

Philological
Sciences Journal

ISSN 2959-3212 (print)
ISSN 3006-8738 (online)

PHILOLOGICAL SCIENCES JOURNAL

№2, Vol.10

2025

Philological
Sciences Journal

ISSN 2959-3212 (print)
ISSN 3006-8738 (online)

PHILOLOGICAL SCIENCES JOURNAL

2025, Volume 10, Number 2

2023 жылдан бастап шығады

Founded in 2023

Выходит с 2023 года

Жылына 4 рет шығады

Issued quarterly

Выходит 4 раза в год

Қызылорда / Kyzylorda / Кызылорда
2025

Ғылыми редактор: Б.С. Каримова, филология ғылымдарының кандидаты,
Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті (Қызылорда, Қазақстан)
Ғылыми редактордың орынбасары: М.Ә. Бөрібаева, филология ғылымдарының
кандидаты, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті (Қызылорда, Қазақстан)

Редакция алқасы

Александр Цой	филология ғылымдарының докторы, профессор, Лодзь университеті, Польша
Бағдат Кәрібозұлы	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда, Қазақстан
Байрам Дүрбілмез	филология ғылымдарының докторы, профессор, Невшехир Хажы Бектас Вели университеті, Түркия
Ғабит Тұяқбаев	филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда, Қазақстан
Джихангир Қызылөзен	филология ғылымдарының докторы, доцент, Гюмюшхане университеті, Түркия
Дусмамат Кулмаматов	филология ғылымдарының докторы, профессор, Өзбек мемлекеттік әлем тілдері университеті, Ташкент, Өзбекстан
Иннокентий Новгородов	филология ғылымдарының докторы, профессор, «Crede Experto: транспорт, қоғам, білім беру, тіл» халықаралық журналының редакция алқасының мүшесі, Якутск, Саха Республикасы (Якутия)
Күлдірсін Сарышова	филология ғылымдарының кандидаты, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда, Қазақстан
Нұрмира Жұмай	PhD, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
Нұрсұлу Шаймерденова	филология ғылымдарының докторы, профессор, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан
Оджал Оғуз	PhD, профессор, Хаджи Байрам Вели университеті, Анкара, Түркия
Сәуле Тажибаева	филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
Серік Негимов	филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
Татьяна Сенькевич	филология ғылымдарының кандидаты, доцент, А.С. Пушкин атындағы Брест мемлекеттік университеті, Брест, Беларусь
Хулия Касапоглу	PhD, профессор, Хаджи Байрам Вели университеті, Анкара, Түркия
Ченгел	
Шахриёр Сафаров	филология ғылымдарының докторы, профессор, Самарқан мемлекеттік шетел тілдері институты, Самарқан, Өзбекстан
Абитова Жанар	жауапты хатшы, педагогика ғылымдарының магистрі, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда, Қазақстан

©Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, 2025

Academic editor-in chief: B.S. Karimova, Candidate of Philological Sciences
Korkyt Ata Kyzylorda University (Kyzylorda, Kazakhstan)
Deputy academic editor: M.A. Buribayeva, Candidate of Philological Sciences
Korkyt Ata Kyzylorda University (Kyzylorda, Kazakhstan)

Editorial Board

Alexander Tsoi	Doctor of Philology, Professor, University of Lodz, Lodz, Poland
Bagdat Karbozov	Doctor of Philology, Professor, Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, Kazakhstan
Bayram Durbilmez	Doctor of Philology, Professor, Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Turkey
Gabit Tuyakbayev	Candidate of Philological Sciences, associate professor, Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, Kazakhstan
Dzhihangir Kyzylozen	Doctor of Philology, Associate Professor, Gümüşhane University, Turkey
Dusmamat Kulmamatov	Doctor of Philology, Professor, Uzbek State University of World Languages, Tashkent, Uzbekistan
Innokentyi Novgorodov	Doctor of Philology, Professor, Member of the Editorial Board of the International Journal "Crede Experto: transport, society, education, language", Republic of Sakha (Yakutia)
Kuldirsin Saryshova	Candidate of Philological Sciences, Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, Kazakhstan
Nurmira Zhumay	Doctor of Philosophy (PhD), L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan
Nursulu Shaimerdenova	Doctor of Philology, Professor, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan
Odzhal Ogyz	Doctor of Philosophy (PhD), Professor, Hacı Bayram Veli University, Ankara, Turkey
Saule Tazhibayeva	Doctor of Philology, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan
Serik Negimov	Doctor of Philology, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan
Tatyana Senkevich	Candidate of Philology, Associate Professor, A.S. Pushkin Brest State University, Brest, Belarus
Huliya Kasapoglu Chengel	Doctor of Philology, Professor, Hacı Bayram Veli University, Ankara, Turkey
Shakhriyor Safarov	Doctor of Philology, Professor, Samarkand State Institute of Foreign Languages, Samarkand, Uzbekistan
Zhanar Abitova	Executive Secretary, Master of Pedagogical Sciences, Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, Kazakhstan

©Korkyt Ata Kyzylorda University, 2025

Научный редактор: Б.С. Каримова, кандидат филологических наук,
Кызылординский университет имени Коркыт Ата (Кызылорда, Казахстан)
Заместитель научного редактора: М.А. Бурибаева, кандидат филологических наук,
Кызылординский университет имени Коркыт Ата (Кызылорда, Казахстан)

Редакционная коллегия

Александр Цой	доктор филологических наук, профессор, Лодзинский университет, Лодзь, Польша
Багдат Карбозулы	доктор филологических наук, профессор, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Кызылорда, Казахстан
Байрам Дурбилмез	доктор филологических наук, профессор, Университет Невшехир Хажы Бектас Вели, Турция
Габит Туякбаев	кандидат филологических наук, ассоциированный профессор, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Кызылорда, Казахстан
Джихангир Кызылозен	доктор филологических наук, доцент, Университет Гюмюшхане, Турция
Дусмамат Кулмаматов	доктор филологических наук, профессор, Узбекский государственный университет мировых языков, Ташкент, Узбекистан
Иннокентий Новгородов	доктор филологических наук, профессор, член редакционной коллегии Международного журнала «Crede Experto: транспорт, общество, образование, язык», Якутск, Республика Саха (Якутия)
Кульдирсин Сарышова	кандидат филологических наук, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Кызылорда, Казахстан
Нурмира Жумай	PhD, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Нурсулу Шаймерденова	доктор филологических наук, профессор, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан
Оджал Огуз	PhD, профессор, Университет Хаджи Байрам Вели, Анкара, Турция
Сауле Тажибаева	доктор филологических наук, профессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Серик Негимов	доктор филологических наук, профессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Татьяна Сенькевич	кандидат филологических наук, доцент, Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина, Брест, Беларусь
Хулия Касапоглу Ченгел	PhD, профессор, Университет Хаджи Байрам Вели, Анкара, Турция
Шахриёр Сафаров	доктор филологических наук, профессор, Самаркандский государственный институт иностранных языков, Самарканд, Узбекистан
Абитова Жанар	ответственный секретарь, магистр педагогических наук, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Кызылорда, Казахстан

МАЗМҰНЫ / CONTENT / СОДЕРЖАНИЕ

<i>Khudaiberdina D.A., Shukurova L.R., Iskendir A.A.</i> Dialogue of cultures in the ethnolinguistic continuum of Uzbekistan and Kazakhstan (based on the works of Nikolai Ilyin and Murat Auezov).....	
<i>Худайбердина Д.А., Шукурова Л.Р., Искендир А.А.</i> Өзбекстан мен Қазақстанның этнотілдік континуумы контекстінде Николай Ильин мен Мурат Ауэзовтің орыс тіліндегі шығармашылығындағы өзара мәдени қарым-қатынас.....	7
<i>Худайбердина Д.А., Шукурова Л.Р., Искендир А.А.</i> Межкультурная коммуникация в творчестве Николая Ильина и Мурата Ауэзова на русском языке в контексте этноязыкового континуума Узбекистана и Казахстана.....	
<i>Махамедова М.Ш.</i> Теоретико-методологическая основа акмеологического исследования языковой личности в условиях межкультурной коммуникации.....	
<i>Махамедова М.Ш.</i> Мәдениетаралық қарым-қатынас жағдайында тілдік тұлғаны акмеологиялық зерттеудің теориялық және әдіснамалық негізі.....	21
<i>Makhamedova M.S.</i> Theoretical and methodological basis of acmeological research of linguistic personality in conditions of intercultural communication.....	
<i>Najmiddinova M.M.</i> Metalinguistic concepts: structure, classification and analysis.....	
<i>Нажмиддинова М.М.</i> Металингвистические понятия: структура, классификация и анализ..	32
<i>Нажмиддинова М.М.</i> Металингвистикалық ұғымдар: құрылымы, жіктелуі және талдау.....	
<i>Omonova M.K., Tokhtasinova Z.Z.</i> The evolution and pragmatic functions of logistics terminology in the era of e-commerce.....	
<i>Омонова М.К., Тохтасинова З.З.</i> Электрондық коммерция дәуіріндегі логистикалық терминологияның эволюциясы және прагматикалық функциялары	39
<i>Омонова М.К., Тохтасинова З.З.</i> Эволюция и прагматические функции логистической терминологии в эпоху электронной коммерции.....	

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ / ТІЛ МЕН ӘДЕБИЕТТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ / METHODS OF TEACHING LANGUAGE AND LITERATURE

<i>Еркін А.</i> Қазақ әдебиетіндегі ұлттық құндылықтарды оқыту әдістемесі.....	
<i>Yerkyn A.</i> Methodology for teaching national values in kazakh literature.....	45
<i>Еркин А.</i> Методика преподавания национальных ценностей в казахской литературе.....	
<i>Кузнецова А.И., Николенко Е.Ю.</i> Искусственный интеллект в преподавании русского языка как иностранного: возможности и вызовы.....	
<i>Кузнецова А.И., Николенко Е.Ю.</i> Шет тіл ретінде орыс тілін оқытудағы жасанды интеллект: мүмкіндіктер мен міндеттер.....	55
<i>Kuznetsova A.I., Nikolenko E.Y.</i> Artificial intelligence in teaching russian as a foreign language: opportunities and challenges.....	

IRSTI 17.07.29

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2025.v10.i2.054>

D.A. Khudaiberdina^{a*}

E-mail: dinara.azretaliyeva@gmail.com.

*Corresponding author: dinara.azretaliyeva@gmail.com

L.R. Shukurova^b

E-mail: lola.shukurova@gmail.com

A.A. Iskendir^c

E-mail: iskendirakkuralaj@gmail.com

^{a,c} *Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan*

^b *Alfraganus University, Tashkent, Uzbekistan*

DIALOGUE OF CULTURES IN THE ETHNOLINGUISTIC CONTINUUM OF UZBEKISTAN AND KAZAKHSTAN (BASED ON THE WORKS OF NIKOLAI ILYIN AND MARUT AUEZOV)

Abstract

The article examines the manifestation of intercultural communication in the works of Russian-speaking authors from Central Asia – Uzbek poet Nikolai Ilyin and Kazakh cultural scholar Murat Auezov. The analysis is conducted in the context of the ethno-linguistic continuum of Uzbekistan and Kazakhstan, where Russian literature coexists with local languages, forming a special translanguing space.

N.D. Ilyin's work is viewed as a synthesis of Russian and Uzbek poetic traditions, reflecting the dialogue between cultures through artistic expression. The creative legacy of Murat Auezov is analysed from the perspective of the ideas of cultural dialogue, translanguism and national identity, especially based on his works 'Ippokrena' and 'The Thread Connecting Times'.

Both authors demonstrate linguistic and cultural interaction and contribute to the development of Russian-language literature in the region, enriching it with elements of Eastern philosophy, imagery, and historical memory. The article expands on previous research, introduces a comparative analysis of the poet and thinker, and draws on the current theoretical basis of intercultural communication, Central Asian literary studies, and translanguism.

Keywords

Intercultural communication; cultural dialogue; translanguism; linguistic and cultural interaction; Russian-language literature of Central Asia; N.D. Ilyin; Murat Auezov.

For citation

Khudaiberdina D.A., Shukurova L.R., Iskendir A.A. Dialogue of cultures in the ethnolinguistic continuum of Uzbekistan and Kazakhstan (based on the works of Nikolai Ilyin and Murat Auezov) // Philological Sciences Journal. – 2025. – Vol. 10. – №2. – Pp. 7-20.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2025.v10.i2.054>

Introduction

Globalisation and contemporary integration processes have stimulated the formation of a new type of thinking based on the perception of ‘one’s own through the prism of the other’ – a thesis emphasised by M.M. Bakhtin [Bakhtin, 1972]. In the context of these processes, intercultural communication becomes particularly relevant, since interaction between representatives of different cultural traditions requires the development of new scientific approaches. Researchers note that the marginal status of modern culture is closely linked to the concept of ‘cultural dialogue,’ which serves as the methodological basis for both scientific research structures and educational practices [Bakhtin, 1972]. The term ‘translingual literature,’ introduced into scientific circulation by S.G. Kellman, is considered in modern philology to be the most comprehensive for describing such phenomena, as it includes the idea of a mutually enriching dialogue between cultures [Ovcherenko, Tokareva, 2023]. In other words, literature created in a bilingual or multilingual environment reflects the synthesis of various linguistic and cultural codes, going beyond traditional bilingualism and forming a new artistic quality.

Central Asian countries such as Uzbekistan and Kazakhstan are characterised by the coexistence of many ethnic groups and languages, including Russian, which has historically served as a means of interethnic communication. In the post-Soviet period, Russian-language literature has survived and continues to develop in the region, representing a unique layer of translingual literature. Russian-speaking writers in Uzbekistan and Kazakhstan create works in which national images and themes are expressed through the Russian language, thus forming a special ethno-linguistic continuum. In this context, it is extremely interesting to look at the work of two prominent representatives of Russian-language literature in the region: Nikolai Dimitrievich Ilyin and Murat Mukhtarovich Auezov. The former is a poet whose poems synthesise Russian and Uzbek cultural traditions, while the latter is a thinker and cultural scholar who reflects on the fate of Kazakh culture through the prism of dialogue with other cultures in the Russian language.

Materials and methods

This article is based on previous research into the poetic legacy of N.D. Ilyin and aims to expand its scope by including a comparative analysis with the ideas and images inherent in the works of Murat Auezov. This approach will provide a deeper understanding of the mechanisms of intercultural communication in regional literature. The theoretical basis is provided by works on the philosophy of cultural dialogue and transcultural communication (M.M. Bakhtin, G.D. Gachev, etc.), research on translinguism in literature, as well as current works on the literary process in Central Asia. The concepts of cultural dialogue, translinguism, and linguocultural interaction are used to provide the terminological basis for the analysis. The subject of the study is the intercultural aspects of the works of N.D. Ilyin and Murat Auezov, examined through the prism of their key works (in particular, N. Ilyin's poetry collections and Murat Auezov's monographs ‘Ippokrena. Journeys to the Wells of Time’ and ‘The Thread Connecting Time’). The work is interdisciplinary in nature, situated at the intersection of literary studies, cultural studies and linguistics, and aims to show how the Russian-language literature of Uzbekistan and Kazakhstan contributes to the dialogue between cultures in the ethno-linguistic continuum of the region.

Results and discussion

The concept of cultural dialogue is widely used in contemporary humanities to describe the interaction between different cultural traditions. In his work on language in poetry and prose, M.M. Bakhtin points out that dialogue is a fundamental property of culture: understanding another culture allows us to gain a deeper understanding of our own [Bakhtin, 1972]. Nowadays, cultural dialogue is becoming not only a theoretical concept but also a practical necessity, especially in multi-ethnic communities. Sharina S. I. emphasises that the idea of dialogue between cultures lies at

the heart of the formation of new thinking and plays an important role in the educational process, helping to overcome the marginalisation of national cultures in the era of globalisation [Sharina, 2003]. Through dialogue between cultures, the principle of mutual understanding is realised: cultures are not isolated, but enrich each other, which is especially important for multinational countries.

The phenomenon of translanguism is also related to cultural dialogue: the creation of literature in a non-native (second or third) language, in which the author consciously uses a 'foreign' language as a tool for expressing their culture. As S.G. Kellman notes, translingual literature is not just a change in the language of creativity, but also a special type of artistic thinking that involves an enriching synthesis of different cultural codes [Ovcherenko, Tokareva, 2023]. Translingualism goes beyond ordinary bilingualism: a translingual writer feels part of two (or more) linguistic worlds at the same time, thanks to which their texts often take on the character of a dialogue between cultures, embedded in the very linguistic fabric of the work. The idea of translanguism is particularly relevant for the post-Soviet space, as many authors in the region continue to write in Russian, despite being native speakers of other ethnic cultures. Russian researcher U.M. Bakhtikireeva notes that the term 'translingualism' needs to be clarified in relation to the realities of post-Soviet societies, where their own models of bilingualism and multiculturalism have historically developed [Bakhtikireeva, Valikova, Tokareva, 2023]. Nevertheless, the translanguistic approach allows us to consider the Russian-language literature of Kazakhstan, Uzbekistan and other countries not as a peripheral offshoot of Russian literature, but as an independent phenomenon at the intersection of cultures, where linguistic and cultural interaction takes place.

Within this theoretical perspective, we will consider the work of Nikolai Ilyin and Murat Auezov, two authors representing different genres (poetry and cultural essays, respectively) but united by a similar mission: to be mediators in the dialogue between cultures, to translate the values of one culture through the means of another language.

Nikolai Dimitrievich Ilyin is a Russian poet from Uzbekistan, in whose work Russian literature finds a deep reflection of Eastern (primarily Uzbek) culture. His poetry demonstrates the lively interaction between Russian and Eastern aesthetic systems. As researchers have noted, Russian-language poetry in modern Uzbekistan is interesting not only for its preservation of the Russian mentality in a foreign-language environment, not only for the exotic colour of the Asian world, but also for its deep insight into its essence and its ability to combine elements of different artistic systems, revealing the essential features of the Eastern world to Russian readers. N.D. Ilyin serves as a kind of 'link' between Russian and Uzbek literature, which gives his work special cultural significance [Sharina, 2003].

N.D. Ilyin's translation work is a significant contribution to the dialogue between cultures. The poet not only creates original works, but also acts as a translator from Uzbek into Russian. He has translated numerous works, from the classics of Eastern poetry (Alisher Navoi, Zahiriddin Muhammad Babur, Pahlavan Mahmud) to 20th-century poets (Chulpan, Erkin Vahidov, Abdulla Aripov) and contemporary authors (Sirojiddin Sayyid, Usmon Azim, Farida Afruz, Mahmud Tair, etc.). By translating Uzbek poetry, N.D. Ilyin not only makes it accessible to Russian-speaking readers, but also interprets it in his literary-critical works – it is significant that he has published a book of studies on Russian and Uzbek writers with the symbolic title 'Crossing Parallels'. Through his translations, N.D. Ilyin puts intercultural communication into practice: he introduces Russian culture to Uzbek national images, thereby facilitating an exchange of values. The significance of this work has been recognised at the state level – by decree of the President of Uzbekistan, N.D. Ilyin was awarded the Dustlik (Friendship) medal for his contribution to strengthening friendship between peoples.

Of course, his deep immersion in Uzbek verbal culture has also been reflected in Nikolai Ilyin's own poetry. Eastern motifs and images permeate his poetry, enriching the traditional Russian form with new content. This is evident in virtually all genres of his poetry – philosophical, landscape, love, and others. Let us consider some of them in more detail.

Philosophical poetry. In his poems devoted to reflections on time, fate, and human life, N.D. Ilyin combines Eastern and Western worldviews. On the one hand, there is a sense of closeness to Eastern fatalism – the recognition of the predetermination of existence; on the other hand, the idea of free will and personal responsibility, characteristic of European culture, is emphasised. It is noteworthy that such dualism is often revealed within a single text. Thus, N.D. Ilyin's lyrical subject reflects:

*«Yest' to, chto ne zavisit ot zhelan'ya,
V chem nasha volya tshchetna i slaba,
Chto ne podvlastno sile osoznan'ya –
I eto nazyvayetsya sud'ba.
No yest' i to, chto nam dano prirodoj,
Chto kak svoyo osoznayote vy,
Chto v nas zhivot naturoy i porodoy –
I eto ne zavisit ot sud'by».*

These lines contrast two principles: fate (inevitability, independent of man) and natural talent, the inner essence of man, which ‘does not depend on fate.’ In this way, the poet brings together two philosophical traditions – humility before the higher will and belief in one's own potential. At the same time, N.D. Ilyin emphasises that no matter how strong predestination may be, a person does not absolve themselves of responsibility for the choices they make. Continuing this thought, he writes:

*«Ty volen vzyat' stezyu lyubuyu
Sredi slepoy tekuchki dney,
No znay podsudnost' rokovuyu
Svobodnoy sushchnosti tvoyey».*

Thus, freedom of choice is given, but it is coupled with moral responsibility — an idea shared by both European Christian ethics and Eastern wisdom. The synthesis of cultures is manifested here at the level of the philosophical concept of the poem.

It is interesting to note the poet's attitude to time and memory, through which the dialogue between cultures also shines through. Eastern poetics traditionally tends to revere the past, ancestors, and history, while N.D. Ilyin makes a rather bold call not to look back at the cost of distorting the present. Even in his early collection, he aphoristically stated: ‘To understand time, forget the memory of years: memory is a distorted trace...’ The well-known literary critic N.M. Mirkurbanov, analysing this line, draws a parallel with the classic Russian thinker F.I. Tyutchev: ‘A thought uttered is a lie,’ emphasising the common axiomatic nature of these statements. N.D. Ilyin consciously turns away from excessive idealisation of the past, affirming the value of ‘awareness of the present,’ of contemporary life: ‘Do not wait for the future, do not dream of the past, / But be aware of the present and become clear in it.’ This shows a closeness to the Eastern concept of focusing on the present moment, which is present, for example, in Sufi philosophy. At the same time, this position serves as a bridge to the future: by understanding the present, one can approach the future more responsibly [Mirkurbanov, 2008].

The lyrical hero and the image of Asia. N.D. Ilyin's lyrical hero is a man who has absorbed the atmosphere of the Uzbek land since childhood. The poet writes autobiographically: ‘I grew up in Tashkent in a distant time / And I remember the edges of the field, / Where rows of jugara stood right behind the house, / Where childhood flowed like a transparent arik, / Where the mahalla lived peacefully.’ These lines contain vivid memories of the Tashkent mahalla (neighbourhood), the fields of jugara (sorghum) and the aryks (irrigation canals). For Russian readers, these realities are revealed through the Russian language, but they retain their colour, acting as conduits of Uzbek culture. Asia (the East) becomes a kind of ancestral homeland for N.D. Ilyin's lyrical hero, the

source of the very concept of 'land,' the basis of his worldview. He reinterprets traditional Eastern images in a new way, introducing them into the fabric of Russian poetry. Thus, the night landscape in one of N.D. Ilyin's poems is spiritualised by Islamic motifs:

*«I tikho zamirayet na ladoni
Sukhim sverchkom svernuvshiysya listok,
V nochnoy molitve preklonyas',
Vostok Chitayet sury i tvorit poklony,
I v glubine nebesnoy tusklo tonet
Luny poluzavyadshiy lepestok».*

Here, the East is personified, reading suras (the Koran) and bowing in prayer, which transports the reader into the atmosphere of Muslim night prayer under the starry sky. At the same time, the description of the night itself – 'the moon's half-withered petal' – is rendered in an exquisite metaphorical manner characteristic of the Russian poetic tradition of the Silver Age. The fusion of Eastern motifs with Russian poetic form creates a unique lyrical blend.

N.D. Ilyin's *landscape poetry* is often based on the juxtaposition of Russian and Eastern semantic series. His ability to see hidden cultural meaning in familiar landscapes is remarkable. For example, at first glance, the poem 'Fountain' does not contain any obvious oriental details, but the very phrase 'monument to water' refers to the special attitude towards water in Central Asia – as a gift and a treasure. In a region where water is a symbol of life and blessing, a fountain is indeed perceived as a monument to this life-giving element. N.D. Ilyin writes:

*«Tsvetok luchami vlagi narisovan,
Smeyushchiysya i prazdnichnyy tsvetok;
I radugoyu s nebom okol'tsovan,
Chtob dar vody ne zabyval Vostok.
On v pyal'tsakh neba vlazhnym shelkom vyshit
(Kak tonko nit' khudozhnik v igly vdel!),
Zhivot fontan, kolyshetsya i dyshit,
Kak pamyatnik igrayushchey vode».*

This fragment combines natural and aesthetic images ('a flower... painted with rays of moisture,' 'embroidered with wet silk in the hoop of the sky') with a cultural subtext: water is presented as a gift to the East, and the fountain as a living monument to water. The mention of the 'East' directly emphasises the intercultural aspect: the European tradition of fountains acquires a new symbolic meaning in Central Asia. The image of a 'thin thread' with which the artist embroiders water is consonant with Eastern imagery (the thread of fate, the thread of narrative in Eastern legends). Thus, even when describing nature, N.D. Ilyin stages an encounter between two aesthetics – European and Asian – within a single poem.

Love poetry. In his love poems, N.D. Ilyin also experiments with form and language, absorbing the Eastern poetic tradition. In particular, he created the cycle 'Gulsanam,' stylised after the Eastern ghazal. In the poem 'Gulsanam,' there is a noticeable combination of Eastern motifs with European poetic technique:

*«Svetlaya peri, ozvuch' moy issyakshiy kalam:
Mozhno l' bez sladkikh sonornykh vostorzhennym pet' solov'yam?
Golosom zvonkikh soglasnykh shepni svoyo imya zvozdnam –
Zvozdnoy osannoy otkliknetsya nam – Gul'sanam!».*

Here, the poet addresses his beloved, calling her 'light peri' (peri – a fairy in Persian mythology), asking her to give voice to his pen ('give voice to my dried-up kalam', kalam – a reed

pen for writing, a traditional symbol of the poet in the East). The first lines contain an invocation to the beloved, characteristic of the ghazal, comparing her to a mythical creature. At the same time, techniques close to the Russian poetic tradition are used, such as the play of sounds ('with the voice of sonorous consonants'). The name of the Eastern heroine, Gulsanam, is woven into the fabric of the poem as a key image, but the form of presentation – rhymes, sound repetitions – refers to Russian poetry. In this way, N.D. Ilyin experiments with language, achieving an effect of translingualism: the poem is written in Russian, but imbued with an Eastern spirit. Such a linguistic and cultural synthesis expands the expressive possibilities of the Russian language, enriching it with words and images from another cultural tradition.

Overall, Nikolai N.D. Ilyin's work demonstrates how a dialogue between cultures can take place within a single poetic text. His poems are a space where Russian and Uzbek origins meet, where a subtle linguistic and cultural interaction takes place. The poet, while remaining faithful to the Russian poetic school (inheriting traditions from Tyutchev to contemporary Russian poets), simultaneously draws inspiration from Uzbek history, nature, and folklore. N.D. Ilyin convincingly shows that Russian-language literature in Uzbekistan is not isolated: it absorbs the colours and wisdom of the East, thereby expanding the boundaries of Russian literature itself. His work can be seen as an example of successful intercultural communication through the artistic word, where the 'foreign' becomes an organic part of the 'familiar.'

Murat Mukhtarovich Auezov (1943–2024) is a landmark figure in Kazakhstani culture: a literary scholar and comparatist, cultural expert, diplomat, and public figure. The son of the classic Kazakh writer Mukhtar Auezov, he inherited a deep interest in his native culture and at the same time developed the ability to look at it from the outside, through the eyes of the global community. Murat Auezov's scientific interests are extremely broad: the world of nomadism and agricultural civilisations, enlightenment as a tradition of national culture, the problems of interaction between cultures and literatures and their comparative study, cultural identity, and the culture of memory – all these themes have become central to his works [Ananyeva, 2023]. Murat Auezov left behind more than 200 publications on the theory and practice of the artistic process and is the author of a number of monographs, among which 'The Thread Connecting Times' (1972) and "Hippocrene. Walking to the Wells of Time (1997). These works, written in Russian, can be seen as a kind of literary-philosophical essay dedicated to understanding Kazakh (and more broadly, Central Asian) culture in dialogue with other peoples and eras.

Before moving on to an analysis of Murat Auezov's ideas, we should note the symbolism of the quote he chose as the epigraph to one of his essays: 'If I succeed in exalting my native steppe without demeaning foreign mountains, I will consider that I have fulfilled my duty to my land, to my people...' [<https://mysl.kazgazeta.kz/news/12053>]. These words belong to the famous Kazakh poet Olzhas Suleimenov and fully reflect the life position of Murat Auezov himself. The desire to elevate one's national culture without diminishing the merits of others is, in essence, the formula for dialogue between cultures. Murat Auezov follows this principle in his scientific research, striving to show the uniqueness of Kazakh culture in the context of world cultural heritage, but without isolation and opposition between 'us and them.' His approach evolved from early studies of the aesthetics of his native culture during the Soviet era to an understanding of the problems of cultural sovereignty during Kazakhstan's independence.

Murat Auezov's early work, 'The Thread of Time' (1972), is devoted to identifying the patterns of the historical and cultural process in Kazakhstan against the backdrop of global trends. Already in this work, the young scientist raises the question of the continuity of cultural development and the succession of traditions. The title of the book is metaphorical: the 'thread of time' connects the past and the present, and the task is to prevent this thread from breaking. The leitmotif of the study was the author's own words: 'Independence is a state of mind; it lives within me' [Ananyeva, 2023]. In the early 1970s, these words sounded like a hidden manifesto of national self-awareness, emphasising that the true independence of a people begins with inner freedom and an awareness of their identity. In *The Thread of Time*, Murat Auezov outlined many ideas that were later developed in the post-Soviet period.

As S. Ananyeva notes, the novelty of Murat Auezov's approach lay in identifying trends leading to the spiritual sovereignty of the Kazakh people. The young scholar keenly sensed the brewing processes: the need to value one's own cultural heritage while absorbing the experience of other peoples, and to develop an independent, original path of cultural development [Ananyeva, 2023].

His next significant work, *Hippocrene: Journeys to the Wells of Time* (1997), was published a quarter of a century later, in independent Kazakhstan. The very concept of 'Hippocrene' refers to a source of inspiration (in Greek mythology, Hippocrene is the source of the Muses). The subtitle, 'Journeys to the Wells of Time,' has a profound meaning: the author travels through the 'wells' of history and time, trying to drink from them wisdom and inspiration for the present. The book intertwines research, essays, and reflections on the paths of cultural development and the dialogue between eras. Murat Auezov acts simultaneously as a cultural historian, philosopher and storyteller. He captivates the reader with his journey through different periods and corners of Eurasia – from the era of the Karakhanids and the Great Silk Road to the Soviet era and the beginning of the 21st century, showing how the past resonates in the present.

One of the important ideas in *Hippocrene* is that literature on historical themes serves as a cultural navigator for modern man. Murat Auezov writes that 'authors of works on historical themes have become pioneers, opening up the geographical distances of the modern world to the reader' [Auezov, 1997]. In other words, turning to history broadens the horizons of modern consciousness, allowing us to feel the unity of space and time. The book focuses on two worldviews, two elements that shaped Kazakh cultural tradition: the world of cities (sedentary civilisation) and the world of nomads. Murat Auezov analyses how these worlds coexisted and influenced each other. He notes that nomadic culture, based on movement and the constant overcoming of distances, is by no means archaic and has not lost its relevance in our time, when humanity is once again experiencing a period of rapid change and the search for new paths. 'Nomadism as a state of movement,' writes Auezov, 'cannot be archaic in an age when the problem of choice and change, of new leaps into space, is so acute and multifaceted' [Auezov, 1997]. The modern world presents challenges to humans similar to those faced by ancient nomads: the need to adapt quickly to changes in the environment, the willingness to take risky 'leaps' into unknown spaces (whether geographical, social or technological). Thus, the author draws a parallel between the dynamics of nomadic life and the realities of the late 20th and early 21st centuries, placing Kazakh culture in a global context.

Methodologically, Murat Auezov relies on a synthesis of Western and Eastern thought. In his works, he quotes and analyses the ideas of V.G. Belinsky, M.M. Bakhtin, and G.D. Gachev, thinkers who also dealt with issues of national and universal culture. In addition, Murat Auezov draws on the legacy of Eastern authors – naturally, the works of his father, Mukhtar Auezov, occupy a key place, as well as the works of Chingiz Aitmatov, Olzhas Suleimenov, Herold Belger, and, on the other hand, the works of representatives of other cultures, including the Nenets writer Yuri Rytkeu. Such a broad comparative view reflects Murat Auezov's conviction that the cultural process must be viewed holistically, in the interaction of different peoples. He introduces the concept of a 'single space-time continuum of culture,' where the national is organically included in the universal [Auezov, 1997].

The concept clearly formulated by Murat Auezov deserves special attention: the unity of universal and distinctive national features in art. He asserts that 'only a culture that affirms its progressive and original vision of the world, capable of enriching itself with the heritage of past times and the experience of other peoples, a culture that creates necessary and unique spiritual values, has the right to a future' [Auezov, 1997]. This idea is actually programmatic: for a nation to have a future, its culture must be open to dialogue (able to learn from others), but at the same time generate its own unique values, contributing to the treasury of world civilisation. Here we see a direct justification for the importance of cultural dialogue and linguistic and cultural interaction: isolation leads to stagnation, while exchange leads to development.

In *Hippocrene*, Murat Auezov describes in an artistic and journalistic form his own search for an answer to the question 'who are we?' (Kazakhs, Central Asians) in the new world. He

metaphorically calls this search ‘journeys to the wells of spirituality,’ emphasising that turning to the sources (wells) is necessary for finding identity. ‘It was with this attitude that we made our journeys to the wells of spirituality in search of an answer to the question: who are we?’ Murat Auezov sums up. These words encapsulate the essence of his work: knowledge of the history and culture of one’s ancestors should serve as a basis for the self-determination of modern man, while at the same time not forgetting the present day and engaging in dialogue with it (‘dialogue with the present day’ is an expression also used by Murat Auezov) [Auezov, 1997].

It is important to emphasise that Auezov always considered Russian culture and the Russian language to be an integral part of Kazakhstan’s intellectual space. Having received a brilliant Russian-language education (at Moscow State University), he perceived Russian culture as a bridge to world culture. His own works, written in Russian, are addressed to a wide range of readers and serve as an example of fruitful translanguism: the Kazakh thinker speaks to the world in one of the world’s great languages – Russian – about the problems of his nation and region. This approach allowed him to convey ideas about Kazakh culture to the scientific community far beyond Kazakhstan. For example, while serving as Kazakhstan’s ambassador to China in the 1990s, Murat Auezov was simultaneously engaged in promoting Kazakh culture abroad, using Russian and English to present the heritage of Abai, Mukhtar Auezov and other Kazakh classics.

In summary, Murat Auezov’s work is a large-scale study of the dialogue between cultures across time and space. While Nikolai Ilyin conducts this dialogue mainly in an artistic and figurative form, Murat Auezov does so in an analytical and essayistic form. Nevertheless, their goals are largely similar: to show the value of their native culture through its interaction with others, to find a balance between preserving national identity and openness to external influences. Murat Auezov seems to be saying that for the steppe (an image of native culture) to rise, it is not enough to shut oneself off within its boundaries – one must look at it through the ‘eyes of the outside world,’ and then it will appear in a new light [Auezov, 2016]. His works often reflect the idea of a change in the point of reference: the modern Kazakh intellectual is no longer only within the national circle, but also outside it, capable of reflecting on their culture by comparing and correlating it with others. This is a dialogue of cultures in action, when one rethinks oneself through the Other – in full agreement with Bakhtin’s concept.

Conclusion

Turning to the works of N.D. Ilyin and M. Murat Auezov, we see two different artistic worlds united by a common goal – establishing dialogue between cultures through the written word. Let us conduct a comparative analysis of the key aspects of their approaches:

1. Russian-language literature as a space for dialogue. Both authors represent a phenomenon of Russian-language literature in Central Asia, which serves as a kind of bridge between cultures. N.D. Ilyin, an ethnically Russian poet who has lived in Uzbekistan all his life, writes in Russian, but about countries, landscapes and heroes belonging to Uzbek culture. Murat Auezov, an ethnic Kazakh raised in a bilingual environment, chooses Russian as the language for his scholarly exploration of issues in Kazakh culture. In both cases, Russian is not a ‘foreign’ language, but an additional tool that broadens the audience and context. This is a striking example of translanguism: when an author, relying on a secondary language, does not lose but, on the contrary, emphasises his cultural identity [Ovcherenko, Tokareva, 2023]. Russian-language literature in the region becomes a space where East and West, tradition and modernity meet. N.D. Ilyin and Auezov demonstrate that the Russian language, being part of the historical heritage of Central Asia, is organically woven into the local ethno-linguistic continuum and can convey the subtlest nuances of the national worldview.

2. Dialogue between cultures at the content level. In N. Ilyin’s poetry, the dialogue between cultures is manifested through images, metaphors and plots. His poems are polyphonic: they echo the voices of the Russian poetic tradition (from Pushkin to Blok and beyond) and, at the same time, the ‘voices’ of the East – from Navoi and Babur to folk legends and Islamic motifs. For example, the quotation of Babur’s thought in one of N. Ilyin’s poems about the inevitability of truth introduces

the Uzbek classic into the Russian-language text, which is a direct dialogue between two literatures. Eastern symbolism (*peri*, *aryki*, *mahalla*, *moon petal*, etc.) is translated into the language of Russian poetry. Thus, cultural dialogue in N. Ilyin's work is encoded in artistic details and requires the reader to be ready to perceive them on two levels – national and general aesthetic.

In Murat Auezov's work, the dialogue between cultures is more conceptual in nature. In his works, for example, nomadic and sedentary cultures, East and West, past and present are compared. He often draws parallels between the ideas of Kazakh thinkers and European philosophers, finding profound similarities. Thus, analysing O. Suleimenov's epic poem, Murat Auezov effectively shows the connection between the ancient Kazakh epic and the historical prose and poetry of the European tradition, revealing the universal themes of struggle and rebirth [Auezov, 2018].

3. Genre and Stylistic Differences and Their Influence Nikolay Ilyin is primarily an artist and poet. His strength lies in his intuitive immersion in two cultures and in reflecting this experience through poetic imagery. Therefore, his contribution is primarily emotional and aesthetic: through his verses, the reader senses the East - even without ever having been there. Murat Auezov, by contrast, is a thinker and essayist, whose contribution is intellectual and analytical: he formulates principles and concepts that help elucidate the mechanisms of cultural dialogue. For instance, his concept of “historical and cultural continuity,” supported by the metaphor of a time-thread, provides a theoretical framework for understanding cultural processes in Kazakhstan [Auezov, 2018]. N.D. Ilyin, on the other hand, reduces the thread-of-time metaphor to a personal experience (“forget the memory of years to live in the now”). These differences are complementary: poetry and science, image and concept - together they provide a more complete picture.

4. Shared and Divergent Themes Both authors focus on themes of time and memory, yet they approach them differently. N.D. Ilyin is interested in the internal time of the individual and existential choice. He writes about the moment, about the responsibility of the “now,” and the distortions of memory. Auezov, meanwhile, is concerned with the historical time of a people; he thinks in terms of epochs and civilizational shifts. His “thread of time” represents the narrative of a nation. Yet in both, we hear anxiety about temporal continuity: N.D. Ilyin fears losing oneself in the past, Auezov fears losing tradition in the future. Both seek balance between past, present, and future—but at different levels: the personal and the collective.

5. Significance for Cultural Dialogue The work of both authors is significant not only from a literary perspective, but also from a sociocultural standpoint. N.D. Ilyin, a renowned poet and translator, effectively serves as a cultural ambassador between Uzbek and Russian cultures. His poetry is read by both Russian-speaking Uzbeks and Russians with an interest in the East—thus creating an exchange of imagery and meanings between the two peoples. Similarly, Murat Auezov's works have been well known in Kazakhstan and Russia, contributing to academic recognition of the uniqueness of Kazakh culture and its place in the shared cultural treasury. In 2023, the scholarly community celebrated the 80th anniversary of Murat Auezov with a major conference titled *Continuity in the Historical and Cultural Process*, highlighting the ongoing relevance of the discourse initiated by his ideas [Ananyeva, 2023]. N.D. Ilyin, for his part, remains actively engaged in literary work, publishing new collections – such as the anthology of translations *Branches of the Magic Tree* (Tashkent, 2024) – thereby expanding the tools of intercultural communication.

To summarize this comparative analysis: despite differences in genre and approach, Nikolay Ilyin and Murat Auezov are spiritual allies in advancing intercultural dialogue. One—through poetry, the other – through cultural and philosophical reflection, both demonstrate the potential for harmonious coexistence and interaction of different traditions within a unified cultural space. Their work affirms that the ethno-linguistic continuum of Uzbekistan and Kazakhstan does not divide but connects cultures: the Russian language becomes a platform for encounter, where national themes find renewed expression and universal values are refracted through the lens of local experience.

The study of intercultural communication in the works of N.D. Ilyin and Murat Auezov allows us to draw several theoretical and practical conclusions. First and foremost, it affirms the productivity of cultural dialogue in literature: engaging with the “other” does not diminish but

enriches national verbal art. N.D. Ilyin's poetry demonstrates that Russian-language literature in Uzbekistan can naturally incorporate Uzbek images and ideas, giving rise to qualitatively new artistic works. Auezov's writings prove that even scholarly or journalistic works, expressed in Russian, can convey the distinctiveness of Kazakh culture without compromising its authenticity. Both authors offer high-level examples of translanguaging, wherein a second language becomes an ally in expressing one's native culture.

The comparative reading of Murat Auezov's *Hippocrene* and *The Binding Thread of Time* alongside N.D. Ilyin's poetic universe also underscores the importance of the category of time in intercultural communication. Cultural continuity, the connection of times—these themes run as a red thread through both authors' work, whether in the metaphor of the thread of fate or in the image of time-wells. They teach us that cultural dialogue is possible not only in space (between peoples) but also in time – between generations. Without respect for the past and without learning its lessons, a culture cannot develop fully in the future – this idea is especially emphasized by Murat Auezov and echoed in N.D. Ilyin's motifs of responsibility for the “memory of years.”

The practical significance of the ideas explored here is evident in cultural policy and education. In multiethnic states such as Kazakhstan and Uzbekistan, literature in various languages – especially Russian as a language of interethnic communication – serves as a bridge. The work of N.D. Ilyin and Murat Auezov exemplifies successful integration of cultural experience. This can be taken into account when designing curricula in literature and culture: including their works can foster students' tolerance, respect for other traditions, and an understanding of the value of one's own culture through comparison with another – an idea Mikhail Bakhtin once emphasized [Bakhtin, 1972].

Moreover, this analysis contributes to the theory of transcultural literature. It confirms the legitimacy of the term “Russian-language branch of literature” as a unique phenomenon worthy of further study. As contemporary researchers note, local Russian-language literary communities have emerged across the post-Soviet space (notably in Uzbekistan, Kazakhstan, etc.), developing alongside national-language literatures. These communities not only preserve Russian as part of the cultural heritage but also reinterpret it through new material, infusing Russian literature with the color of their respective cultures. The examples of N.D. Ilyin and Murat Auezov clearly attest to this.

In conclusion, intercultural communication in literature is a key to deeper mutual understanding between peoples. Cultural dialogue, translanguaging, and linguistic-cultural interaction are not abstract theories but realities of the literary process, embodied in specific authors and texts. Nikolay Ilyin and Murat Auezov have shown through their work that the Russian language can serve as a language of dialogue in Central Asia – a means of expressing both Russian and non-Russian worldviews, a bridge between civilizations. Their legacy remains relevant today, in an era when the quest for peace and harmony makes the experience of cultural dialogue particularly vital. Studying and promoting such authors helps strengthen cultural ties between nations and supports the development of national literatures confronting the challenges of globalization. In this sense, the works of N.D. Ilyin and Murat Auezov are a valuable guide toward mutual understanding and the preservation of diversity within a shared global cultural space.

This research has been is funded by the Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan (Grant №AP23486380 Turkic languages of Kazakhstan in the conditions of spiritual modernisation of society: from graphics to epic text).

References

Salaev K.B. Russian Literature in Uzbekistan // *Young Scientist*. – 2017. – No. 12 (146). – P. 649-651. (Translated into English: *The Young Scientist*, 2017, No. 12). [in Russian]

Wikipedia. URL: Auezov, Murat Mukhtarovich - ru.wikipedia.org (article) (date of access: 02.03.2025). [in Russian]

- Ananyeva S.V. To be able to feel the time // *Kazhstanskaya Pravda*. – August 4, 2023 // URL: <http://kazpravda.kz/n/umet-chuvstvovat-vremya/> (date of access: 10.05.2025). [in Russian]
- Auezov M.M. The connecting thread of time (essay) // Magazine "Mysl" (Kazakhstan). – 2018. – No. 10. – P. 5-10. [in Russian]
- Auezov M.M. The connecting thread of time. – Almaty, Zhibek Zholy, 2016. [in Russian]
- Auezov M.M. Hippocrene. Walking to the wells of time. – Almaty: Zhibek Zholy, 1997. [in Russian]
- Bakhtin M.M. The word in poetry and prose // *Questions of literature*. – 1972. – No. 6. – P. 54–87. [in Russian]
- Ilyin N.D. Branches of the magic tree: Classics of Uzbek poetry translated by N. Ilyin. – Tashkent: "Adabiyot", 2024. [in Russian]
- Ilyin N.D. The first notebook. – Tashkent: Literary and artistic almanac "Ark", publ. "Yangi asr avlodi", 2004. [in Russian]
- Ilyin N.D. Intersecting parallels: Literary and critical publication. – Tashkent: publ. Writers' Union of Uzbekistan "Adabiyot", 2021. [in Russian]
- Kellman S.G. Literary translanguaging: what and why? // *Polylinguality and transcultural practices*. – 2019. – Vol. 16. – No. 3. – Pp. 337-346. [in Russian]
- Mirkurbanov N.M. Moments frozen in words // In the book: Nikolay Ilyin. Promised memory. – Tashkent: Voris-nashriyet, 2008. – Pp. 3-6. [in Russian]
- Sharina S.I. The concept of "dialogue of cultures" and the educational process // *Innovations and education. Coll. mater. conf. series "Symposium"*. Issue. 29. – St. Petersburg: St. Petersburg Philosophical Society, 2003. – Pp. 511-514. [in Russian]
- Ovcherenko Ulyana Vladimirovna, Tokareva Nadezhda Andreevna Theory of translanguaging: research by Stephen Kellman // *Polylinguality and transcultural practices*. – 2023. – No. 4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/teoriya-translingvalnosti-issledovaniya-ctivena-kellmana> (date of access: 19.05.2025). [in Russian]
- Bakhtikireeva U.M. Russian-language text: on a non-Russian linguistic personality / *Proceedings of the international. scientific conference "IV Novikov readings. Functional semantics and semiotics of sign systems"*. Functional semantics and semiotics. Coll. sci. Art.: in 2 parts. – M.: RUDN, 2014. Part 1. – 596 p. – Pp. 10-22. [in Russian]

Д.А. Худайбердина^а

E-mail: dinara.azretalievna@gmail.com

*Байланыс үшін автор: dinara.azretalievna@gmail.com

Л.Р. Шукурова^б

E-mail: lola.shukurova@gmail.com

А.А. Искендир^с

E-mail: iskendirakkuralaj@gmail.com

^{ас} *Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан*

^б *Альфраганус Университеті, Ташкент, Өзбекстан*

ӨЗБЕКСТАН МЕН ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭТНОТІЛДІК КОНТИНУУМЫ КОНТЕКСТІНДЕ НИКОЛАЙ ИЛЬИН МЕН МУРАТ АУЭЗОВТІҢ ОРЫС ТІЛІНДЕГІ ШЫҒАРМАШЫЛЫғыНДАҒЫ ӨЗАРА МӘДЕНИ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС

Аннотация. Мақалада Орталық Азияның орыс тілінде жазатын авторлары – өзбекстандық ақын Николай Ильин мен қазақстандық мәдениеттанушы Мұрат Әуезовтің шығармашылығындағы мәдениетаралық коммуникация құбылысы қарастырылады. Зерттеу

Өзбекстан мен Қазақстандағы этнотілдік континуум контекстінде жүргізіледі, мұнда орыс әдебиеті жергілікті тілдермен қатар өмір сүріп, ерекше транслингвалды кеңістік қалыптастырады. Н.Д. Ильиннің шығармашылығы орыс және өзбек поэтикалық дәстүрлерінің синтезі ретінде сипатталып, көркем сөз арқылы мәдениеттер диалогын бейнелейді. М.М. Әуезовтің еңбектері, әсіресе «Иппокрена» мен «Уақытты байланыстыратын жіп» еңбектері негізінде, мәдениет диалогы, транслингвизм және ұлттық бірегейлік идеялары тұрғысынан талданады. Екі автор да лингвомәдени өзара ықпалдастықты көрсетіп, аймақтың орыс тілді әдебиетінің дамуына үлес қосады, оны шығыстық философия, бейнелілік пен тарихи жады элементтерімен байыта түседі. Мақала алдыңғы зерттеулерді кеңейтіп, ақын мен ойшылдың салыстырмалы талдауын ұсынады және мәдениетаралық коммуникация, Орталық Азия әдебиеттануы мен транслингвизм бойынша өзекті теориялық базаға сүйенеді.

Тірек сөздер: мәдениетаралық коммуникация, мәдениеттер диалогы, транслингвизм, лингвомәдени өзара әрекеттестік, Орталық Азияның орыс тілді әдебиеті, Н.Д. Ильин, М.М. Әуезов.

Сілтеме жасау үшін: Худайбердина Д.А., Шукурова Л.Р., Искендир А.А. Өзбекстан мен Қазақстанның этнотілдік континуумы контекстінде Николай Ильин мен Мурат Ауэзовтің орыс тіліндегі шығармашылығындағы өзара мәдени қарым-қатынас // Philological Sciences Journal. – 2025. – Vol. 10. – №2. – Pp. 7-20.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2025.v10.i2.054>

Д.А. Худайбердина^a

E-mail: dinara.azretalievna@gmail.com

*Автор для корреспонденции: dinara.azretalievna@gmail.com

Л.Р. Шукурова^b

E-mail: lola.shukurova@gmail.com

А.А. Искендир^c

E-mail: iskendirakkuralaj@gmail.com

^{a,c} *Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан*

^b *Университет Альфрагануса, Ташкент, Узбекистан*

МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ В ТВОРЧЕСТВЕ НИКОЛАЯ ИЛЬИНА И МУРАТА АУЭЗОВА НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ В КОНТЕКСТЕ ЭТНОЯЗЫКОВОГО КОНТИНУУМА УЗБЕКИСТАНА И КАЗАХСТАНА

Аннотация. В статье рассматривается проявление межкультурной коммуникации в творчестве русскоязычных авторов Центральной Азии – узбекистанского поэта Николая Ильина и казахстанского культуролога Мурата Ауэзова. Анализ проводится в контексте этноязыкового континуума Узбекистана и Казахстана, где русская литература сосуществует с местными языками, образуя особое транслингвальное пространство. Творчество Н.Д. Ильина рассматривается как синтез русских и узбекских поэтических традиций, отражающий диалог культур через художественное слово. Творческое наследие М.М. Ауэзова анализируется с точки зрения идей диалога культур, транслингвизма и национальной самобытности, особенно на материале его трудов «Иппокрена» и «Времен связующая нить». Оба автора демонстрируют лингвокультурное взаимодействие и вносят вклад в развитие русскоязычной литературы страны, обогащая её элементами восточной философии, образности и исторической памяти. Статья расширяет предыдущие исследования, вводит сравнительный анализ творчества поэта и мыслителя, опираясь на

актуальную теоретическую базу по межкультурной коммуникации, литературоведению Центральной Азии и транслингвизму.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, диалог культур, транслингвизм, лингвокультурное взаимодействие, русскоязычная литература Центральной Азии, Н.Д. Ильин, М.М. Ауэзов.

Для цитирования: Худайбердина Д.А., Шукурова Л.Р., Искендир А.А. Межкультурная коммуникация в творчестве Николая Ильина и Мурата Ауэзова на русском языке в контексте этноязыкового континуума Узбекистана и Казахстана // *Philological Sciences Journal*. – 2025. – Vol. 10. – №2. – Pp. 7-20.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2025.v10.i2.054>

Information about the authors:

Khudaiberdina Dinara Azretaliyevna, PhD student at the Department of Russian Philology and World Literature of Al-Farabi Kazakh National University (KazNU), 050040, Almaty, 71 Al-Farabi Ave., Kazakhstan.

ORCID: 0009-0004-6352-110X

Shukurova Lola Rinatovna, Lecturer at the Alfraganus University, 100190, 2a Yukori Karakamish Street, Yunusabad District, Tashkent, Uzbekistan.

ORCID: 0009-0002-7130-918X

Iskendir Akkuralay Abdiualiyevna, PhD, leading specialist of the "Manuscript Laboratory", senior researcher of the Research Institute of Turkology and Altaic Studies at the Al-Farabi Kazakh National University, 050040, Almaty, 71 Al-Farabi Ave., Kazakhstan.

ORCID: 0000-0002-7487-5286

Авторлар туралы мәлімет:

Худайбердина Динара Азреталиевна, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің (ҚазҰУ) орыс филологиясы және әлем әдебиеті кафедрасының докторанты, филология магистрі, 050040, Алматы, Әл-Фараби даңғылы, 71, Қазақстан

ORCID: 0009-0004-6352-110X

Шукурова Лола Ринатовна, Альфраганус Университетінің оқытушысы, 100190, Ташкент қ., Юнусабад ауданы, Юкори Қарақамыш к-сі, 2а, Өзбекстан

ORCID: 0009-0002-7130-918X

Искендир Аккуралай Абдиуалиевна, PhD, Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Түркітану және алтайтану ҒЗИ аға ғылыми қызметкері, "Қолжазбалар зертханасының" жетекші маманы, 050040, Almaty, 71 Al-Farabi Ave., Kazakhstan.

ORCID: 0000-0002-7487-5286

Сведения об авторах:

Худайбердина Динара Азреталиевна, докторант кафедры русской филологии и мировой литературы Казахского национального университета имени аль-Фараби (КазНУ), магистр филологии, 050040, Алматы, пр. аль-Фараби, 71, Казахстан.

ORCID ID: 0009-0004-6352-110X

Шукурова Лола Ринатовна, преподаватель Университета Альфраганус, 100190, Ташкент, Юнусабадский район, ул. Юкори Каракамыш, 2а, Узбекистан.

ORCID: 0009-0002-7130-918X

Искендир Аккуралай Абдиуалиевна, PhD, ведущий специалист "Лаборатории рукописей", старший научный сотрудник НИИ тюркологии и алтаистики при КазНУ им. аль-Фараби, 050040, Алматы, пр. аль-Фараби, 71, Казахстан.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7487-5286>

*Мақала редакцияға 18.04.2025 ж. келіп түсті;
25.04.2025 ж. рецензиядан кейін мақұлданды; 1.05.2025 ж. баспаға қабылданды.*

*Статья поступила в редакцию 18.04.2025 г.;
одобрена после рецензирования 25.04.2025 г.; принята к публикации 1. 05.2025.*

*The article was submitted on 18.04.2025;
approved after reviewing on 25.04.2025; accepted for publication on 1.05.2025.*

МРНТИ 16.01.07

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2025.v10.i2.055>

М.Ш. Махамедова

E-mail: malikamaxa@gmail.com

Университет Альфрагануса, Ташкент, Узбекистан

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ОСНОВА АКМЕОЛОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ В УСЛОВИЯХ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Аннотация

Настоящая статья посвящена разработке теоретико-методологической основы акмеологического исследования языковой личности в условиях межкультурной коммуникации. Актуальность исследования обусловлена необходимостью определения роли языковой личности в акмеологическом аспекте в эпоху глобализации.

В работе рассматриваются различные подходы к определению понятия «языковая личность» в лингвистике, анализируются ее структура и компоненты. Особое внимание уделяется влиянию социальных, национально-культурных и психологических факторов на формирование языковой личности. Исследуется связь между языковой личностью и акмеологией, рассматриваются пути и способы достижения наивысшего уровня развития языковой личности в условиях межкультурной коммуникации.

Анализируются уровни общения, выделяемые А.Б. Добровичем, и их влияние на речевое поведение языковой личности. Особое внимание уделяется формированию вторичной языковой личности при изучении иностранных языков и ее роли в межкультурной коммуникации; изучается динамизм языковой личности, ее способность к адаптации в условиях другой языковой среды и принятию чужих образов жизни и взглядов; исследуется проблема идентичности языковой личности, ее самовосприятия, самооценки и самоотождествления с различными социальными группами.

В результате теоретического анализа литературы автор приходит к выводу, что акмеологическое исследование языковой личности в условиях межкультурной коммуникации представляет собой сложный и многогранный процесс, требующий учета множества факторов. В заключении автор отмечает, что, несмотря на значительный объем исследований, многие аспекты акмеологического развития языковой личности остаются недостаточно изученными и требуют дальнейшего изучения.

Ключевые слова

Акмеология, языковая личность, межкультурная коммуникация, речевая деятельность, коммуникативная личность, вторичная языковая личность, идиолект, идеосфера, идентичность.

Для цитирования

Махамедова М.Ш. Теоретико-методологическая основа акмеологического исследования языковой личности в условиях межкультурной коммуникации // Philological Sciences Journal. – 2025. – Vol. 10. – №2. – Pp. 21-31.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2025.v10.i2.055>

Введение

Обращение к акмеологии является исходным моментом в разработке теоретико-методологической основы акмеологического исследования языковой личности в условиях межкультурной коммуникации. Актуальность работы обусловлена необходимостью определения роли языковой личности в акмеологическом аспекте в эпоху глобализации.

Как уже известно акмеология исследует пути и способы достижения наивысшего уровня развития в период физического и психологического расцвета человека, в таком же ключе выявляет воздействие различных факторов, которые обуславливают индивидуальную картину зрелости.

Ключевым моментом для данного исследования является введение понятия личности в лингвистику. В качестве изначального пункта в научной характеристике языковой личности обоснованно используется определение его понятий. Язык предоставляет первоначальный и фундаментальный взгляд на мир, образует исходный языковой образ мира и систему духовных ценностей, которые лежат у истоков становления языковой личности.

Материалы и методы исследования

Разработка теоретико-методологической базы в акмеологии предполагает междисциплинарный подход, опору на методы философии, психологии, педагогики, социологии и создание собственной системы понятий, принципов и методов исследования. В настоящей статье использованы такие методы, которые позволяют обосновать подходы, определить категории и разработать инструментарий исследования: анализ и синтез, сравнительно-сопоставительный метод, системный подход, где личность рассматривается как система, в которой взаимосвязаны биологические, социальные, профессиональные и личностные факторы развития, личностно-деятельностный подход, где анализ развития личности осуществляется в контексте её деятельности, а изучение механизмов профессионального роста – через призму личностных качеств.

Обсуждение и результаты

Л.П. Клобукова предлагает рассматривать языковую личность как «многослойную и многокомпонентную парадигму речевых личностей, владеющих разными коммуникативно-языковыми подсистемами и пользующихся ими в зависимости от тех или иных социальных функций общения» [Клобукова, 1997]. По мнению С.А. Сухих и В.В. Зеленской, языковая личность есть совокупность особенностей вербального поведения человека, использующего язык как средство общения. В.И. Карасик рассматривает языковую личность как закрепленный преимущественно в лексической системе базовый национально-культурный прототип носителя определенного языка, своего рода «семантический фоторобот», составляемый на основе мировоззренческих установок, ценностных приоритетов и поведенческих реакций, отраженных в словаре, – личность словарная, этносемантическая [Карасик, 1994]. Согласно Г.И. Богину, под языковой личностью понимается человек как носитель языка, взятый со стороны его способности к речевой деятельности [Богин, 1984].

Аргументированной представляется точка зрения, согласно которой язык принадлежит прежде всего и главным образом личности, осознающей себя и своё место в мире, свою роль в практической и когнитивной деятельности, что действительная сущность языка заключается в понимании его как формы, способа жизнедеятельности человека, способа вербализации человеческого опыта и его осознания, способа выражения личности и организации межличностного общения в процессе совместной деятельности.

Работы Ю.Н. Караулова наиболее полно отражают специфику центрального понятия языковой личности, где главным компонентом выступает такое философское понятие, как мировоззрение. Со всей определенностью можно утверждать, что языковая личность

представляет собой многослойную и многокомпонентную структуру речевых личностей, которые дифференцируются, с одной стороны, с учетом различных уровней языка, с другой стороны, – с учетом основных видов речевой деятельности, а с третьей с учетом тех тем, сфер и ситуаций, в рамках которых происходит речевое общение.

Очевидно, также, что речевое поведение устанавливается и уровнем общения, предпочитаемым языковой личностью в той или иной коммуникативной ситуации. А.Б. Добрович выделяет следующие уровни общения: примитивный, конвенциональный, манипулятивный, стандартизированный, игровой, деловой, духовный.

Если участники коммуникации грубы, контактируют только потому, что им друг от друга что-то нужно, то общение происходит на примитивном уровне. Если в отношении чувствуется неискренность, ощущение какой-то фальши, игры – это общение на манипулятивном уровне. Часто бывает так, что один из собеседников оказывается игрушкой в руках другого, хотя он этого до поры до времени не ощущает. В таком случае тоже существует отношение к человеку как к предмету, необходимому для достижения какой-то цели, но обращение с ним может быть весьма пристойным.

Можно говорить о стандартизированном уровне общения, если коммуницирующие люди действуют в пределах своих социальных ролей: например, предусмотренное этикетом поведение в гостях, в транспорте, на работе. Такое общение называют «контактом масок». На этом уровне с партнером общаются как с исполнителем соответствующей роли. Когда же в собеседнике видят личность, с настроением и мнением которой нельзя не считаться, стремятся найти оптимальное друг для друга решение проблемы, можно говорить о конвенциональном уровне общения, уровне соглашения. Данный уровень общения доступен людям доброжелательным, с высокими моральными нормами и общей культурой.

Общение на деловом уровне происходит между партнерами, которых связывают отношения сотрудничества, когда они видят друг в друге товарищей по общему делу. Игровой уровень превосходит предыдущие тонкостью содержания и богатством оттенков. Его называют праздничным общением. Оно часто украшает отношения старых друзей, характерно для влюбленных.

Духовный – высший уровень человеческого общения. Собеседник воспринимается как личность, носитель духовного начала. Культура общения состоит не в том, чтобы подстраиваться под партнера и говорить то, что он хочет услышать, а в отношении к собеседнику, которое позволяет, уважая его и себя, выйти на конвенциональный и вышестоящие уровни.

Культурой общения владеют люди эмоционально, нравственно и интеллектуально развитые. Их общение – всегда творчество, и высоты, достигнутые в таком творчестве, ничуть не менее ценны, чем достижения в любой другой сфере.

Целесообразным можно считать возникновение вопроса о том, как язык влияет на становление прогрессивно развивающейся зрелой личности, на её самореализацию в определенной профессиональной деятельности и достижение ею вершин профессионализма. И именно здесь находится точка пересечения таких понятий, как языковая личность и акмеология.

О.Г. Барвенко утверждает, что в акмеологическом подходе к обучению «ведущая роль принадлежит самому обучающемуся; субъект учебной деятельности стремится к самореализации и осознает себя способным к этому; взрослого обучающегося характеризует жизненный опыт, который может быть важным источником обучения; целью обучения взрослого является решение конкретной жизненной задачи» [Барвенко, 2004]. Отсюда следует вывод что, у взрослого человека уже в достаточной мере сформирован понятийный аппарат, развит интеллект, выстроена система оценок и предпочтений, существуют ценностные ориентации, он может сдерживать свои эмоциональные порывы, у него есть установки на достижение целей и понятия о средствах их достижения, развито самосознание и самоконтроль

На современном этапе поликультурного и мультилингвального общества владение иностранным языком обеспечивает будущему специалисту доступ к профессиональной информации, к деловой коммуникации с зарубежными партнерами, что способствует его профессиональному и личностному росту. В данной связи приоритетной и актуальной задачей модернизации образования является подготовка компетентных, конкурентоспособных, гибких специалистов, профессионализм которых напрямую зависит от уровня и качества языкового развития.

Сложность и взаимозависимость структурных компонентов языковой и профессиональной подготовки заставляют решать проблемы развития языковой личности через обучение иностранному языку, в данном случае иностранный язык является специфической интеллектуальной деятельностью для обучающихся. Следовательно, функция языка как инструмента приобретения знаний трансформируется в эффективное средство для развития языковой личности будущего специалиста через удвоение возможностей получения информации из глобального культурно-образовательного пространства.

Таким образом, развитие языковой личности средствами иностранного языка происходит в профессионально-ориентированном и личностно-ориентированном направлениях. В данной связи прослеживается акмеологическая составляющая, позволяющая формировать искомые профессиональные и личностные качества будущего специалиста и проецировать их дальнейшее развитие в последующей деятельности.

Обобщая вышесказанное, необходимо отметить, что акмеологическое развитие языковой личности является сложным и многофакторным процессом, состоящим из совокупности последовательно сменяющихся стадий, качественные характеристики которых находятся под воздействием конкретных условий и ситуаций. Нельзя не заметить, что при кажущейся многоаспектности и обширности исследований еще многие свойства и механизмы акмеологического аспекта языковой личности недостаточно познаны.

Как показал анализ приведенных выше примеров языковую личность в условиях общения принято рассматривать в виде обобщенного образа носителя культурно-языковых и коммуникативно-деятельностных ценностей, знаний, установок и поведенческих реакций. Отсюда вытекает, что на формирование языковой личности оказывает влияние три фактора, а именно: социальный, национально-культурный и психологический факторы. Данные факторы устанавливают и реальное речевое поведение отдельно взятого носителя языка.

Поскольку любая ситуация, в которой оказывается говорящий, прежде всего, является социальной ситуацией со своими законами, сформированными обществом нормами и стандартами поведения, языковая личность обязана подстраивать свою речь под коммуникативные условия, иначе ее речевое поведение будет расценено как неуместное.

По мнению Н.Д. Гальсковой, «результатом любого языкового образования должна явиться сформированная языковая личность, а результатом образования в области иностранных языков – вторичная языковая личность как показатель способности человека принимать полноценное участие в межкультурной коммуникации» [Гальскова, 2004].

Языковая личность существует в пространстве культуры, отраженной в языке, в формах общественного сознания на разных уровнях, в поведенческих стереотипах и нормах, в предметах материальной культуры.

Процесс обучения межкультурной коммуникации включает различные компоненты: языковой, исторический, эстетический и этический. На современном этапе развития методики преподавания иностранных языков используется весь комплекс интерактивных методов обучения, суть которых заключается в том, что обучающий не преподает готовые истины, а организует совместный с обучаемыми поиск знаний, моделирует ситуации с принятием коммуникативных решений. Как отмечает О.А. Жеглова, языковая личность формируется в процессе социализации индивида, которая в свою очередь предполагает три аспекта:

1. Процесс включения человека в определенные социальные отношения, в результате которого языковая личность оказывается своего рода реализацией культурно-исторического знания всего общества.

2. Активная речемыслительная деятельность по нормам и эталонам, заданным той или иной этноязыковой культурой.

3. Процесс усвоения законов социальной психологии народа.

Исследование языковой личности в комплексе при помощи подходов из дифференциальных научных сфер определяет сложность и неоднозначность методов для определения, структурирования, выбора критериев и способов характеристики настоящего термина.

Привлекают внимание в аспекте проблематики нашего исследования работы, основополагающим вектором изучения которых является человек. Согласно принципу антропоцентризма, язык изучается в тесной взаимосвязи с человеком, его деятельностью и культурой, где применение человеком языка рассматривается в качестве средства общения и отражения в языковых показателях его сущности.

Антропоцентрический вектор лингвистики дает возможность исследовать коммуникацию, речевые факты и явления как с формальных позиций, так и со стороны функционального подхода субъектной составляющей участников коммуникации.

Вместе с тем, следует подчеркнуть, что языковая личность преобразуется в коммуникативную личность, являющуюся комплексом индивидуальных свойств вербального поведения человека, применяющего язык как средство общения.

В итоге рассмотрения данного вопроса можно сказать, что в аспекте коммуникации языковая личность тождественна коммуникативной модели усредненного носителя языка. При изучении языковой личности необходимо внимательно исследовать саму ее структуру. Языковая личность в обстоятельствах беседы может анализироваться как коммуникативная личность – комплекс представлений о носителе, коммуникативно-деятельностных ценностей, культурно-языковых знаний, поведенческих реакций и установок.

Изучение иностранных языков не просто оказывает влияние на человека, а формируя языковую личность, постоянно видоизменяет ее, обогащая новыми лингвокультурологическими единицами, отражающими как особенности языка, так и специфические нюансы культуры.

Заслуживает отдельного внимания динамизм языковой личности, то есть способность индивида в процессе общения с другой языковой личностью или представителями других наций принимать их образ жизни и взгляды. Однако не стоит забывать, что фундамент для формирования языковой личности составляет «первичная» языковая личность – национальное начало.

В свою очередь, Н.Д. Гальскова и М.С. Каган акцентируют внимание на том, что в процессе изучения иностранного языка обучаемые не только приобретают определенный объем иноязычных знаний, навыков и умений, но у них проявляется изменение мотивов, отношений, личностных позиций, системы ценностей и смыслов. В процессе изучения иностранного языка формируется новая языковая личность, которую еще называют вторичной языковой личностью. Понятие «вторичная языковая личность» ввёл Ю.Н. Караулов. Под данным понятием в его представлении «подразумевается носитель языка, охарактеризованный на основе анализа произведенных им текстов, с точки зрения использования в них средств данного языка для отражения окружающей действительности (картины мира) и для достижения определенных целей в этом мире» [Караулов, 1987].

Любая личность проявляет себя в общении и этот момент непосредственно связан с понятием коммуникативной личности. Коммуникативный аспект играет важную роль, так как на его основе осуществляется вербальное и невербальное взаимодействие участников общения.

Формирование личности осуществляется в коммуникативном пространстве языковой среды. Язык отождествляется с собственно средой, которая окружает бытие личности,

которая не существует вне неё как объективная данность, а находится в неё самой, в её сознании, в её памяти, изменяя свои очертания с каждым движением мысли, каждым своим проявлением. Всё вышесказанное характеризует родную языковую среду, где берёт своё начало языковая личность. Возникает закономерный вопрос, что происходит с языковой личностью, когда она попадает в другую языковую среду. Разумеется, что для полной реализации языковой личности в другой культуре и иностранном языке не всегда будут соответствовать навыки и умения, которые сформированы на базе родной культуры и языка. Следовательно, другая среда, особенно на первых порах в ней пребывания, будет скорее вне личности, чем внутри неё.

Как отмечает С.С. Хромов, «взаимодействие накопленного «родного багажа» языковой личности и новых реалий и иноязычной среды происходит в пространстве, расположенном в системе трех координат: действительность, язык и сознание. Таким образом, только осознав основные закономерности новой действительности и нового языка, языковая личность имеет шанс реализоваться и удовлетворить «необходимые потребности своего бытия» в иноязычной сфере. Причем механизм формирования новой языковой личности в иноязычной среде будет иметь как сходство, так и различие с аналогичным процессом в условиях родноязычной среды. В родноязычной среде превалирует усвоение языка через действительность, а в иноязычной – наоборот: действительность усваивается через язык» [Хромов, 1987].

Из сказанного становится очевидным то, что формирование языковой личности в иноязычной среде – сложный процесс, который требует осознания как языковых, так и культурных особенностей новой среды. Взаимодействие «родного багажа» и новых реалий происходит в пространстве, где пересекаются действительность, язык и сознание. В родной среде язык усваивается через действительность, в иноязычной – наоборот. Для успешной реализации в иноязычной среде необходимо удовлетворить «необходимые потребности своего бытия» путем адаптации к новым языковым и культурным нормам.

Как утверждают Н.С. Бериша, А.Л. Новиков, «в последние десятилетия на международном уровне идет поиск стратегий оптимального межкультурного взаимодействия, которые будут обеспечивать создание глобального единства при сохранении национального своеобразия, что нашло отражение в принятии Европейским Союзом концепции многоязычия, предполагающей владение, как минимум, тремя языками – родным и двумя иностранными» [Бериша, 2018]. Следовательно, в современном мире наблюдается стремление к глобальной интеграции, с условием сохранения культурного разнообразия. Концепция многоязычия, принятая Европейским Союзом, является примером стратегии, направленной на достижение этого баланса.

Можно с уверенностью утверждать, что на сегодняшний день владение иностранным языком стало не только необходимым условием продуктивной межкультурной коммуникации на разных уровнях, но и одним из важнейших факторов персонального и профессионального роста современного человека.

Как показывает практика, на процесс и результат овладения иностранным языком влияет множество факторов разного уровня, среди которых особенности системы, форм, методов, средств обучения и методик преподавания, специфика изучаемого иностранного языка и его соотношения с родным, социально-культурные условия обучения в целом и, конечно, социально-демографические, психофизиологические и психологические характеристики личности.

Работы О.А. Леонтович наиболее полно отражают специфику теории межкультурной коммуникации, где языковая личность анализируется с двух сторон: коллективности и индивидуальности. Автор подчеркивает, что коллективное и индивидуальное переплетается в культурно-языковой личности: «...коллективная память и коллективные аспекты языка складываются из многократно повторенного индивидуального опыта – сложной мозаики индивидуальных вкраплений, словоупотреблений, коммуникативных стратегий.

Индивидуальная личность формируется на основе коллективного опыта и коллективной памяти» [Леонтович, 2007].

Как показал анализ приведенных выше примеров, далее логично рассматривать языковую личность как единицу, объединяющую человечество. Языковая личность является носителем языка, необходимого средства коммуникации. Она объединяет народ не только по территориальным признакам принадлежности к определенному государству, но и обуславливает взаимосвязь с другими национальностями и этносами, владеющими одним и тем же языком.

Внедрение индивидуальной ступени языковой личности происходит на уровне идиолекта, то есть на уровне формальной, стилистической особенности речи конкретного коммуниканта. Идиолект уникален, он зависит от места жительства, социального положения, пола, возраста его носителя.

«Не менее важной характеристикой языковой личности является идеосфера, которая определяется личностными смыслами и ассоциативными контекстами. Взаимодействие идеосфер всех членов языкового общества определяет концептосферу культуры» [Лихачев, 1997]. Из сказанного становится очевидным то, что идеосфера является важной составляющей языковой личности, определяя её индивидуальные смыслы и ассоциации. Это означает, что каждый человек воспринимает и использует язык через призму своего уникального опыта и понимания. Взаимодействие индивидуальных идеосфер формирует общую концептосферу культуры, что указывает на возникновение культурных концептов и значений из коллективного опыта и понимания языкового сообщества, где язык выступает не просто средством коммуникации, но и отражением культурных ценностей и смыслов, сформированных через взаимодействие индивидуальных языковых личностей.

Собственные наблюдения и специальные исследования в этом плане показали, что проблема идентичности языковой личности, а именно, формирование собственного «Я», самовосприятие, самооценка, самоотождествление с существующими субкультурами в обществе, оценивание личности со стороны окружающих заслуживает особого внимания.

Изучая идентичность языковой личности, можно установить структуру мышления и выявить этапы вербализации опыта, что непосредственно является очередной модификацией ключевого вопроса лингвистики о связи языка и мышления.

Как отмечает И.А. Левченко: «...одна из важнейших рефлексивных и регулятивных функций мышления и деятельности языковой личности, идентичность обуславливает само существование личности, динамически воздействуя на поведение и мировоззрение индивида необходимым условием существования личности. Осознание личностью своей принадлежности к различным социальным группам (этнос, класс, пол, культура и пр.), а также отнесение к самому себе определенных личностных (нравственных, физических и интеллектуальных) качеств – вот то, что составляет фундамент идентичности личности как таковой» [Левченко, 2007]. Анализ вышеизложенного позволяет сделать следующий вывод: Идентичность личности – это сложная и многогранная структура, которая формируется на основе осознания своей принадлежности к различным социальным группам и оценки собственных личностных качеств. Она играет ключевую роль в мышлении и деятельности, определяя поведение и мировоззрение человека.

Заключение

В результате теоретического анализа литературы мы пришли к выводу, что акмеологическое исследование языковой личности в условиях межкультурной коммуникации представляет собой сложный и многогранный процесс, который требует учета множества факторов.

Языковая личность как многокомпонентная структура включает в себя совокупность речевых личностей, дифференцирующихся по уровням языка, видам речевой деятельности и

ситуациям общения. На её формирование влияют социальные, национально-культурные и психологические факторы.

Развитие языковой личности рассматривается в контексте достижения наивысшего уровня развития и самореализации. Изучение иностранных языков способствует формированию вторичной языковой личности, обогащая лингвокультурологический опыт.

Владение иностранными языками становится необходимым условием для успешного взаимодействия в поликультурном обществе. Формирование коммуникативной личности включает в себя развитие способности к адекватному вербальному и невербальному общению в различных культурных контекстах.

Процесс самовосприятия, самооценки и самоотождествления с различными социальными группами играет важную роль в формировании языковой личности. Изучение идентичности позволяет выявить связь между языком и мышлением, а также понять механизмы вербализации опыта.

Несмотря на значительный объем исследований, многие аспекты акмеологического развития языковой личности остаются недостаточно изученными. Необходимо дальнейшее изучение механизмов формирования и развития языковой личности в условиях межкультурной коммуникации, особенно в контексте глобализации.

Таким образом, акмеологическое исследование языковой личности в условиях межкультурной коммуникации представляет собой актуальное и перспективное направление, имеющее важное значение для развития теории и практики межкультурного общения.

Литература

Богин Г.И. Модель языковой личности в ее отношении к разновидностям текстов. – Л., 1984.

Гальскова Н.Д., Гез Н.И. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика: учеб. пособие для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений. – М., 2004.

Карасик В.И. Оценочная мотивировка, статус лица и словарная личность // Филология – Philologica. – 1994. – №3. – С. 2–7.

Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. – М.: Наука, 1987. – 363 с.

Клобукова Л.П. Структура языковой личности на разных этапах ее формирования // Язык, сознание, коммуникация. – М.: Изд-во МГУ, 1997.

Хромов С.С. Общее языкознание: лекции / С.С. Хромов, Е.В. Жданова. – Москва : ЕАОИ, 2011. – 251 с.

Барвенко О.Г. Психологические барьеры в обучении иностранному языку взрослых: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07: – Ставрополь, 2004. – 230 с.

References

Bogin G.I. Model' yazykovoj lichnosti v ee otnoshenii k raznovidnostyam tekstov. – L., 1984. [In Russian]

Gal'skova N.D., Gez N.I. Teoriya obucheniya inostrannym yazykam: Lingvodidaktika i metodika: ucheb. posobie dlya stud. lingv. un-tov i fak. in. yaz. vyssh. ped. ucheb. zavedenij. – M., 2004. [In Russian]

Karasik V.I. Ochenochnaya motivirovka, status lica i slovarnaya lichnost' // Filologiya – Philologica. – 1994. – №3. – S. 2–7. [In Russian]

Karaulov YU.N. Russkij yazyk i yazykovaya lichnost'. – M.: Nauka, 1987. – 363 s. [In Russian]

Klobukova L.P. Struktura yazykovoj lichnosti na raznyh etapah ee formirovaniya // YAzyk, soznanie, kommunikaciya. – M.: Izd-vo MGU, 1997. [In Russian]

Hromov S.S. Obshchee yazykoznanie: lektsii / S.S. Hromov, E.V. Zhdanova. – Moskva : EAOI, 2011. – 251 s. [In Russian]
Barvenko O.G. Psichologicheskie bar'ery v obuchenii inostrannomu yazyku vzroslykh: dis. ... kand. psihol. nauk: 19.00.07: – Stavropol', 2004. – 230 s. [In Russian]

М.Ш. Махамедова

E-mail: malikamaxa@gmail.com

^b*Альфраганус Университети, Ташкент, Ўзбекистон*

МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖАҒДАЙЫНДА ТІЛДІК ТҰЛҒАНЫ АКМЕОЛОГИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗІ

Аннотация. Бұл мақала мәдениетаралық қарым-қатынас жағдайында тілдік тұлғаны акмеологиялық зерттеудің теориялық және әдіснамалық негізін жасауға арналған. Зерттеудің өзектілігі жаһандану дәуіріндегі акмеологиялық аспектідегі тілдік тұлғаның рөлін анықтау қажеттілігіне байланысты.

Зерттеуде лингвистикадағы «тілдік тұлға» ұғымын анықтаудың әртүрлі тәсілдері қарастырылады, оның құрылымы мен компоненттері талданады. Тілдік тұлғаның қалыптасуына әлеуметтік, ұлттық-мәдени және психологиялық факторлардың әсеріне ерекше назар аударылады. Тілдік тұлға мен акмеология арасындағы байланыс зерттеледі, мәдениетаралық қарым-қатынас жағдайында тілдік тұлғаның дамуының ең жоғары деңгейіне жетудің жолдары мен тәсілдері қарастырылады.

А.Б. Добрович бөлетін қарым-қатынас деңгейлері және олардың тілдік тұлғаның сөйлеу мінез-құлқына әсері талданады. Шет тілдерін оқыту кезінде екінші тілдік тұлғаны қалыптастыруға және оның мәдениетаралық коммуникациядағы рөліне ерекше назар аударылады; тілдік тұлғаның динамизмі, оның басқа тілдік орта жағдайында бейімделу қабілеті және басқалардың өмір салты мен көзқарастарын қабылдау зерттеледі; тілдік тұлғаның сәйкестігі, оның өзін-өзі қабылдауы, өзін-өзі бағалауы және әртүрлі әлеуметтік топтармен өзін-өзі сәйкестендіру мәселесі зерттеледі.

Әдебиеттерді теориялық талдау нәтижесінде автор мәдениетаралық қарым-қатынас жағдайында тілдік тұлғаны акмеологиялық зерттеу көптеген факторларды ескеруді қажет ететін күрделі және көп қырлы процесс деген қорытындыға келеді. Қорытындылай келе, автор зерттеулердің айтарлықтай көлеміне қарамастан, тілдік тұлғаның акмеологиялық дамуының көптеген аспектілері жеткілікті зерттелмегенін және одан әрі зерттеуді қажет ететінін атап өтті.

Тірек сөздер: акмеология, тілдік тұлға, мәдениетаралық қарым-қатынас, сөйлеу әрекеті, коммуникативті тұлға, екінші тілдік тұлға, идиолект, идеосфера, сәйкестілік.

Сілтеме жасау үшін: Махамедова М.Ш. Мәдениетаралық қарым-қатынас жағдайында тілдік тұлғаны акмеологиялық зерттеудің теориялық және әдіснамалық негізі // *Philological Sciences Journal*. – 2025. – Vol. 10. – №2. – Pp. 21-31.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2025.v10.i2.055>

M.S. Makhamedova

E-mail: malikamaxa@gmail.com

Alfraganus University, Tashkent, Uzbekistan

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS OF ACMEOLOGICAL RESEARCH OF LINGUISTIC PERSONALITY IN CONDITIONS OF INTERCULTURAL COMMUNICATION

Abstract. This paper is devoted to the development of theoretical and methodological basis of acmeological study of linguistic personality in the conditions of intercultural communication. The relevance of the study is due to the need to determine the role of linguistic personality in the acmeological aspect in the era of globalisation.

The paper considers various approaches to the definition of the concept of 'linguistic personality' in linguistics, analyses its structure and components. Special attention is paid to the influence of social, national-cultural and psychological factors on the formation of linguistic personality.

The connection between linguistic personality and acmeology is investigated, ways and means of achieving the highest level of linguistic personality development in the conditions of intercultural communication are considered.

The paper also analyses the levels of communication distinguished by A.B. Dobrovich and their influence on the speech behaviour of a linguistic personality. Special attention is paid to the formation of secondary linguistic personality in foreign language learning and its role in intercultural communication. The paper considers the dynamism of the linguistic personality, its ability to adapt to another language environment and to accept other people's ways of life and views. The problem of linguistic personality's identity, self-perception, self-evaluation and self-identification with different social groups is investigated.

As a result of theoretical analysis of the literature, the author comes to the conclusion that the acmeological study of linguistic personality in the conditions of intercultural communication is a complex and multifaceted process that requires the consideration of many factors.

In conclusion, the author notes that despite the considerable amount of research, many aspects of acmeological development of linguistic personality remain insufficiently studied and require further research.

Keywords: acmeology, linguistic personality, intercultural communication, speech activity, communicative personality, secondary linguistic personality, idiolect, ideosphere, identity.

For citation: Makhamedova M.S. Theoretical and methodological basis of acmeological research of linguistic personality in conditions of intercultural communication // *Philological Sciences Journal*. – 2025. – Vol. 10. – №2. – Pp. 21-31.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2025.v10.i2.055>

Сведения об авторе:

Махамедова Маликахон Шавкатгизы, преподаватель Университета Альфраганус, 100190, Ташкент, Юнусабадский район, ул. Юкори Каракамыш, 2а, Узбекистан.

ORCID ID 0009-0003-7409-5970

Автор туралы мәлімет:

Махамедова Маликахон Шавкатгизы, Альфраганус Университетінің оқытушысы, 100190, Ташкент қ., Юнусабад ауданы, Юкори Қарақамыш к-сі, 2а, Өзбекстан

ORCID ID 0009-0003-7409-5970

Information about the author:

Mahamedova Malikakhon Shavkat gizi, Lecturer at the Alfraganus University, 100190, 2a Yukori Karakamish Street, Yunusabad District, Tashkent, Uzbekistan.

ORCID ID 0009-0003-7409-5970

*Мақала редакцияга 25.05.2025 ж. келип түсті;
5.06.2025 ж. рецензиядан кейин мақулданды; 10.06.2025 ж. баспага қабылданды.*

*Статья поступила в редакцию 25.05.2025 г.;
одобрена после рецензирования 5.06.2025 г.; принята к публикации 10.06.2025.*

*The article was submitted on 25.05.2025;
approved after reviewing on 5.06.2025; accepted for publication on 10.06.2025.*

IRSTI 16.01.07

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2025.v10.i2.056>

M.M. Najmiddinova

E-mail: m.nazhmiddinova@mail.ru

Alfraganus University, Tashkent, Uzbekistan

METALINGUISTIC CONCEPTS: STRUCTURE, CLASSIFICATION AND ANALYSIS

Abstract

This article explores key aspects of metalinguistics, including the concepts of metalanguage, metatext, and metacommunication. Particular attention is paid to lexical and grammatical indicators used in metacommunicative speech acts, such as introductory constructions, verbs of intention and correction, negative particles, interrogative constructions, and evaluative adjectives.

Examples from S. Dovlatov's work "Pushkin Hills" illustrate the theoretical provisions. The research methods include a literature review and a qualitative analysis of metacommunication examples. The study aims to provide a deeper understanding of human communication mechanisms by analyzing metacommunicative processes, defining and classifying the basic concepts of metalinguistics, and identifying and describing metacommunicative conflicts, their causes, and their resolution methods. Understanding these aspects enhances communication skills and helps prevent misunderstandings.

Keywords:

metalinguistics, metalanguage, metatext, metacommunication, properties of metacommunication, functions of metacommunication, metacommunicative conflict, reflexivity.

For citation:

Najmiddinova M.M. Metalinguistic concepts: structure, classification and analysis // Philological Sciences Journal. – 2025. – Vol. 10. – №2. – Pp. 32-38.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2025.v10.i2.056>

Introduction

In today's world, where communication plays a key role, the study and understanding of linguistic structures and processes are becoming increasingly relevant. Special attention is given to concepts such as metalinguistics, metalanguage, and metacommunication, which represent important areas of linguistic research that enable a deeper comprehension of how language is used for communication and self-expression. This article examines modern approaches and research in these fields. Despite differences in the phenomena they describe, these terms are often used interchangeably in linguistic studies, necessitating a clarification of their content.

The prefix meta- in linguistics represents one of the fundamental properties of language – its reflexivity, meaning the ability of language to analyze and describe itself. Metalinguistics studies language as a system, analyzing its structure, functions, and usage. This branch of linguistics focuses on how language operates in different contexts and how it influences our perception of the world. Modern metalinguistic research includes studies on language change, dialectology, and sociolinguistic factors affecting language.

One of the key aspects of metalinguistics is the study of metalanguage, which is used to describe and analyze language itself. Metalanguage allows linguists to formulate rules and principles explaining how language functions. This includes developing grammatical and syntactic models and creating terminology for describing linguistic phenomena.

Materials and research methods

The term metacommunication was introduced into scientific discourse in the mid-1960s by researchers who identified two levels in the communication process: verbal messages (communication) and accompanying non-verbal instructions (metacommunication) [Mortensen, 1972; Ruesch, 1972].

M.L. Makarov [Макаров, 2003], following R.L. Lanigan [Lanigan, 1977], G.N. Leech [Leech, 1980], M. Stubbs [Stubbs, 1983], G. Brown [Brown, 1983], and other researchers, interprets metacommunication as an element of communication that focuses on communication itself and its multiple aspects, such as the linguistic structure of discourse, strategic dynamics, and transactional structures [Makarov, 2003].

The research methods include a review of existing literature and qualitative analysis of metacommunicative examples. The literature review involved studying works dedicated to various aspects of metacommunication, including its functions, properties, and lexical-grammatical indicators. Special attention was given to research examining metacommunication in interpersonal communication and its role in preventing and resolving conflicts.

Discussion

Metacommunication refers to the process of communicating about communication itself. This involves using language to discuss and analyze communicative acts. Metacommunication plays an important role in interpersonal relationships, as it enables participants to clarify and adjust their messages, thereby avoiding misunderstandings.

Modern research on metacommunication focuses on how people use metacommunicative strategies in various contexts, including business communication, education, and media. For example, in business communication, metacommunication may be used to clarify goals and expectations, which contributes to more effective interaction.

The analysis of utterances performing a metalinguistic function in the context of relationships between communicative participants has shown that elements commenting on the code often also reflect interpersonal connections between the communicators. This allows us to conclude that metacommunication encompasses both references and utterances related to the codification aspect, as well as interpersonal aspects of interaction that imply the relationships between the communicators, their opinions about each other, the situation, the subject of interaction, etc.

According to this definition, we can distinguish the following functions of metacommunication that contribute to improving and clarifying the communication process. Let us consider the main ones:

1. Clarification and Explanation. Studies show that metacommunication plays a key role in clarifying and explaining messages. It helps participants in communication to avoid misunderstandings and achieve mutual understanding. Metacommunicative expressions such as "What do you mean?" contribute to a more accurate perception of information.

2. Control and Regulation. Metacommunication also serves the function of controlling and regulating communication. Metacommunicative signals help participants manage the flow of conversation and maintain its structure. For example, phrases like "Let's get back to the main topic" help keep the focus on the key aspects of the discussion.

3. Evaluation and Interpretation. The function of evaluation and interpretation in metacommunication has been studied in the works of D. Schiffrin [Schiffrin, 1994], who emphasizes that metacommunicative elements help participants interpret and assess each other's

messages. This is especially important in situations that require an accurate understanding of the interlocutor's intentions and emotions.

4. Establishing and Maintaining Relationships. Metacommunication promotes the establishment and maintenance of interpersonal relationships. Metacommunicative signals such as “It’s important for me to understand how you feel” play a crucial role in building trust and supportive relationships between people.

5. Feedback. Metacommunicative elements help participants adjust their actions and messages based on the feedback received. Phrases like “Did I understand you correctly?” contribute to a more precise perception and interpretation of information.

Indicators characterizing metacommunication from the perspective of organizational structure can be defined as follows (according to the classification of E.M. Dubrovchenko [Dubrovchenko, 2011]):

1. Verbal and Non-verbal Metacommunication. Verbal metacommunication includes the use of language, words, and grammatical structures. Non-verbal metacommunication includes gestures, facial expressions, intonation, and other non-verbal signals.

2. Timing of Occurrence. Metacommunication may occur in real-time (synchronously) or with a delay (asynchronously). Synchronous metacommunication is typical for live communication, while asynchronous communication may occur through letters, emails, and other forms of delayed communication.

3. Form of Communication. The form of communication in metacommunication may be either direct or mediated, depending on who participates in the process of evaluation and commentary and how.

4. Modes of Information Presentation. Metacommunication can be explicit (direct reference to the communicative act) or implicit (indirect reference to components of the communicative process).

5. Intentionality. The intentionality of metacommunication is associated with the purpose or intent with which it is carried out. It may be a conscious or unconscious action aimed at managing the perception and interpretation of the message.

6. Forms of Linguistic Presence. Metacommunication may be oral or written. Oral form includes conversations, lectures, discussions, while the written form includes letters, articles, social media messages, etc.

Understanding metacommunication as utterances that structure, clarify, and comment on the content or form of various discourse elements has made it possible to distinguish two categories within the metacommunicative domain:

A. Metatextual Components of Utterances (“metatext within the text”)

– These components include elements embedded directly into the main text and serve to explain, structure, or comment on it. Examples of such components include introductory phrases, explanatory remarks, references to previous or subsequent parts of the text, and various markers indicating the importance or significance of certain parts of the utterance. Metatextual components help the reader or listener better understand and interpret the main text by providing additional context and clarification.

B. Proper Metatexts

– These are separate texts or utterances that are entirely devoted to the analysis, commentary, or interpretation of another text or discourse. Proper metatexts may take the form of reviews, critical articles, analytical surveys, textbooks, and other genres whose primary goal is the clarification and interpretation of the original material. Such texts are often used in academic and professional settings for in-depth analysis and discussion of various aspects of original works or statements.

Thus, metacommunication encompasses both elements embedded within the main text and separate texts fully dedicated to analysis and commentary, allowing for a more complete and profound understanding and interpretation of various aspects of discourse.

Metalinguistics, metalanguage, and metacommunication represent important aspects of contemporary linguistic research. Metalinguistics studies language as an object of investigation, metalanguage serves as a means for describing and analyzing linguistic phenomena, while metacommunication is aimed at analyzing and regulating the process of communication. The distinction among these concepts emphasizes their unique functions and significance in the context of linguistic and discourse analysis.

The main lexico-grammatical indicators of metacommunicative speech acts include:

1. Introductory Constructions – often used to initiate a metacommunicative act. For example: “I want to say”, “what I mean is”.
2. Verbs of Intention and Correction – verbs expressing intention or correction of an utterance, such as “want”, “mean”, “meant to say”.
3. Negative Particles – used to correct or negate a previous utterance. For example: “no”, “not”.
4. Interrogative Constructions – used to request confirmation or clarification. For example: “Do you understand?” “What am I talking about?”
5. Evaluative Adjectives – used to assess an utterance or its parts. Examples: “strange”, “correct”.

The key properties of metacommunication include:

1. Reflexivity. Metacommunication allows communication participants to reflect on the communication process itself. This includes awareness and analysis of their own words, actions, and reactions.
2. Regulativeness. Metacommunication performs a regulatory function, helping participants adjust their actions and behavior in the communication process.
3. Interpretiveness. Metacommunication helps participants interpret and clarify the meanings of words and expressions used in communication.
4. Empathic Quality. Metacommunication promotes the development of empathy and understanding between participants, helping them take each other’s emotions and feelings into account.
5. Coordination. Metacommunication aids in coordinating the actions and behavior of communication participants, ensuring consistency and mutual understanding.

We examined the main types of metacommunicative speech acts based on material from Sergei Dovlatov’s “Pushkin Hills” [Dovlatov, 2018]:

1. Self-reflection of the narrator. The narrator frequently comments on his own words and actions, which is an example of metacommunication. For instance, he might say something like, “I said it, although I knew it wasn’t quite true”. This is a commentary on his own utterance.
2. Addressing the reader. Dovlatov occasionally addresses the reader directly, commenting on the course of the narrative or explaining his intentions. For example: “You probably think I’m exaggerating, but it’s really true”. This is a metacommunicative act, as it comments on the storytelling process.
3. Discussion of language and style. In “Pushkin Hills”, we can find moments where characters discuss language, style, or the meaning of their utterances. For example, when one character says to another: “You speak too ornately; say it more simply”. This is a comment on speech style, and therefore, a metacommunicative act.
4. Irony and sarcasm. Dovlatov often uses irony and sarcasm, which can also be seen as metacommunicative acts, as they imply a double meaning and require the reader’s interpretation. For instance, when a character says: “Of course, I’m a genius”, implying the opposite.
5. Retrospective commentary. The narrator may return to something previously said and provide a new interpretation or commentary. For example: “When I said that, I didn’t realize how important it was”. This is a metacommunicative act, as it comments on a past utterance.

These examples show how Dovlatov uses metacommunication to create depth and layers in his work. Thus, metacommunication, as an essential aspect of human communication, involves commentary and reflection on the communication process itself. However, despite its positive functions, metacommunication can also become a source of conflict. When communication participants face disagreements or misunderstandings related to the interpretation and discussion of the communication process itself, metacommunicative conflicts may arise. These conflicts can be caused by differences in interpretation, expectations, cultural norms, communication styles, or attempts at dominance.

Conclusion

Metalinguistics, metalanguage, and metacommunication are critical aspects of modern linguistic research. Metalinguistics studies language as an object of investigation, metalanguage serves as a tool for describing and analyzing linguistic phenomena, and metacommunication focuses on analyzing and regulating the communication process. The distinction between these concepts highlights their unique functions and significance in the context of linguistic and discourse analysis.

Understanding metacommunication processes helps improve communicative skills and prevents misunderstandings in communication. Further research in this field can provide deeper insights into language use in various contexts, enhancing the effectiveness of human interaction.

References

- Dovlatov S. D. Pushkin Hill. – M.: Azbuka, 2018. – 160 p. [In Russian]
- Dubrovchenko E.M. On the issue of metacommunication in the modern world. 2011. – №2 (28). – P. 9-82. [In Russian]
- Kashkin V.B. Genres of meta-translation activity / V.B. Kashkin, D.S. Knyazeva, S.S. Rubtsov // Language, communication and social environment. Voronezh: VSU; Aleynikov Publishing House, 2008. – Issue 6. – P. 110-119. [In Russian]
- Makarov M.L. Fundamentals of the theory of discourse. – M.: Gnosis, 2003. – 280 p. [In Russian]
- Morris C.W. Foundations of the theory of signs // Semiotics. M.: Raduga, 1983. – Pp. 46-47. [In Russian]
- Yakobson R. Linguistics and poetics // Structuralism: «for» and «against». – M.: Progress, 1975, p. 193-230. [In Russian]
- Yakobson R. Towards the linguistic problems of consciousness and the unconscious // The unconscious. Vol. 3. – Tbilisi: Metsniereba, 1978/ - P. 156-167. [In Russian]
- Yakobson R. Speech communication // Selected works. – M.: Progress, 1985. – P. 306-319. [In Russian]
- Brown G., Yule G. Discourse analysis. – Cambridge: Cambridge University Press, 1983. – 288 p. [In English]
- Lanigan R.L. Speech act phenomenology. – The Hague: Nijhoff, 1977. – 145 p.
- Leech G.N. Explorations in semantics and pragmatics. – Amsterdam: Benjamins, 1980. – 133 p. [In English]
- Mortensen D. Communication: The Study of Human Interaction. McGraw-Hill, 1972. – 430 p. [In English]
- Ruesch J. Synopsis of the theory of human communication // Semiotic approaches to human relations. Hague. – Paris, 1972. – P. 47-49. [In English]
- Stubbs M. Discourse analysis: the sociolinguistic analysis of natural language. – Oxford: Blackwell, 1983. – 272 p. [In English]
- Schiffrin D. Approaches to Discourse. – Oxford; Cambridge, 1994. – P. 147-149. [In English]

М.М. Нажмиддинова

E-mail: m.nazhmiddinova@mail.ru

Университет Альфрагануса, Ташкент, Узбекистан

МЕТАЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ПОНЯТИЯ: СТРУКТУРА, КЛАССИФИКАЦИЯ И АНАЛИЗ

Аннотация. В статье исследуются ключевые аспекты металингвистики, включая понятия метаязыка, метатекста и метакоммуникации. Основное внимание уделяется лексико-грамматическим показателям, используемым в метакоммуникативных речевых актах, таким как вводные конструкции, глаголы намерения и корректировки, отрицательные частицы, вопросительные конструкции и оценочные прилагательные. Примеры из произведения С. Довлатова «Заповедник» иллюстрируют теоретические положения. Методы исследования включают анализ существующей литературы и качественный анализ примеров метакоммуникации. Целью исследования является углубленное понимание механизмов человеческой коммуникации через анализ метакоммуникативных процессов, определение и классификация основных понятий металингвистики, а также выявление и описание метакоммуникативных конфликтов, их причин и способов разрешения. Понимание этих аспектов способствует улучшению коммуникативных навыков и предотвращению недоразумений в общении.

Ключевые слова: металингвистика, метаязык, метатекст, метакоммуникация, свойства метакоммуникации, функции метакоммуникации, метакоммуникативный конфликт, рефлексивность.

Для цитирования: Нажмиддинова М.М. Металингвистические понятия: структура, классификация и анализ // Philological Sciences Journal. – 2025. – Vol. 10. – №2. – Pp. 32-38.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2025.v10.i2.056>

М.М. Нажмиддинова

E-mail: m.nazhmiddinova@mail.ru

Альфраганус Университети, Ташкент, Ўзбекстан

МЕТАЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ҰҒЫМДАР: ҚҰРЫЛЫМЫ, ЖІКТЕЛУІ ЖӘНЕ ТАЛДАУ

Аннотация. Мақалада металингвистикадағы негізгі аспектілер зерттеледі, оның ішінде метамәтін, метатекст және метакоммуникация түсініктері қарастырылады. Зерттеу барысында метакоммуникативтік сөйлеу актілерінде қолданылатын лексика-грамматикалық көрсеткіштерге, мысалы, кіріспе конструкцияларына, ниет етілген етістіктерге және түзетулерге, терістеуші бөлшектерге, сұраулы конструкцияларға және бағалау сын есімдеріне назар аударылады. С. Довлатовтың «Заповедник» шығармасынан алынған мысалдар теориялық тұжырымдарды иллюстрациялайды. Зерттеу әдістері ретінде қолданыстағы әдебиетті талдау және метакоммуникацияның мысалдарын сапалық талдау қолданылған. Зерттеудің мақсаты – метакоммуникациялық процестерді талдау арқылы адамның коммуникация механизмдерін терең түсіну, металингвистикадағы негізгі ұғымдарды анықтау және классификациялау, сондай-ақ метакоммуникативтік қақтығыстарды, олардың себептерін және шешу жолдарын анықтап, сипаттау. Бұл аспектілерді түсіну коммуникативтік дағдыларды жетілдіруге және қарым-қатынаста түсінбеушіліктерді болдырмауға көмектеседі.

Тірек сөздер: металингвистика, метамәтін, метатекст, метакоммуникация, метакоммуникацияның қасиеттері, метакоммуникацияның функциялары, метакоммуникативтік қақтығыс, рефлексия.

Сілтеме жасау үшін: Нажмиддинова М.М. Металингвистика ұғымдары: құрылымы, жіктелуі және талдау // Philological Sciences Journal. – 2025. – Vol.9. – №1. – Pp. 32-38.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2025.v10.i2.056>

Information about the author:

Najmiddinova Madina Muzaffarovna, teacher at the department of Russian Language and Literature of a non – governmental higher educational institution Alfraganus University, Yunusabad district, Yukori Karakamysh st., 2A, Tashkent, Uzbekistan.

ORCID: 0009-0007-5089-4240

Автор туралы мәлімет:

Нажмиддинова Мадина Музаффаровна, «Alfraganus University» университетінің орыс тілі және әдебиеті кафедрасының оқытушысы, Юнусабад ауданы, Юкори Каракамыш көшесі, 2А, Ташкент, Өзбекстан.

ORCID: 0009-0007-5089-4240

Сведения об авторе:

Нажмиддинова Мадина Музаффаровна преподаватель кафедры русского языка и литературы негосударственного высшего образовательного учреждения «Alfraganus University», Юнусабадский район, ул. Юкори Каракамыш, 2А, Ташкент, Узбекистан.

ORCID: 0009-0007-5089-4240

Мақала редакцияға 1.06.2025 ж. келіп түсті;

15.06.2025 ж. рецензиядан кейін мақұлданды; 20.06.2025 ж. баспаға қабылданды.

Статья поступила в редакцию 1.06.2025г.;

одобрена после рецензирования 15.06.2025 г.; принята к публикации 20.06.2025.

The article was submitted on 1.06.2025;

approved after reviewing on 15.06.2025; accepted for publication on 20.06.2025.

IRSTI 16.01.33

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2025.v10.i2.057>

M.K. Omonova^a

E-mail: maxfuratomon@gmail.com

Z.Z. Tokhtasinova^b

E-mail: Tukhtasinova@gmail.com. *Corresponding author: Tukhtasinova@gmail.com

^{a,b}*Karshi State University, Karshi, Uzbekistan*

THE EVOLUTION AND PRAGMATIC FUNCTIONS OF LOGISTICS TERMINOLOGY IN THE ERA OF E-COMMERCE

Abstract

Terminology is an important strategic direction in the development of e-commerce in the formation of a modern and efficient logistics infrastructure. The e-commerce market requires digital technologies, high-speed delivery services and favorable conditions for customers. However, existing problems in the logistics system do not allow these requirements to be fully met. Therefore, improving the logistics infrastructure is a prerequisite for ensuring the sustainable growth of e-commerce. The need to develop e-commerce is due to the need to increase competitiveness in international trade, export local products and meet domestic market demand. By introducing digital technologies and developing this area, the country can strengthen its position not only in the regional but also in the global trade system. At the same time, the development of digital infrastructure increases the opportunities for local producers to capture new markets, which creates the basis for economic stability and long-term development.

Key words

E-commerce, terminology, business, service, transport.

For citation

Omonova M.K., Tokhtasinova Z.Z. The evolution and pragmatic functions of logistics terminology in the era of e-commerce // Philological Sciences Journal. – 2025. – Vol. 10. – №2. – Pp. 39-44

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2025.v10.i2.057>

Introduction

Today, in the development of market relations, great importance is attached to the problem of improving the quality and efficiency of business by improving the innovative components of logistics tools in entrepreneurial activity. Traditional methods of doing business in the modern economy do not fully correspond to the development trends of organizations. The introduction of information resources can significantly increase the economic efficiency of the enterprise. The use of electronic business systems leads to an expansion of the trade market, as a result of which the efficiency of promoting goods and services increases, and the time for servicing customers and considering requests is reduced. The relevance of this issue is obvious, since the current state of the Russian economy is characterized by an urgent need for investments, and the direction of investment activity is determined by the need to restructure and modernize the entire national economy [Kim, 2021].

Materials and methods

This is where external stimulation of innovative activity in the field of entrepreneurship manifests itself. In addition, the strengthening and globalization of competitive relations emphasize the achievement of competitive advantages based on technological (product) and organizational innovations for successful entrepreneurial activity. Thus, the innovative factor is general in terms of the degree of influence and distribution in the process of entrepreneurial activity. In this regard, it is clear that entrepreneurial logistics manifests itself in business practice in the form of organizational innovations. The innovative potential of business logistics can be considered in several directions. First, as a functional management in the implementation of product innovations, ensuring the distribution of new products on the market. Secondly, business logistics itself represents the latest tools for managing economic flows in business. At the same time, innovation is determined by the state of reform of the economy of the Russian Federation, changing the entire organizational and economic mechanism of managing the national economy. On the other hand, logistics tools are a much more effective management technology compared to traditional methods of managing product distribution. Thirdly, the innovative potential of entrepreneurial logistics is manifested in the process of improving the logistics infrastructure of the goods and services market.

The conducted research helped to identify current trends in the use of logistics in e-commerce. Thus, according to the results of the study, we identified a trend in the orientation of business structures from intuitive business to professional, which, in turn, is manifested in the actualization of the logistics component in work and the widespread use of outsourcing. constitutes a fundamental basis for the company's orientation towards the formalization of business and business processes. Another current trend is the growth of the logistics competence of e-commerce enterprises - the organization of their own transport services and modern warehouses.

Companies that have reached a high level of development and their sales volumes have grown, realizing that they have developed knowledge in logistics to such an extent that they can even provide services to other companies that sell not goods, but logistics services [Bagiev, Assumption, Chentsov, 1998].

The impact of e-commerce on logistics is multifaceted, encompassing aspects such as supply chain management, transportation, warehousing, last-mile delivery, and reverse logistics. Traditional logistics models, which were primarily designed for business-to-business (B2B) transactions, have proven inadequate in addressing the unique challenges posed by the business-to-consumer (B2C) e-commerce landscape. One of the key challenges facing e-commerce logistics is the complexity of managing a large number of individual orders and delivering them quickly to consumers. Unlike traditional retail, where bulk shipments are sent to stores, e-commerce requires the processing and delivery of countless parcels directly to customers' doorsteps. This has required the development of sophisticated order fulfillment systems and the optimization of transportation networks to ensure timely and cost-effective delivery.

Another important aspect of e-commerce logistics is the need for seamless integration between various stakeholders, including retailers, suppliers, logistics providers, and technology platforms. Effective collaboration and data exchange between these entities is essential to provide end-to-end visibility, enable real-time tracking, and facilitate effective decision-making throughout the supply chain. The rise of e-commerce has also led to the emergence of new business models and innovative logistics solutions. For example, the proliferation of third-party logistics providers (3PLs) specializing in e-commerce, the adoption of advanced technologies such as automation and robotics in warehouse operations, and the exploration of alternative delivery methods such as drones and autonomous vehicles.

Result and discussion

As is known, online commerce is currently actively trying to be regulated. According to the law, if something does not suit the buyer, he has the right to return his purchase within a certain

period of time. And the online store that sold it is obliged to take the product back - and here you need to use reverse logistics tools. And the last thing is to increase the attention of government structures to Internet commerce. Moreover, this is usually perceived negatively by market participants. Because if something positive is often expected from public and professional associations, then from legislative initiatives - on the contrary, negative, some kind of new burdens [Arshakuni, Rink, 2000].

Analysis of scientific works by various authors on this issue made it possible to identify the main areas of influence of the innovative factor on the logistics system of a business, which determines its development potential. Based on this, many studies have focused on specific aspects of e-commerce logistics, such as the problems of last-mile delivery and urban logistics. Analyzed the complexity of last-mile delivery in cities and proposed solutions such as consolidation centers and collaborative logistics models. Similarly, studied the possibilities of crowd-sourced delivery and the role of consumers in last-mile logistics [Gavrilov, 2013].

The integration of advanced technologies in e-commerce logistics has been a major area of research examined the application of automation and robotics in warehousing and distribution centers, highlighting their potential to increase efficiency and productivity. In addition, (Ivanov et al.) examined the role of digital technologies such as the Internet of Things (IoT) and blockchain in improving supply chain visibility and traceability. There has also been considerable attention to sustainable and environmentally friendly logistics practices in the context of e-commerce. They examined the environmental impact of e-commerce logistics and proposed strategies to reduce carbon emissions, such as consolidation centers and alternative delivery models. Similarly, (Melacini et al.) assessed the potential of electric vehicles and alternative fuel sources in mitigating the environmental impact of e-commerce logistics operations [Bardin, 1999: 224].

Transportation – efficient transportation is crucial for minimising costs and meeting delivery timelines. This includes selecting the best modes and optimizing routes to reduce transit times and fuel consumption.

Challenges in E-Commerce Logistics – Last-mile delivery complexities pose significant challenges, particularly in urban areas with traffic congestion and limited parking. Failed first-time deliveries and high return rates also strain logistics operations and impact customer satisfaction. Environmental concerns, including carbon emissions, packaging waste, and energy consumption, further complicate the logistics landscape

Supply Chain – End-to-end visibility and traceability across global supply chains is critical. Fragmented data, lack of real-time visibility, and supply chain risk management challenges hinder effective decision-making and risk mitigation. Organizational innovation in business logistics is expressed in the modernization of the current institutional structure of the market. Long-term voluntary associations of independent business structures in the form of supply chains and systems come to the fore [Baskin, 1998].

Fulfillment Center- An important aspect of innovation in business logistics is the development of technical progress directly in the process of product distribution. In addition to the benefits of improving the efficiency of the business cycle (supply – production – sales), improving the technology of goods transportation and warehousing allows to increase the value of business investments, increase capital turnover, ensure the safety of goods. qualitative and quantitative parameters of goods and services and achieve higher standards of customer service.

Drop Shipping – A retail fulfillment method where the seller doesn't keep goods in stock but transfers orders to a third-party supplier who ships directly to the customer.

Freight Forwarder – A company that organizes the storage and shipping of goods on behalf of its customers.

Reverse Logistics – The process of managing the return of goods from the customer to the seller or manufacturer.

Cross-Docking – A supply chain process where incoming shipments are directly transferred to outbound trucks, minimizing storage time.

Incoterms (International Commercial Terms) – Standardized terms defining the responsibilities of sellers and buyers during international trade.

Conclusion

The growth of e-commerce is stimulating the evolution of logistics, using technologies such as robotics and AI for efficiency and customer experience. Challenges include the complexity of last-mile delivery and its environmental impact, which requires cooperation between stakeholders. Sustainability achievements are focused on environmentally friendly practices such as electric vehicles and the principles of the circular economy. Future trends include micro-filling centers, autonomous vehicles and collaborative logistics models, which require a skilled workforce in data analytics and emerging technologies. Perhaps this is where the greatest innovation potential of business logistics lies. Thus, in our opinion, logistics plays an increasingly important role when customers can pay a little more, but want better service [Baharev, 1997].

The use of modern innovations in information support of logistics processes significantly increases the competitive advantages of an e-commerce enterprise by rationalizing costs and accelerating the full logistics cycle. However, it should be noted that this tool mainly solves operational problems, allows for interaction with suppliers at the level of information flow management. It should be taken into account that the implementation of e-commerce is carried out within the framework of the Internet economy (an environment in which companies can seamlessly communicate with each other, exchange ideas, conclude contracts, work together on one project, be present at different points of the economic system). Information systems used in e-commerce include specialized software, special applications, as well as a legal framework and relevant standards and regulations.

References

- Arshakuni A., Rink O. About a man with a “long” hand, or how the Internet is useful // eCommerce World. – 2000. – No. 1. [In English]
- Bagiev G.L., Assumption I.V., Chentsov V.I. Interactive model of marketing decisions on virtual markets: textbook. – St. Petersburg: Univ StPSUEF, 1998. [In Russian]
- Bardin V. Internet sold // Kommersant. – 1999. – №224. [In Russian]
- Baskin. A. Trading need high technology // Logistics. – 1998. – №3. [In Russian]
- Baharev V.O. Production and harvesting and marketing logistics company (on materials of the jewelry industry). – St. Petersburg: Univ SPbUEF, 1997. [In Russian]
- Brokers will not work. In the financial market to replace their internet // Kommersant. – 1999. – №95. [In Russian]
- Gavrilov L.P. Innovative technologies in business and commerce: the textbook for bachelor. – M.: Yurait, 2013. – Series: Bachelor. Basic Course. [In Russian]
- Kim Y.J. E-commerce and Digital Logistics: Modern Approaches. – Cambridge University Press, 2021. [In English]

М.К. Омонова^a

E-mail: maxfuratomon@gmail.com

3.3. Тохтасинова^b

E-mail: Tukhtasinova@gmail.com.

*Байланыс үшін автор: Tukhtasinova@gmail.com

^{a,b}*Карши мемлекеттік университети, Карши, Өзбекстан*

ЭЛЕКТРОНДЫҚ КОММЕРЦИЯ ДӘУІРІНДЕГІ ЛОГИСТИКАЛЫҚ ТЕРМИНОЛОГИЯНЫҢ ЭВОЛЮЦИЯСЫ ЖӘНЕ ПРАГМАТИКАЛЫҚ ФУНКЦИЯЛАРЫ

Аннотация. Терминология заманауи және тиімді логистикалық инфрақұрылымды қалыптастыруда электрондық коммерцияны дамытудың маңызды стратегиялық бағыты болып табылады. Электрондық коммерция нарығы цифрлық технологияны, жоғары жылдамдықты жеткізу қызметтерін және тұтынушылар үшін қолайлы жағдайларды қажет етеді. Алайда, логистикалық жүйеде бар проблемалар бұл талаптарды толық қанағаттандыруға мүмкіндік бермейді. Сондықтан логистикалық инфрақұрылымды жетілдіру электрондық коммерцияның тұрақты өсуін қамтамасыз етудің қажетті шарты болып табылады.

Электрондық коммерцияны дамыту қажеттілігі халықаралық саудада бәсекеге қабілеттілікті арттыру, жергілікті өнім экспорты және ішкі нарықтың сұранысын қанағаттандыру қажеттілігімен байланысты. Цифрлық технологияларды енгізу және осы бағытты дамыту арқылы ел тек аймақтық ғана емес, сонымен қатар әлемдік сауда жүйесінде де өз позициясын нығайта алады. Бұл ретте цифрлық инфрақұрылымды дамыту жергілікті өндірушілердің экономикалық тұрақтылық пен ұзақ мерзімді даму үшін негіз жасайтын жаңа нарықтарды басып алу жөніндегі мүмкіндіктерін арттырады.

Тірек сөздер: Электрондық коммерция, терминология, бизнес, қызмет, көлік.

Сілтеме жасау үшін: Омонова М.К., Тохтасинова 3.3. Электрондық коммерция дәуіріндегі логистикалық терминологияның эволюциясы және прагматикалық функциялары // Philological Sciences Journal. – 2025. – Vol. 10. – №2. – Pp. 39-44.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2025.v10.i2.057>

М.К. Омонова^a

E-mail: maxfuratomon@gmail.com

3.3. Тохтасинова^b

E-mail: Tukhtasinova@gmail.com.

*Автор для корреспонденции: Tukhtasinova@gmail.com

^{a,b}*Каршинский государственный университет, Карши, Узбекистан*

ЭВОЛЮЦИЯ И ПРАГМАТИЧЕСКИЕ ФУНКЦИИ ЛОГИСТИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ В ЭПОХУ ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ

Аннотация. Терминология является важным стратегическим направлением развития электронной коммерции в формировании современной и эффективной логистической инфраструктуры. Рынок электронной коммерции требует цифровых технологий, высокоскоростных услуг доставки и выгодных условий для клиентов. Однако существующие проблемы в логистической системе не позволяют в полной мере удовлетворить эти

требования. Поэтому совершенствование логистической инфраструктуры является необходимым условием обеспечения устойчивого роста электронной коммерции.

Необходимость развития электронной коммерции обусловлена необходимостью повышения конкурентоспособности в международной торговле, экспорта местной продукции и удовлетворения спроса внутреннего рынка. Внедряя цифровые технологии и развивая это направление, страна может укрепить свои позиции не только в региональной, но и в мировой торговой системе. При этом развитие цифровой инфраструктуры увеличивает возможности местных производителей по захвату новых рынков, что создает основу для экономической стабильности и долгосрочного развития.

Ключевые слова: электронная коммерция, терминология, бизнес, услуга, транспорт.

Для цитирования: Омонова М.К., Тохтасинова З.З. Эволюция и прагматические функции логистической терминологии в эпоху электронной коммерции // Philological Sciences Journal. – 2025. – Vol. 10. – №2. – Pp. 39-44.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2025.v10.i2.057>

Information about the authors:

Omonova Makhfurat Keldiyarovna, Doctor of Philology, Associate Professor at the Karshi state University, 180119, Karshi city, Kuchabag street, house-17, Karshi, Uzbekistan
ORCID: 0009- 0004-9631-8570

Tokhtasinova Zarina Zokirzhon kyzy, doctoral student at the Karshi state University, 180119, Karshi city, Kuchabag street, house-17, Karshi, Uzbekistan
ORCID: 0009-0004-8641-1704

Авторлар туралы маълумат:

Омонова Махфурат Келдияровна, филология ғылымдарының докторы, Карши мемлекеттік университетінің доценті, 180119, Карши қ., Кучабаг көшесі, 17 үй, Өзбекстан.
ORCID: 0009- 0004-9631-8570

Тохтасинова Зарина Зокиржон кызы, Карши мемлекеттік университетінің докторанты, 180119, Карши қ., Кучабаг көшесі, 17 үй, Өзбекстан.
ORCID: 0009-0004-8641-1704

Сведения об авторах:

Омонова Махфурат Келдияровна, доктор филологических наук, доцент Каршинского государственного университета, 180119, город Карши, улица Кучабаг, дом-17, Узбекистан.
ORCID: 0009- 0004-9631-8570

Тохтасинова Зарина Зокиржон кызы, докторант Каршинского государственного университета, 180119, город Карши, улица Кучабаг, дом-17, Узбекистан
ORCID: 0009-0004-8641-1704

*Мақала редакцияга 25.05.2025 ж. келіп түсті;
5.06.2025 ж. рецензиядан кейін мақұлданды; 10.06.2025 ж. баспага қабылданды.*

*Статья поступила в редакцию 25.05.2025 г.;
одобрена после рецензирования 5.06.2025 г.; принята к публикации 10.06.2025.*

*The article was submitted on 25.05.2025;
approved after reviewing on 5.06.2025; accepted for publication on 10.06.2025.*

**МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ
ТІЛ МЕН ӘДЕБИЕТТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ
METHODS OF TEACHING LANGUAGE AND LITERATURE**

XҒТАР 14.35.09

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2025.v10.i2.058>

А. Еркін

E-mail: alaqan@mail.kz

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

**ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ
ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ**

Аңдатпа

Ұлттық әдебиет – әр халықтың тарихымен қоса оның мәдени-рухани болмысын танытатын сөз өнерінің асыл қазынасы. Қазақ халқының ежелгі дәуірден бері қалыптасқан өзіндік әдеби тілі бар. Қазақ әдеби тілінің өркендеу жолы көркем әдебиет тарихымен ұштасып, әдебиет арқылы танылады.

Мақалада қазақ әдебиетіндегі ұлттық құндылықтар мәселесі қарастырылады. Қазақ халқының сөз өнері арқылы ұлттың мәдени-рухани құндылықтарын жеткізу үрдісі ежелгі дәуірлерден бастау алып, бүгінге дейін жалғастығын тапқаны көрсетіледі. Алаштың ұлы перзенттері А. Байтұрсынұлы, М. Жұмабаев және Ж. Аймауытов – қазақ педагогика және психология ғылымдарының негізін қалаған алғашқы ғалымдар. Олар қазақ тілі мен әдебиетті оқыту әдістемесінің іргетасын қалап, ұлтымыздың болашағы білімде екенін терең ұғынған. Сол себепті барынша жүйелі ұлттық білім беру тұжырымдамасын жасауға күш салды. Баланың сауатын өз ана тілінде ашып, әр сөздің мән-мағынасын саналы түрде ұқтыру жолдарын қарастырды. Алаш зиялыларының әр еңбегінде ұлт тәрбиесіне қатысты құнды ойлар мен әдістемелік қағидалар берілген, оны бүгінгі ұрпақ мұқият зерделеуі тиіс.

Зерттеуде қазақ әдебиетіндегі белгілі ағартушылар Ы. Алтынсарин, А. Байтұрсынұлы, М. Жұмабаев, Ж. Аймауытов еңбектеріндегі ұлттық құндылықтар сараланып, ұлттық тәрбие берудегі әдістемелік негіздері айқындалады. Кеңестік және тәуелсіздік кезеңдеріндегі әдебиетті оқыту әдістемесінің дамуы А. Көшімбаев, Қ. Бітібаева, А. Қыраубаева еңбектері бойынша зерделенеді. Мақалада ұлттық құндылықтарды әдебиет сабағында оқытудың тарихи тәжірибесіне сүйенген қазіргі әдістемелік бағыттар анықталады.

Тірек сөздер

Ұлт, ұлттық құндылық, ұлттық әдебиет, тәрбие, қазақ әдебиеті, әдістеме, оқыту.

Сілтеме жасау үшін

Еркін А. Қазақ әдебиетіндегі ұлттық құндылықтарды оқыту әдістемесі // Philological Sciences Journal. – 2025. – Vol. 10. – №2. – Pp. 45-54.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2025.v10.i2.058>

Кіріспе

Тамыры терең тарихы бар қазақ тілін ұрпақтан-ұрпаққа жеткізуші тетік – әдебиет. Әдеби тіл арқылы өскелең ұрпақ бойында рухани құндылықтар жүйесі мен ұлттық мінез-құлық қалыптасады. Әдебиет сабағында ұлттық құндылықтарды оқыту – жас буынға тіл мен әдебиет арқылы әрі білім беру, әрі тәрбиелеудің біртұтас үдерісі. Бұл үдерістің теориялық және әдістемелік негіздерін қалыптастыруда қазақ ағартушылары мен әдіскер ғалымдарының еңбектерінде құнды ой-пікірлер айтылған.

Демократ-ағартушы, тұңғыш қазақ оқулықтарының авторы Ы. Алтынсарин қазақ тілін жазба әдеби тіл дәрежесінде дамытуға және білім беру саласына енгізуге бар күш-жігерін жұмсады. Жазушы қазақ әдебиетіне тұңғыш проза жанрын енгізіп, балаларға арналған әңгіме жанрын қалыптастырды. Оның жас оқушыларға арнап жазған шағын әңгімелерінің тілі өте қарапайым, халыққа түсінікті, байырғы сөздерді тиімді пайдалануымен ерекшеленді.

Ы. Алтынсарин қазақ мектебінде әдебиет пәнін енгізу және оқыту бойынша да жаңашыл тәжірибе қалыптастырды. Зерттеушілердің пайымдауынша, Ы. Алтынсарин оқу әдістемесін педагогиканың талаптарына сай үйлестіріп құрып, қазақ мектебіне орыс тілі мен әдебиеті пәнін және аударма әдісін тұңғыш енгізген. Сабақ барысында тарихи мәліметтерді өрбіте отырып, салыстыру әдісін қолданған. Ең бастысы – балаға әдеби мәтінді алдымен оқытып, оның мазмұны мен идеясын толық талдауға үйрететін жүйелі тәсілді іске асырған. Оқушы шығармадағы образдар жүйесін, тіл өрнегін, тақырып пен идеясын ұғынған соң ғана одан тұжырым жасаған. Сондай-ақ оқу материалының көлемі мен күрделілігін баланың жас ерекшелігі мен түсінік деңгейіне сай сатылай ұсыну әдісін қолданды. Қазақтың оқу тәжірибесіне тұңғыш «әдебиеттік оқу» элементін енгізген ұстаз да Ы. Алтынсарин екендігі ғылыми еңбектерде дәйектелген. Бұл – қазақ әдебиетін оқыту әдістемесінің негізін қалаған алғашқы қадам.

А. Байтұрсынұлының оқу-ағартуға арналған еңбектерінің түпкі мақсаты – ұлт болашағы үшін ана тілінде білім беру және сол арқылы ұлттық дүниетаным мен тілді сақтау. Ғалым-ұстаз қазақтың болашағы өз тілінде берілетін білімде екендігін терең түсініп, сол жолда аянбай қызмет етті. Өз еңбектерінде жас ұрпақтың ана тілінде сауат ашуына, қазақ тілінің ғылым-білім тілі ретінде қадір-қасиетін танытуға бар күшін жұмсады. М. Жұмабаев әдістемелік еңбектерінде баланың жан дүниесін терең зерттеді. Психология мен педагогиканы ұштастыра қарастырған құнды мұра қалдырды. Оның ғылыми-педагогикалық мұрасы – ұрпақ тәрбиесіне қажетті құрал. Қызмет жолын ұстаздықтан бастаған Ж. Аймауытов бірнеше оқу құралдарын жазып, сол замандағы озық әдістемелерді қазақ мектебіне енгізді. Осындай бай мұраны жас ұрпаққа өнеге ретінде жеткізу – біздің және бүгінгі әдебиет сабағының басты парызы. Әдебиеттің көркемдік ерекшеліктерімен қатар оның танымдық мәнін меңгерту – әдебиет пәнінің негізгі мақсаты.

Зерттеу материалдары мен әдістері

Зерттеу жұмысының материалдары ретінде қазақ әдеби тілі тарихы мен әдебиетті оқыту әдістемесі тақырыбындағы ғылыми еңбектер, оқулықтар мен әдістемелік құралдар алынды. Негізгі әдіс ретінде тарихи-талдау және жүйелеу тәсілдері қолданылды. Қазақ әдебиеті сабақтарында ұлттық құндылықтарды оқытуға қатысты тұжырымдар жасауда ағартушы педагогтар мен әдіскер ғалымдардың еңбектеріне салыстырмалы талдау жүргізілді. Атап айтқанда, Ы. Алтынсарин, А. Байтұрсынұлы, М. Жұмабаев, Ж. Аймауытов тәрізді ұлт ағартушыларының және кейінгі әдіскер ғалымдар А. Көшімбаев, Қ. Бітібаева, А. Қыраубаева еңбектеріндегі идеялар сарапталды.

Нәтижелер мен талқылау

XIX ғасырда қазақтың ұлттық жазба әдеби тілінің қалыптасып, дамуына аса үлкен үлес қосқан ағартушы – Ыбырай Алтынсарин. Ы. Алтынсарин сол заманда Абай сияқты орта

азиялық түркі жазба («шағатай») тілінен және қазақша «кітаби тілден» бас тартып, қазақтың өз таза тілінде жазуға бетбұрыс жасады. Ол «кітаби тілде» жазылған діни мазмұндағы ауыр тілдерді сынап, халық үшін пайдасы шамалы екенін айтқан. «Қазақ хрестоматиясы» кітабының алғы сөзінде: «Татардың кітап тілі араб-парсы сөздеріне лық толған, сондықтан ол сауатсыз қазақтарға түсініксіз. Бұл тілде басылып шыққан кітаптардың бәрі де – тек дін туралы жазылған кітаптар. Сондықтан олар дүнияуи мақсаттарды көздейтін орыс-қазақ мектептерінде пайдалану үшін қолайсыз», – десе [Алтынсарин, 2007]. Н.И. Ильминскийге жазған бір хатында да: «Қазақ оқушыларының діни оқуға пайдаланатын құралдары көбінесе татар кітаптары, бірақ бұл кітаптарда ешқандай жүйе де, тіпті көбінде ешбір мағына да жоқ», – дейді.

Ыбырай шығармалары тілінің лексика-фразеологиялық құрамын қазақтың бай тіл қазынасынан алды. Грамматикалық құрылысында да сол кезеңдегі кейбір қазақша жазбаларда кездесетін «кітаби тілге» тән тұлғаларды қолданбады. Тіпті қазақ жазуына орыс графикасын негіздеп, қазақ тілінің дыбыстық заңдылықтарына сүйенген жаңа емле ұсынды. Бұл туралы Р. Сыздық: «...Қазақ тілінің фонетикалық заңдылықтарын ескеріп, қазақша жазу принципін ұстанды. Оған Ыбырайдың қазақ жазуы үшін орыс графикасын ұсынуы себепкер болды» – деп жазған [Сыздық, 1993]. Ғалымның бұл пікірі – Ы. Алтынсаринның ағартушылық қызметі қазақтың төл тілін дамытуға және жастарды адамгершілік рухта тәрбиелеуге негізделгенінің дәлелі.

Д. Қамзабекұлы қазақ ағартушылығын үшке бөліп қарастырған: «Біз Қазақ Ағартушылығын үш бөлікке топтастырдық. Олар: Бастапқы ағартушылық (1860-1890), Негізгі ағартушылық немесе Алаш ағартушылығы (1890-1920), Инерциялы ағартушылық (1920-1929). Неге «өз ішінен шықтық» дедік? Біріншіден, Ыбырай да (бастапқы ағартушылық) Ахмет те (негізгі ағартушылық), Смағұл да (инерциялы ағартушылық) өзін немесе қатарласын «просветитель» деп атаған. Екіншіден, олар елді ағарту бағытында еңбек (көркем шығарма, зертеу, мақала) жазып жүргендерін ашық мәлімдеген. Үшіншіден, олардың ағартушы болғаны – кемшілігі, яки артықшылығы емес, ұлт сұранымы қажет еткен миссиясы» [Қамзабекұлы, 2002: 5-6].

Қазақстан жерінде зайырлы білім беру ісі дәл Ы. Алтынсарин қызмет еткен XIX ғасырдың екінші жартысында басталды. Сол кезеңде мектептер екі түрлі бағытта дамыды: бірі – ескі діни бағыттағы медресе үлгісіндегі мектептер (жаңаша оқыту – жәдит қозғалысы да осы тұста пайда болды), екіншісі – орыс тілінде білім беретін мектептер мен училищелер. Ұлы ұстаз Ыбырай қазақ балаларын ана тілінде оқулықтармен қамтамасыз етуге күш салды. 1879 жылы Орынборда кирилл жазуына негізделген «Қазақтарға орыс тілін оқытудың бастауыш құралы» атты оқулығын шығарды. Оқулықта толық грамматикалық курс қамтылмаған. Бұл оқулық – балалардың орыс тіліндегі мәтіндердің мазмұнын түсінуіне арналған алғашқы нұсқаулық.

Ы. Алтынсарин жинақтаған халық әдебиетінің озық үлгілері мен Еуропа классиктерінің шығармалары «Қазақ хрестоматиясы» (1879 ж.) кітабы болып жарық көрді. Хрестоматияның басты идеясы – жасөспірімдерді адамгершілікке, еңбекқорлыққа, әдептілікке, білімпаздыққа және туған еліне, ата-анаға деген сүйіспеншілікке баулу. Кітап мазмұны түрлі жанрлы бөліктерден тұрды: өсиет сөздер, қысқа ертегі-аңыздар, үлкен адамдар туралы әңгімелер, әр түрлі өлең-жырлар, мақал-мәтелдер. Бұл еңбектің ерекшелігі – ұстаздың оқу материалы арқылы үлгілі педагогикалық шешімдер ұсынып, әдебиеттің тәрбиелік мәніне айрықша көңіл бөлінуінде. Ы. Алтынсарин шығармаларды таңдап құрастыруда аса талғампаздық танытып, өз халқының мінез-құлқы мен салт-дәстүріне сай келетін көркем туындыларды сұрыптап кіргізген. Сонымен қатар, дәстүрлі діни тәрбиені де назардан тыс қалдырмай, балалардың діни сауатын ашуды көздеді. Осы мақсатта 1883 жылы Қазан қаласында Ы. Алтынсариннің «Мұсылманшылықтың тұтқасы» («Шариат-ул-ислам») атты оқулығы жарық көрді. Кітаптың кіріспе бөлімінде автор былай деп жазады: «Ей, дін қарындастарымыз, бізге ең әуелі керегірек іс – сол, әуелі білмек керек немен мұсылман болатынымызды... Мүмин мұсылманның мұсылман аталуы құр мұсылман киімін киіп, мұсылман арасында жүргеннен

емес. Әуелі иманды болып, ол иман деген не екеніне түсініп, түсінген соң сол иман ішіндегі сөздерді шексіз шын көңілмен дұрыс деп білген кісіні мұсылман деп атайды...» деп, дін негіздерін түсіндірудің маңызын атап көрсетеді [Алтынсарин, 1991]. Ы. Алтынсарин осы еңбегі арқылы жас ұрпақтың діни түсініктерін қалыптастыруды және қазақтың тілінің тазалығын сақтауды мақсат еткен.

XX ғасырдың басында қазақ тіл білімі мен әдебиеттану ғылымының және ұлттық білім беру жүйесінің негізін қалаған ірі тұлға – Ахмет Байтұрсынұлы. Реформатор ғалым оқыту әдістемесі бойынша бірнеше құралдар жазып, қазақша сауат ашу жолдарын ғылыми негіздеді. Оның «Әліпби», «Тіл құрал» оқулықтарымен қатар «Баяншы», «Әліппе астары», «Тіл жұмсар», «Нұсқаушы» тәрізді әдістемелік еңбектері жарық көрді. Аталған еңбектерінде ғалым тіл мен әдебиетті оқыту әдістемесін жалпы педагогика ғылымымен ұштастыра отырып, ұлттық білім берудің өзіндік жүйесін қалыптастырды. 1920 жылы Қазан қаласында басылған «Баяншы» әдістемелік еңбегінде автор мұғалімдерге әліппені оқыту жөніндегі нұсқауларын ұсынды. А. Байтұрсынұлының басты мақсаты – жас ұрпаққа ана тілінде сауат аштыру. Оның әдістемелік жаңалығы – оқушылардың әріп таныту процесінде дыбыстық әдісті енгізуі. Ғалымның әдісі бойынша бала әуелі дыбыстарды жеке танып, содан кейін олардың таңбасын (әріпті) үйренуі керек. Алдымен дыбысты қабылдап, артынан таңбалауды үйретуді ұстанды. Ол: «Жазу дегеніміз – дыбыстың таңбасы. Әр дыбыстың әр елдің таңбасындай таңбасы болады. Таңбасына қарап қай дыбыс екенін танимыз» – дейді [Байтұрсынұлы, 1992].

Әріп пен дыбысты үйретудің түрлі тәсілдері шықса да, Байтұрсынұлының дыбыстық әдісі өзектілігін еш жоғалтқан жоқ. Ғасыр басындағы қазақ баласы бесіктен бастап өз руы мен жеті атасын танып өскені белгілі. А. Байтұрсынұлының «әр елдің таңбасындай таңбасы» деп әріптерді рулық белгіге теңеуі – бала санасында әр дыбыстың таңбасын бекітудің тапқыр жолы. Әр әріптің дұрыс дыбысталуына да аса мән берген. «Оқу үйренудегі басты мақсат – керек сөзді жаза білу, жазылған сөзді оқи білу. Сөз дегеніміз – мағынасы бар дыбыстардың тіркесі. Сөйлеу – дыбыстарды тізіп, сөз шығару. Оқуға келген балалар сөйлей білсе де, дыбыстарды тізіп сөз шығара білмейді. Себебі, олар сөздің дыбыстардан құралатынын білмейді» – деп жазады педагог ғалым [Байтұрсынұлы, 1920]. А. Байтұрсынұлының оқыту әдістемесіндегі негіз – дыбыспен жаттықтыру, яғни сөздің дұрыс дыбысталуы тіл үйретудің, сауат ашудың басты шарты екенін баса көрсеткен.

1920 жылы жарық көрген «Баяншы» қазақ мұғалімдеріне арналған әдістемелік нұсқаулығының алғысөзінде А. Байтұрсынұлы былай дейді: «...Әліппе кітабы оңай болып, оқытқанда балаларды неғұрлым аз қинаса, соғұрлым жақсы болмақшы. Әліппені балалар қиналмай оқып шықса, онан әрі оқуға ықыластанып, талаптары қанат байлағандай көтеріліп, зораймақшы. Осыны ойлап, Әліппе оңай болуын көздеп, бірінші, Әліппенің басынан аяғына шейін жеңіл һәм қысқа сөздерді алдым; қазақ сөзіндегі әріптердің бәрін оқып шыққанша, балалардың жолында бөгет болып, оларды қинайтын еш қиындық ұшырамас үшін... Екінші, бұл Әліппеде әр дыбысқа жеке өз әрпін арнадым; олай болғанда, бұрынғыдай бір әріп әр түрлі дыбысталмай, қай жерде тұрса да, бір әріп тек бір-ақ түрлі оқылады; бұл амал оқуды жеңілдетеді» – деп [Байтұрсынұлы, 1920], бала оқыту жолдарын нақтылап түсіндіреді. Бұл жолдардан ғалымның оқулық құрастыруда бала психологиясын ескеріп, мүмкіндігінше жеңілден ауырға қарай сатылылық принципін ұстанған.

1920 жылдары қазақтың тағы бір көрнекті қайраткері М. Жұмабаев ұлттық педагогика саласында іргелі еңбектер жазды. «Педагогика» (1922), «Ана тілі», «Бастауыш мектепке ана тілін оқыту методикасы», «Сауатты бол», «Ересек шала сауаттылар программасы» тәрізді еңбектері Мағжанды ағартушы әдіскер ретінде танытты. 1922 жылы Мағжанның «Педагогика» оқулығы Қазанда басылып шықты. Автор бұл еңбегінде: «Алдыма бір кітапты қойып алып, желе бергенім жоқ. Тәрбие ғалымдарының пікірлерін таңдап алуға ұмтылдым. Шамам келгенше, қазақ қанына қабыстыруға тырыстым» деп жазады [Жұмабаев, 1992]. М. Жұмабаевтың бұл еңбегі – қазақ педагогика ғылымының ғылыми негізін қалады. XX ғасыр басында оқу-тәрбие саласының дамуына және ұлттық әдіскер мамандардың

қалыптасуына жол салған ұлы тұлғалардың бірі. «Педагогика» кітабының тарау атауларының өзінде үлкен мән бар. Он төрт бөлімнен тұратын еңбекте автор тәрбиені рухани және табиғи негіздерге бөліп қарастырады: дене тәрбиесі, ақыл тәрбиесі, сұлулық тәрбиесі һәм құлық тәрбиесі. М. Жұмабаев «Егер де адам баласына осы төрт тәрбие тегіс берілсе, оның тәрбиесі түгел болғаны. Егерде ол ыстық-суық, аштық-жалаңаштық сияқты тұрмыста жиі ұшырайтын құбылыстарды елемейтін мықты, берік денелі болса, түзу ойлайтын, дұрыс шешетін, дәл табатын ақылды болса, сұлу сөз, нәзік үн, әдемі түрден ләззат алып, жаны толқындаса, жамандықтан жиреніп, жақсылықты қалап тұратын құлықты болса – міне, осындай болғанда адамның дұрыс тәрбие алып, шын адам болғандығы. Балам адам болсын деген ата-ана осы төрт тәрбиені дұрыс орындасын. Бала ауру не зағип болса, баладан емес, тәрбиешіден; бала тар ойлы, ақымақ болса, бала кінәлі емес, тәрбиеші кінәлі; бала сұлулықтан ләззат ала білмейтін салақ жанды болса, бала айыпты емес, тәрбиеші жазалы. «Бала істеген жауыздықтың жазасын тәрбиеші көтерсін» деген Иран елінің мәтелі – шын дұрыс мәтел» – дейді [Жұмабаев, 1992]. Бұл тұжырымдар арқылы ол жан-жақты тәрбие берудің маңызын ашып көрсетеді. «Әрбір тәрбиеші сөз жок, ұлт тәрбиесімен таныс болуға тиіс. Сол ұлт тәрбиесімен тәрбие қылуға міндетті» – деп, ұлттық тәрбие дәстүрін білмей тұрып бала оқыту мүмкін еместігін кесіп айтты [Жұмабаев, 1992]. Ұлы ағартушы отбасындағы тәрбиенің шешуші рөлін ерекше атап, жоғарыдағы төрт тәрбиенің әрқайсысы сабақтаса жүзеге асқанда ғана баланың толыққанды тұлға болып өсетінін түсіндіреді. Бала тәрбиесінің ұлттық сипатта болуына зор мән берді.

XX ғасырдың 1920-1930 жылдарында қазақ мектеп педагогикасына мол үлес қосқан тағы бір қайраткер – Жүсіпбек Аймауытов. 1924 жылы Орынборда оның «Тәрбиеге жетекші» атты еңбегі жарық көріп, мектеп мұғалімдері мен педучилищелерде оқулық ретінде қолданылды. 1926 жылы екі бірдей кітабы басылды: бірі – «Психология» (Қызылорда-Ташкент), екіншісі – «Жан жүйесі және өнер таңдау» (Ташкент). 1929 жылы Қызылордада «Комплекспен оқыту жолдары» атты әдістемелік кітапшасы жарық көрді. Бастауыш сыныпқа арналған «Жаңа ауыл» оқу құралы және «Сауатсыздықты қалай жою керек?» әдістемелік нұсқаулығы да жазылды. Суреткер, ғалым-педагог Ж. Аймауытовтың осы оқу-әдістемелік еңбектеріндегі ерекшелік – оқыту мен тәрбиені біртұтас қарастырып, педагогика мен психологияны бірлікте үйлестіруінде. Біріншіден, әр адам өзін-өзі тәрбиелеуге ұмтылу керектігін, рухани тәрбие мен дене тәрбиесін қатар алып жүрудің жолдарын көрсетеді. Екіншіден, ұстазға әр түрлі отбасында тәрбиеленіп келген балалардың жеке ерекшеліктерін ескереді. Үшіншіден, бала тәрбиесіндегі ата-ана рөлінің аса маңызды екенін көрсетеді [Аймауытов, 1926]. Тәрбиеде адамның өзін-өзі жетілдіру қағидасын ұсынып, бала тәрбиесі мен өзін өзі тәрбиелеуде аянбай еңбектенсе ғана болашағы жарқын болатынын айтады. Оның әдістемелік құралдарының тағы бір ерекшелігі – қазақ баласының психологиялық ерекшеліктеріне сай, тиімді жолмен білім беру әдістемесін ұсынуы.

Кеңес дәуірі кезеңінде де қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі дамып, жаңа зерттеулермен толықты. 1960-70 жылдары мектепте әдебиет пәнін оқыту әдістемесінің ғылыми негіздері жүйелене бастады. Әдіскер-ғалым А. Көшімбаев 1969 жылы жарық көрген «Қазақ әдебиетін оқыту методикасы» еңбегінде әдебиетті оқыту әдістемесінің педагогика ғылымымен байланысын және дербес пән ретіндегі ерекшелігін айқындап берді. А. Көшімбаевтың әдебиетті оқыту әдістемесіне берген анықтамасы: «Әдебиетті оқыту әдістемесі – педагогикалық ғылымдардың саласына жататын, мектептегі әдебиет сабақтары барысында мұғалім мен оқушының өзара қарым-қатынастарын зерттейтін ғылыми пән» [Көшімбаев, 1969]. Жалпы педагогика теориясының қағидаларына сүйене отырып, әдебиет арқылы оқушыларға білім мен тәрбие беруді қарастырады.

Кеңестік дәуірден кейінгі кезеңде қазақ әдебиетін оқыту әдістемесін жаңа сатыға көтерген тәжірибелі ұстаздардың бірі – Қ. Бітібаева. 1997 жылы жарық көрген Қ. Бітібаеваның «Әдебиетті оқыту әдістемесі» атты оқу құралында әдебиет сабақтарын өткізудің тың әдіс-тәсілдері жүйеленді. Автор заманауи педагогикалық ізденістерді сабақ беру үрдісімен ұштастыра отырып, оқу бағдарламасы мен әдіс-тәсілдерді сұрыптап, тиімді

пайдалануға ерекше мән берген. Берілетін білімнің басты түйіндерін әр сабақтың мақсатына сай нақты кезеңдерге бөліп жеткізу жолдарын көрсеткен. Әдебиетті тәрбиелік мәні зор пән ретінде қарастырып, сабақтың түрлері мен үлгілерін жаңаша іздестіруді ұсынды. Оқыту барысында интеграция әдісін тиімді қолдану, әдебиетті тереңдете оқыту, проблемалық оқыту қағидаларын енгізу – осы еңбекте айрықша атап көрсетілген бағыттар. Сонымен бірге Қ. Бітібаева көркем шығармамен жұмыс істеудің жолдарын, оқушылардың білім мен іскерлік дағдыларын жетілдіру тәсілдерін жан-жақты талдады. Әдіскер-ұстаз топтық, жұптық және жеке жұмыстар арқылы оқушыларды ізденіске, зерттеу жұмыстарына баулу қажет екенін баса айтты. Мұғалімдерге арналған бұл әдістемелік құралда теориялық тұжырымдар нақты сабақ үлгілерімен, практикалық тапсырмалармен берілген. Мысалы, М. Әуезовтің «Қараш-қараш оқиғасы» шығармасын өткенде, мұғалім оның жазылу тарихы мен басты кейіпкер Бақтығұлдың прототипі болған қоғам қайраткері Рысқұл Жылқыайдардың тағдырын Ш. Мұртазаның «Қызыл жебе» романы арқылы салыстыра таныстырса, оқушы әсер алып, шығармаға қызығушылығы артатынын айтқан. Қ. Бітібаева жалпы әдебиетті оқыту әдістемесінің ғылыми-теориялық ұғымдарымен қатар, алған білімді тәжірибеде пайдаланудың тиімді жолдарын нақты мысалдар арқылы ұсынды [Бітібаева, 1969].

Тәуелсіздік кезеңінде ұлттық мектеп тұжырымдамасын қалыптастыруға ерекше үлес қосқан көрнекті ғалым – А. Қыраубаева. Әдебиеттанушы ғалым орта мектепке арналған «Ежелгі дәуір әдебиеті» оқулықтары мен хрестоматияларын жазып, өзі ұстаздық қызметте жүріп, ұлттық мектептің негізін қалауға атсалысты. Ғалым-педагог мектеп оқушыларының сапалы білім алуына және ұлттық тәрбие беру мәселесіне аса мән берді. Ұлттық тәрбиенің бастауы – мектеп екендігін көрсетті. Еліміз тәуелсіздік алған тұста А. Қыраубаева қазақ баласына ұлттық мектеп керектігін түсінді. Осы мақсатта Алматы облысы Қаскелең қаласында «Гуманитарлық қазақ мәдениеті мектеп-лицейін» ашып, ауыл балаларының білімін жетілдіру, таным көкжиегін кеңейту жолында еңбек етті. А. Қыраубаева қолға алған «ұлттық мектеп» ашу идеясы тосыннан туған жоқ еді. Отбасындағы тәрбие, университет қабырғасындағы тәлім-тәрбие, ғылыми ізденістердің бағыты – тәуелсіз елде қазақ баласын халық педагогикасы негізінде тәрбиелеу керектігін баса айтты. Халқымыздың төл педагогикасы ықылым заманда (сақ-ғұн дәуірінде) қалыптасып, орта ғасырларда жалғасын тапқаны белгілі. А. Қыраубаева зерттеулері арқылы ата-бабаларымыз қолданған тәрбиелеу әдістерінің өзіндік ерекше нәтижелі үлгілері бар екенін дәлелдеп көрсетті. Мектепте білім беру ісін ғалым авторлық «Сенім» бағдарламасы арқылы жүзеге асырды. Бұл эксперименталды жоба алғаш рет 1996 жылы «Қазақстан мектебі» журналының №4 санында жарияланды. Этнопедагогика саласында еңбек етіп жүрген мамандар тарапынан озық бағаланып, Қазақ мемлекеттік әлем тілдері университетінің профессоры Э. Әбілованың «Этнопедагогика» кітабында үздік бағдарлама ретінде аталды.

«Сенім» бағдарламасының мақсаты – баланың ұлттық санасы мен болмысын қалыптастыру негізінде оны әлемдік өркениетке үйлесімді түрде шығару. Бағдарлама ұраны: жасытпай оқыту, кемсітпеу, тұлғаны өз мәдениетін меңгерген және өзіне сенімді азамат етіп тәрбиелеу. Бағдарламаны іске асырудың алғышарттары: шәкіртпен кісілік-демократиялық қарым-қатынас орнату; оқушылардың ынта-ықыласын оятып, дамыта отырып оқыту; адамгершілік қарым-қатынас тудыратын тетіктерді іске қосу – мұның барлығы бағдарламаның құрылымында жан-жақты қарастырылған. «Сенім» концепциясының түйіні: ұстаздың шәкірт мүмкіндігіне сенуі және шәкірттің өз мүмкіндігіне сенуі[9]. Ғалым А. Қыраубаева: «Бізге басқалардың тәрбиесі өзімізден артық көрінетін бір кембағарлық әдет бар. Басқа елдің тәжірибесін тұтастай енгізу жақсылыққа әкелмейді. Оның ішінде ұлттық құндылықтарға қабысатынын ғана пайдалануымыз керектігін ескере бермейміз. Қандай бір озық дүние болса да, әр елдің мүддесі тұрғысынан жасалады. Сырттан ендірген жат мүдделердің қажеттілікке айнала алмайтыны сондықтан. Тамырсыз гүл өспейді» – дейді [Қыраубаева, 1996]. Тәуелсіз ел атансақ та, білім жүйеміз ұзақ уақыт өзге елдердің тәжірибесіне тәуелді болып келгені рас. А. Қыраубаева жасаған «Сенім» бағдарламасы дәл осы ұлттық мектептерде ұлттық білім беру қажеттігін мақсат етті. Бұл бағдарлама бастауыш

сыныптан бастап халық ертегілері мен аңыздарын, ұлттық әдеп пен салт-дәстүрді, қазақ тарихындағы тағылымды оқиғаларды, ұлттың дара тұлғалары жөніндегі деректерді, ежелгі әдебиет пен ислам мәдениеті туралы мағлұматтарды оқу бағдарламасына енгізді. Жоғары сыныптарда оқушының өз қалауына қарай бейімдік элективті курстар жүргізілді. «Сенім» бағдарламасы оқушыларға ұлттық бағытта тәрбие мен білім беруді көздей отырып, мынадай құндылықтарды басшылыққа алады:

1. Ана тілі. Қазақ баласы алдымен өз ана тілінде сауат ашып, өз тілінде еркін оқып-жаза алуы қажет. Тіл қаруы – қарым-қатынас пен білімнің кілті.

2. Салт-дәстүр. Оқушы өз халқының дүниетанымын, наным-сенімін, әдет-ғұрпы мен дәстүр ерекшеліктерін біліп өсуі тиіс. Халықтық дәстүрлер – ұлттың генетикалық коды.

3. Рухани тәрбие. Шәкірт тәрбиесінде оны ең алдымен адам қылып қалыптастыру – басты мақсат. Баланы белгілі бір маман иесі болуға бейімдеуден бұрын, оны ізгі жүректі, рухани бай тұлға етіп тәрбиелеу қажет.

4. Отбасы тәрбиесі. Ата-анаға құрмет, үлкенді сыйлау – қазақы тәрбиенің өзегі. Ұл мен қыздың отбасылық өмірге жауапкершілікпен қарауы, болашақта өз шаңырағын дұрыс құруы үшін ата-ананың үлгі-өнегесі мен бағыттауын сіңіру маңызды.

5. Эстетикалық тәрбие. Өнер білімін меңгерту, балаға өзін мәдени ортада ұстай білуді үйрету, әдептілікке, талғамға баулу – мектептің міндеті. Сыпайылық пен парасаттылыққа тәрбиелеу жеке тұлғаның үйлесімді дамуына қызмет етеді.

6. Діни тәрбие. Діннің адам өміріндегі маңызын түсінуге жетелеу, өзге діндерді сыйлай отырып, ұлттық дәстүрмен сабақтас мұсылмандық құндылықтарды бойға сіңіру – жас буынның өзіндік рухани тірегін қалыптастыруға көмектеседі.

А. Қыраубаева құрастырған «Сенім» бағдарламасы Қаскелеңдегі Қазақ мәдениеті мектеп-лицейінде сынақтан өтіп, кейін оқу бағдарламасы ретінде ресми бекітілді. Қазақстанның тәуелсіздігін баянды ету үшін қазақ мектебінің атқаратын қызметі орасан зор. Ұлттық мектеп болмаса, ұлттық мәдениет те, ұлттық ғылым-білім де болмайды. Ең негізгі міндет – ерекшелігін әлемге танытатын ұлттық мектептің моделін жасап, сол мектепті қалыптастыру. Филология ғылымдарының кандидаты А. Қыраубаеваның «Сенім» бағдарламасы – өзіндік ерекшелігі бар тың жоба. Тәуелсіз Қазақстанда ұлттық негізде білім-тәрбие беру моделін жасаудың маңыздылығын тағы бір дәлелдей түседі.

Қорытынды

Қазақ әдебиетін оқыту арқылы ұлттық құндылықтарды сіңіру ісі бірнеше тарихи кезеңнен тұрады. Ұлттық жазба әдеби тілдің дамуына ХІХ ғасырда Ы. Алтынсарин зор үлес қосты. Қазақ тілін білім беру саласына енгізіп, оқу-ағарту ісін ана тілінде оқытуға жол ашты. А. Байтұрсынұлы қазақ тілін ғылым тіліне айналдырды, тіл мен әдебиетті оқытудың ғылыми-педагогикалық әдістемесінің негізін қалады. М. Жұмабаев пен Ж. Аймауытов педагогика, психология саласында ұлттық тәрбие туралы құнды еңбектер жазып, бала оқыту мен тәрбиелеудің психологиялық-қоғамдық қырларын ашып берді. Кеңестік кезеңде әдіскер ғалым А. Көшімбаев қазақ әдебиетін оқыту әдістемесін жүйелеп, оны педагогика ғылымының дербес саласы ретінде қалыптастырды. Тәуелсіздік дәуірінде Қ. Бітібаева әдебиетті оқытудың жаңа тиімді жолдарын көрсетіп, әдістемелік тұғырын нығайтса, профессор А. Қыраубаева ұлттық мектеп концепциясын ұсынып, арнайы оқу бағдарламасын жасады. Өр дәуірдегі ұлағатты ұстаздар мен ғалымдардың еңбектері қазақ әдебиеті сабақтарында ұлттық құндылықтарды оқытудың берік негізін қалады. Әдебиет сабағының басты мақсаты – жас ұрпаққа сөз өнерінің танымдық мәнін меңгерту және ұлттық құндылықтарды дәріптеп, болашаққа сақтау қажеттілігін естен шығармауымыз ләзім.

Әдебиеттер

- Аймауытов Ж. Алты томдық шығармалар жинағы. Т.4: Психология, Жан жүйесі және өнер таңдау. – Алматы: Ел-шежіре, 2013. – 384 б.
- Алтынсарин Ы. Қазақ хрестоматиясы. (Киргизская хрестоматия). – Алматы: «Білім», 2-басылымы 2007. – 112 б.
- Алтынсарин Ы. Мұсылманшылықтың тұтқасы (Шариат-ул-Ислам): монография. – Алматы: ТПО «Қаламгер», 1991. – 79 б.
- Байтұрсынұлы А. Қазақ тіл білімінің мәселелері. Әдебиет танытқыш. – Алматы: Абзал-Ай, 2003. – 640 б.
- Байтұрсынұлы А. Баяншы. Қазақ мұғалімдері үшін. – Казань. 1920
- Байтұрсынұлы А. Тіл тағылымы. – Алматы, Ана тілі, 1992. – 324 б.
- Бітібаева Қ. Әдебиетті оқыту әдістемесі. – Алматы: Рауан, 1997. – 288 б.
- Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Ана тілі, 1992. – 160 б. (Халық қазынасы сериясы).
- Көшімбаев А. Қазақ әдебиетін оқыту методикасы. – Алматы: Мектеп, 1969.
- Қамзабекұлы Д. Алаш және әдебиет. – Астана: Фолиант, 2002. – 474 б.
- Қыраубаева А. “Сенім” авторлық бағдарламасы // Қазақстан мектебі. – 1996. – №4. – 45–59 б.
- Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы, 1993. – 320 б.

References

- Aimauytov Zh. Alty tomdyq shygharmalar zhinaghy. T.4: Psikhologiya, Zhan zhuyesi zhane oner tangdau. – Almaty: El-shezhire, 2013. – 384 b. [in Kazakh]
- Altynsarin Y. Qazaq khrestomatiyasy. (Kirgizskaya khrestomatiya). – Almaty: «Bilim», 2-basylymy 2007. – 112 b. [in Kazakh]
- Altynsarin Y. Musylmanshylyqtyng tutkasy (Shariat-ul-Islam): monografiya. – Almaty: TPO «Qalamger», 1991. – 79 b. [in Kazakh]
- Baitursynuly A. Qazaq til biliminin maseleleri. Adebiet tanytqysh. – Almaty: Abzal-Ai, 2003. – 640 b. [in Kazakh]
- Baitursynuly A. Bayanshy. Qazaq mughalimderi ushin. – Kazan, 1920. [in Kazakh]
- Baitursynuly A. Til taghylymy. – Almaty: Ana tili, 1992. – 324 b. [in Kazakh]
- Bitibaeva Q. Adebietti oqytu adistemesi. – Almaty: Rawan, 1997. – 288 b. [in Kazakh]
- Zhumabaev M. Pedagogika. – Almaty: Ana tili, 1992. – 160 b. (Halyq qazynasy seriyasy). [in Kazakh]
- Koshimbaev A. Qazaq adebietin oqytu metodikasy. – Almaty: Mektep, 1969. [in Kazakh]
- Qamzabekuly D. Alash zhane adebiet. – Astana: Foliant, 2002. – 474 b. [in Kazakh]
- Qyraubaeva A. “Senim” avtorlyq bagdarlamasy. – Qazaqstan mektebi, 1996, No.4. – 45–59 b.
- Syzdykova R. Qazaq adebi tilinin tarikhy. – Almaty, 1993. – 320 b. [in Kazakh]

A. Yerkyn

E-mail: alaqan@mail.kz

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Republic of Kazakhstan

METHODOLOGY FOR TEACHING NATIONAL VALUES IN KAZAKH LITERATURE

Abstract. National literature is a precious heritage of verbal art that, along with each nation's history, reflects its cultural and spiritual identity. The Kazakh people have their own literary language that has been evolving since ancient times. The development of the Kazakh literary language is closely linked to the history of creative literature and is studied through it.

This article addresses the issue of national values in Kazakh literature. It demonstrates that the process of conveying the nation's cultural and spiritual values through the Kazakh art of the word began in ancient times and has continued to the present day. The great figures of the Alash movement – A. Baitursynuly, M. Zhumabayev and Zh. Aimaulytov – were the first scholars to lay the foundations of Kazakh pedagogy and psychology. They established the groundwork for teaching methods of the Kazakh language and literature, deeply recognizing that the future of the nation depends on education. Therefore, they devoted their efforts to creating a systematic national educational concept. They explored ways to introduce literacy to children in their mother tongue and to teach each word's meaning in a conscious way. Each work by the Alash intellectuals contains valuable insights and methodological principles related to national upbringing, which must be carefully studied by today's generation.

In this study, the national values found in the works of renowned Kazakh educators Y. Altynsarin, A. Baitursynuly, M. Zhumabayev and Zh. Aimaulytov are examined, and the methodological foundations of national education are identified. The development of methods for teaching literature during the Soviet and independence periods is analyzed based on the works of A. Koshimbayev, Q. Bitibayeva, and A. Qyraubayeva. The article then determines the current methodological approaches to teaching national values in literature classes, drawing upon historical experience.

Keywords: nation, national values, national literature, upbringing (education), Kazakh literature, methodology, teaching.

For citation: Yerkyln A. Methodology for teaching national values in kazakh literature // Philological Sciences Journal. – 2025. – Vol. 10. – №2. – Pp. 45-54.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2025.v10.i2.058>

А. Еркин

E-mail: alaqan@mail.kz

*Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,
Астана, Республика Казахстан*

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В КАЗАХСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Аннотация. Национальная литература — это драгоценное наследие словесного искусства, которое наряду с историей каждого народа отражает его культурно-духовную сущность. У казахского народа с древнейших времён сформировался собственный литературный язык. Путь развития казахского литературного языка тесно сопряжён с историей художественной литературы и постигается через неё.

В статье рассматривается проблема национальных ценностей в казахской литературе. Показано, что процесс передачи культурно-духовных ценностей народа посредством словесного искусства берёт своё начало в глубокой древности и продолжается до наших дней. Великие деятели движения «Алаш» — А. Байтұрсынұлы, М. Жұмабаев и Ж. Аймауытов — стали первыми учеными, заложившими основы казахской педагогики и психологии. Они создали фундамент методики преподавания казахского языка и литературы, глубоко осознавая, что будущее нации заключается в образовании. Именно поэтому они прилагали все усилия к созданию системной концепции национального образования. Они изучали пути обучения ребёнка грамоте на родном языке и осмысленного раскрытия значения каждого слова. В работах алашских просветителей представлены ценные мысли и методические принципы, связанные с воспитанием нации, которые современное поколение должно тщательно исследовать.

В исследовании рассматриваются труды известных казахских просветителей Ы. Алтынсарина, А. Байтұрсынұлы, М. Жұмабаева и Ж. Аймауытова, где выделяются национальные ценности и определяются методические основы национального воспитания.

Развитие методики преподавания литературы в советский и «независимый» периоды рассматривается на примере работ А. Кошимбаева, К. Битибаевой, А. Кыраубаевой. В статье определяются современные методические направления преподавания национальных ценностей на уроках литературы, опирающиеся на исторический опыт.

Ключевые слова: нация, национальные ценности, национальная литература, воспитание, казахская литература, методика, преподавание.

Для цитирования: Еркин А. Методика преподавания национальных ценностей в казахской литературе // Philological Sciences Journal. – 2025. – Vol. 10. – №2. – Pp. 45-54.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2025.v10.i2.058>

Автор туралы мәлімет:

Еркін Айгерім, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің докторанты, 010000, Қ. Сәтбаев көшесі, 2, Астана, Қазақстан.

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-2146-2508>

Information about the author:

Yerkyn Aigerim, doctoral student at L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str, 2, Astana, Kazakhstan.

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-2146-2508>

Сведения об авторе:

Еркин Айгерим, докторант Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, ул. К. Сатпаева, 2, Астана, Казахстан

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-2146-2508>

*Мақала редакцияға 14.04.2025 ж. келіп түсті;
20.04.2025 ж. рецензиядан кейін мақұлданды; 1.05.2025 ж. баспаға қабылданды.*

*Статья поступила в редакцию 14.04.2025 г.;
одобрена после рецензирования 20.04.2025 г.; принята к публикации 1. 05.2025.*

*The article was submitted on 14.04.2025;
approved after reviewing on 20.04.2025; accepted for publication on 1.05.2025.*

МРНТИ 13.00.02

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2025.v10.i2.059>

А.И. Кузнецова^{а*}

E-mail: alvinakuznetsova@mail.ru

*Автор для корреспонденции: alvinakuznetsova@mail.ru

Е.Ю. Николенко^б

E-mail: nikolenko.e.yu@gmail.com

^а*Казахстанский филиал МГУ имени М.В. Ломоносова, Астана, Казахстан*

^б*МГУ имени М.В. Ломоносова, Москва, Россия*

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ В ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО: ВОЗМОЖНОСТИ И ВЫЗОВЫ

Аннотация

Статья посвящена изучению возможностей и вызовов, связанных с применением искусственного интеллекта (ИИ) в преподавании русского языка как иностранного (РКИ). Статья содержит введение, методы исследования, основную часть и заключение. В ходе работы применены такие методы, как наблюдение, контент-анализ и эксперимент. Описаны роль технологий в процессе обучения РКИ, предложены рабочие определения и представлены основные направления использования ИИ применительно к данной области, примеры применения ИИ в контексте занятия, перспективы использования ИИ при конструировании урока, а также рассмотрены этические вопросы, связанные с применением ИИ в обучении иностранным языкам, в частности РКИ.

В последние годы ИИ стал неотъемлемой частью образовательного процесса, трансформируя подходы к обучению и взаимодействие между преподавателем и студентом. Авторы рассматривают ключевые технологии ИИ и их роль в совершенствовании учебных материалов, проверки заданий, адаптации контента к уровню и потребностям учащегося. Освещаются примеры использования ИИ в языковом образовании: интерактивные платформы (Duolingo, Lingvist), виртуальные ассистенты (Replika, Siri), чат-боты и системы аналитики учебного прогресса. Анализируются этические аспекты внедрения ИИ: угроза снижения человеческого взаимодействия, формирование зависимости от технологий, риски нарушения конфиденциальности и алгоритмической предвзятости. Подчеркивается важность сочетания инновационных ИИ-инструментов с традиционными педагогическими подходами для достижения наилучших результатов в обучении. В заключении подчёркивается, что ИИ способен существенно повысить качество, доступность и эффективность обучения РКИ при условии его ответственного и продуманного внедрения в образовательный процесс.

Ключевые слова

Русский язык как иностранный, искусственный интеллект, методика преподавания, основные направления, интерактивные платформы.

Для цитирования

Кузнецова А.И., Николенко Е.Ю. Искусственный интеллект в преподавании русского языка как иностранного: возможности и вызовы // Philological Sciences Journal. – 2025. – Vol. 10. – №2. – Pp. 55-63.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2025.v10.i2.059>

Введение

Современные технологии, такие, как машинное (глубокое) обучение¹, обработка естественного языка и нейросети, находят широкое применение в практике преподавания РКИ. Они позволяют автоматизировать процесс создания учебных материалов, анализа языковых данных и оценки уровня владения языком учащимися. Например, системы, базирующиеся на исследовании естественного языка, могут анализировать тексты, выявлять грамматические ошибки и предлагать исправления, что значительно облегчает работу преподавателей и студентов. В последние годы искусственный интеллект (ИИ) стал неотъемлемой частью профильных научных исследований, включая методику преподавания русского языка как иностранного. Использование ИИ в сфере преподавания открывает новые горизонты для обучения, анализа и создания материалов, однако также связано с рисками.

Материалы и методы исследования

В работе были использованы следующие методы исследования: наблюдение, контент-анализ, эксперимент. При получении знаний об исследуемом объекте через его непосредственное восприятие для сбора первичных данных использован метод наблюдения, который позволил выявить особенности обучения русскому языку с помощью онлайн-платформ на базе ИИ.

Контент-анализ применялся как инструмент объективного, систематического и количественного описания содержания методических материалов и уроков по РКИ с применением ИКТ и элементов искусственного интеллекта с целью структурирования и последующего анализа.

Эксперимент выступал в качестве научного метода, направленного на проверку гипотез в контролируемых условиях. Он представлял собой разновидность опыта, имеющий целенаправленно познавательный, методический характер. В рамках настоящего исследования проведён педагогический эксперимент, целью которого являлась проверка эффективности внедрения информационно-коммуникационных технологий и элементов искусственного интеллекта в процесс преподавания русского языка как иностранного.

Материалом изучения послужили научные публикации и собственные разработки уроков, использованные в образовательных центрах и при индивидуальном обучении русскому языку.

Обсуждение и результаты анализа

Роль информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в процессе обучения РКИ. В последние десятилетия технологии значительно изменили образовательный процесс, включая обучение русскому как иностранному. Использование ИКТ в преподавании иностранных языков открывает новые возможности для повышения эффективности обучения, мотивации студентов и обеспечения доступности учебных материалов. Современные инструменты, такие, как онлайн-курсы, мультимедийные ресурсы, мобильные приложения и искусственный интеллект позволяют преподавателям и учащимся гибко подходить к обучению, делая его более интерактивным, персонализированным и доступным в любое время и в любом месте. Наши наблюдения позволили представить перспективы исследования. При этом мы предлагаем педагогам уделить особое внимание тому, как технологии помогают развивать основные виды речевой деятельности — чтение, письмо, аудирование и говорение, а также навыки освоения культурных и социолингвистических

¹ Машинное обучение — это раздел искусственного интеллекта (ИИ), занимающийся разработкой алгоритмов и статистических моделей, которые позволяют компьютерам обучаться на данных (предоставляемых пользователями) и совершенствовать свои навыки без явного программирования.

аспектов языка. Названные новые инструменты становятся важной составляющей не только традиционного, но и удаленного или смешанного обучения, что особенно актуально в условиях глобализации и цифровизации образовательных процессов.

Определение и основные направления использования ИИ в обучении. Что касается определения понятия «искусственный интеллект», мы опираемся на статью А.А. Никушина, который указывает, что «определить ИИ кратко сложно, потому что эта технология принимает много форм». Одной из областей согласия является то, что искусственный интеллект – это область научных исследований, но пока, по-видимому, ещё не конечный продукт. Возможно, как отмечает А.А. Никушин, лучшим определением является следующее: «Искусственный интеллект – это наука (возможно, в дальнейшем продукт или технология – А.К., Е.Н.), заставляющая машины делать вещи, которые потребовали бы интеллекта, если бы их делали люди» [Никушин, 2020: 451].

Искусственный интеллект сегодня занимает важное место в сфере образования, предлагая много возможностей для повышения эффективности учебного процесса. Одним из ключевых направлений применения ИИ является персонализированное обучение, которое обеспечивает адаптацию учебных материалов под индивидуальные потребности и возможности каждого студента. Это может проявляться в выборе оптимальных тем для изучения или в подборе упражнений с учетом уровня знаний учащегося. Таким образом, ИИ способствует созданию более эффективного образовательного опыта, позволяя каждому ученику продвигаться в своем темпе и достигать наилучших результатов в обучении.

Другим значимым направлением является анализ данных обучающихся. Современные системы ИИ способны анализировать результаты студентов, выявляя их сильные и слабые стороны. Более того, эти системы могут предсказывать, где у учащихся могут возникнуть трудности, что позволяет своевременно реагировать на возможные проблемы с усвоением материала. На основе анализа данных формируются персонализированные рекомендации, направленные на преодоление возникающих препятствий и оптимизацию учебного процесса.

Искусственный интеллект (ИИ) в образовании. Итак, искусственный интеллект (ИИ) в последние годы стал неотъемлемой частью образовательного процесса. Его внедрение открывает новые горизонты для обучения, позволяя адаптировать методы и подходы к потребностям каждого ученика. Однако, как и любая технология, ИИ имеет свои плюсы и минусы, которые необходимо учитывать при его использовании в образовательной среде.

В процессе анализа научной литературы, посвященной использованию технологии ИИ в сфере образования, мы выделили ряд ключевых направлений, определяющих современный вектор развития данной области. Прежде всего, хотелось бы акцентировать внимание на индивидуализации обучения, наряду с этим важную роль играет расширение доступа к образовательным ресурсам и автоматизация учебного процесса.

Одним из главных преимуществ искусственного интеллекта является возможность индивидуализации образовательного процесса. Системы на основе ИИ могут анализировать данные о каждом ученике, включая его успеваемость, предпочтения и стиль обучения. Это позволяет создавать персонализированные учебные планы. Например, такие платформы, как Diffit или Twee, используют алгоритмы ИИ для создания заданий в зависимости от уровня знаний ученика. Если ученик испытывает трудности с определенной темой, система предлагает дополнительные виды упражнений, которые может создать учитель, чтобы помочь лучше освоить материал.

Следующим преимуществом ИИ является доступ к образовательным ресурсам. С помощью таких технологий, как чат-боты и виртуальные помощники, студенты могут получать помощь и информацию в любое время. Например, такие чат-боты, как Squirrel AI, Replika, Алиса, или для обладателей системы IOS – голосовой помощник Siri предоставляют ученикам возможность задавать вопросы и получать ответы по интересующим темам, что особенно полезно для самостоятельного обучения.

Третьим, и не менее важным в работе преподавателя является аспект автоматизации рутинных задач. ИИ может автоматизировать множество задач, как проверка тестов и оценка

работ. Например, платформы, такие, как Gradescope и Moodle используют ИИ для автоматической оценки письменных работ и тестов, что значительно экономит время преподавателей и повышает эффективность образовательного процесса.

Автоматизированные системы оценки могут осуществлять автоматическую проверку знаний учащихся по таким заданиям, как тесты, эссе и открытые вопросы. Это позволяет значительно ускорить процесс оценки и предоставить учащимся мгновенную обратную связь, что является важным фактором формирования мотивации и понимания изучаемого материала.

Появились и быстро развиваются «цифровые преподаватели» как интеллектуальные и виртуальные помощники – они предоставляют ученикам ответы на вопросы в любое время суток. Используя технологии обработки естественного языка, помогают вовлекать учеников в процесс общения, что в свою очередь способствует улучшению учебных результатов.

Кроме того, ИИ открывает возможности создания адаптивных образовательных ресурсов – так называемых «умных учебников». Это материалы, которые автоматически подстраиваются под уровень и потребности учащегося: варьируют уровень сложности текстов, предлагают дополнительные ресурсы для углубленного изучения тем. Такие материалы помогают поддерживать интерес учащихся и предлагают дополнительные возможности для повышения уровня и качества образования.

Интерактивные технологии, такие как виртуальная реальность (VR), становятся все более востребованными в сочетании с ИИ. Они создают симуляции для практического обучения в таких областях, как медицина, юриспруденция и инженерия, предоставляя учащимся возможность взаимодействовать с реальными сценариями в безопасной учебной среде. В сфере обучения иностранным языкам (РКИ) технологии VR позволяют, например, имитировать общение с виртуальным собеседником, симуляции способствуют овладению языком специальности в вышеуказанных сферах. Таким образом, ИИ расширяет границы традиционного обучения, предлагая новые форматы и подходы.

Итак, использование искусственного интеллекта в обучении открывает новые горизонты для студентов и преподавателей, предлагая инновационные подходы, которые могут значительно улучшить качество образования.

Несмотря на преимущества использование ИИ в образовании вызывает и ряд серьезных опасений и проблем. Эти аспекты требуют внимательного анализа, чтобы обеспечить гармоничное и безопасное развитие образовательной системы в эпоху цифровых технологий.

Начнем с того, что основным недостатком использования ИИ в образовании является снижение уровня человеческого взаимодействия. Образование — это не только передача знаний, но и развитие социальных навыков, которые могут пострадать при чрезмерной автоматизации процесса обучения. Например, студенты, которые полагаются исключительно на ИИ для получения информации, могут испытывать трудности в общении и взаимодействии с другими людьми, что может негативно сказаться на их будущей профессиональной деятельности.

Еще одной важной проблемой является то, что с увеличением использования ИИ существует риск формирования зависимости от технологий. Студенты могут стать менее способными к самостоятельному решению задач и критическому мышлению. Например, если студенты привыкнут полагаться на чат-боты для получения ответов на вопросы, они могут утратить навыки самостоятельного поиска информации и анализа данных.

Таким образом, можно сделать вывод, что искусственный интеллект в сфере образования предлагает большое количество возможностей для улучшения учебного процесса, однако его использование связано с рядом серьезных рисков. Важно находить баланс между внедрением новых технологий и сохранением традиционных методов обучения, чтобы обеспечить качественное и доступное образование для всех студентов.

Применение ИИ в области РКИ можно рассмотреть с нескольких сторон. С одной стороны, ИИ способствует повышению эффективности обучения, позволяя создавать персонализированные учебные планы и адаптивные системы оценки. С другой стороны,

использование ИИ может привести к снижению качества образования, если акцент будет сделан на автоматизации без должного контроля со стороны преподавателей. Например, если алгоритмы неправильно подберут учебные материалы или задания, неверно учитывая индивидуальные особенности и реальные потребности студента, это может затруднить усвоение информации и снизить мотивацию к обучению. Поэтому важно, чтобы преподаватели внимательно следили за работой ИИ и корректировали его рекомендации.

Для анализа методики использования ИИ в практике преподавания РКИ важно обратиться к существующей литературе. В последние годы опубликовано много статей и исследований, посвященных применению ИИ в образовании. Научные базы данных, как Google Scholar, JSTOR и ResearchGate, могут стать полезными ресурсами для поиска актуальных исследований и статей по данной теме.

Примеры применения ИИ. В 2025 г. в связи потребностями науки и образования все активнее используется ИИ в обучении языкам. Это связано как с развитием технологий, так и с потребностью в более эффективных и адаптивных подходах к изучению иностранной речи. Рассмотрим примеры применения ИИ в обучении языкам, а также преимущества и недостатки такого применения.

Одним из наиболее распространенных способов использования ИИ в изучении языков являются интерактивные языковые приложения, например, платформы Duolingo, Lingualeo, Rosetta Stone и др., которые используют алгоритмы машинного обучения для персонализации учебного процесса, адаптируя задания под уровень знаний и интересы пользователя.

Виртуальные помощники и чат-боты представляют собой еще один пример успешного применения ИИ в изучении языков. Они обеспечивают возможность общения на языке в реальном времени, взаимодействуя с обучающимся через текстовые сообщения или голосовые команды. Чат-боты, как Squirrel AI, Replika, голосовые помощники Алиса или Siri могут выступать в роли собеседника для изучающих язык. Они способны вести диалоги на различные темы, предоставляя возможность практиковать разговорные навыки и расширять словарный запас. В отличие от традиционных методов, где общение происходит с учителем, чат-боты могут обеспечить круглосуточную доступность, что делает обучение более гибким.

Такие системы, как Lingvist, используют ИИ для анализа прогресса пользователя. Они адаптируют учебные материалы, предлагая задания по сложным темам, сокращая время на повторение уже усвоенного материала и делая обучение более эффективным.

Перспективы использования ИИ для конструирования уроков РКИ. Обучение русскому языку как иностранному стремительно распространяется в разных частях мира и в том числе в Казахстане. Ярким подтверждением этого является ситуация в г. Астана, где функционирует 70 посольств разных стран, в которых востребованы квалифицированные преподаватели по русскому языку как иностранному. С целью удовлетворения этой потребности в 2016 году на базе Казахстанского филиала МГУ имени М.В. Ломоносова была открыта подготовка специалистов по направлению «Русский язык в иноязычной аудитории». Практика подтверждает, что традиционные методы преподавания не всегда оказываются достаточно эффективными для удовлетворения потребностей современного учащегося. Внедрение ИИ в образовательный процесс может значительно изменить подход к обучению, что способствует большей интерактивности уроков, т.к., если ранее обучение было организовано в формате двустороннего взаимодействия (преподаватель – студент), то с использованием искусственного интеллекта оно преобразуется в формат трехстороннего взаимодействия (преподаватель – ИКТ – студент), система не только помогает преподавателю в передаче знаний, но и активно реагирует на действия учащегося в процессе выполнения заданий.

С помощью алгоритмов генерирования возможно создание индивидуализированных учебных планов, основанных на уровне владения языком, интересах и предпочтениях студентов. Это позволяет учащимся быстрее осваивать материал и поддерживает мотивацию к дальнейшему обучению. ИИ может сконструировать разнообразные упражнения для

закрепления языковых навыков, как интерактивные викторины, игры и ролевые ситуации, которые способствуют активному вовлечению студентов в процесс обучения.

С.И. Ельникова отмечает, что ИИ позволяет при построении занятия учитывать не только те факторы, которые лежат на поверхности (например, уровень учащегося), но и которые скрыты от педагога, например, качество восприятия информации, качество усвоенного материала [Ельникова, 2020: 21].

Искусственный интеллект предлагает инновационные подходы к преподаванию русского как иностранного языка, позволяя создавать более эффективные и интересные уроки. Тем не менее для максимального использования его потенциала необходимо тщательно продумывать интеграцию технологий в образовательный процесс, обеспечивая высокое качество контента и защиту персональных данных учащихся. Развитие ИИ в данном направлении имеет большой потенциал, способствуя удовлетворению потребностей современных студентов и повышению качества языкового образования.

Однако использование ИИ в научных исследованиях и образовании поднимает несколько этических вопросов. Во-первых, существует риск нарушения авторских прав, если ИИ использует чужие материалы без должного указания. Во-вторых, возможно возникновение проблемы предвзятости алгоритмов, что может привести к неравному отношению к студентам. Для решения этих проблем необходимо разработать четкие нормы и правила использования ИИ в образовательном процессе, а также обеспечить прозрачность алгоритмов и их дообучения.

Заключение

Применение искусственного интеллекта в преподавании русского языка как иностранного открывает новые перспективы. ИИ не только способствует автоматизации рутинных задач и персонализации учебного процесса, но и существенно расширяет методологические возможности преподавателей. Интерактивные платформы, интеллектуальные помощники, адаптивные обучающие системы и автоматизированные средства анализа делают обучение более гибким, доступным и ориентированным на конкретные потребности учащегося.

Однако, несмотря на очевидные преимущества, использование ИИ в обучении РКИ требует вдумчивого подхода. Важно учитывать возможные риски, связанные с этическими, педагогическими и технологическими аспектами: снижение уровня человеческого взаимодействия, формирование зависимости от технологий, угроза утраты критического мышления и опасность алгоритмической предвзятости. Кроме того, необходимо обеспечить соблюдение авторских прав и защиту персональных данных обучающихся.

Таким образом, будущее преподавания РКИ с использованием ИИ во многом зависит от способности научного и педагогического сообщества найти баланс между инновациями и традициями, а также от готовности образовательной системы к интеграции новых технологий. Искусственный интеллект — это мощный инструмент, который при грамотном и ответственном применении способен стать надежным помощником как для преподавателя, так и для студента, способствуя развитию качественного, современного и доступного языкового образования.

Литература

Амиров Р.А., Билалова У.М. Перспективы внедрения технологий искусственного интеллекта в сфере высшего образования // Управленческое консультирование. – 2020. – №3. – С. 80–88.

Гурова Е.П. Использование технологий искусственного интеллекта в практике преподавания русского языка как иностранного // Русский тест: теория и практика. – 2022. – Т.8. – №1. – С. 43–47.

Доценко Н. С. Перспективы использования искусственного интеллекта в теории и практике преподавания иностранных языков // Обзор педагогических исследований. – 2021. – Т. 3, № 1. – С. 159–166.

Ельникова С.И. Искусственный интеллект в системе обучения РКИ и оценке уровня владения русским языком как иностранным // Русский язык за рубежом. – 2020. – № 2 (279). – С. 20–26.

Никушкин А.А. Искусственный интеллект: история, развитие, применение // Технологии информационного общества: Сборник трудов XIV Международной отраслевой научно-технической конференции. – Москва: ООО "Издательский дом Медиа пабlisher", 2020. – С. 451–453.

References

Amirov R.A., Bilalova U.M. Perspektivy vnedreniya tekhnologiy iskusstvennogo intellekta v sfere vysshego obrazovaniya // Upravlencheskoe konsul'tirovanie. – 2020. – №3. – S. 80–88. [in Russian]

Gurova E.P. Ispol'zovanie tekhnologiy iskusstvennogo intellekta v praktike prepodavaniya russkogo yazyka kak inostrannogo // Russkij test: teoriya i praktika. – 2022. – T.8. – №1. – S. 43–47. [in Russian]

Docenko N. S. Perspektivy ispol'zovaniya iskusstvennogo intellekta v teorii i praktike prepodavaniya inostrannyh yazykov // Obzor pedagogicheskikh issledovanij. – 2021. – T. 3, № 1. – S. 159–166. [in Russian]

El'nikova S.I. Iskusstvennyj intellekt v sisteme obucheniya RKI i ocenke urovnya vladeniya russkim yazykom kak inostrannym // Russkij yazyk za rubezhom. – 2020. – № 2 (279). – S. 20–26. [in Russian]

Nikushkin A.A. Iskusstvennyj intellekt: istoriya, razvitie, primenenie // Tekhnologii informacionnogo obshchestva: Sbornik trudov XIV Mezhdunarodnoj otraslevoj nauchno–tekhnicheskoy konferencii. – Moskva: ООО "Izdatel'skij dom Media pablisher", 2020. – S. 451–453. [in Russian]

А.И. Кузнецова^{а*}

E-mail: alvinakuznetsova@mail.ru. *Байланыс үшін автор: alvinakuznetsova@mail.ru

Е.Ю. Николенко^б

E-mail: nikolenko.e.yu@gmail.com

^аМ.В. Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университетінің Қазақстан филиалы, Астана, Қазақстан

^бМ.В.Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университеті, Мәскеу, Ресей

ШЕТ ТІЛ РЕТІНДЕ ОРЫС ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ: МҮМКІНДІКТЕР МЕН МІНДЕТТЕР

Аңдатпа. Мақала орыс тілін шет тілі (ОШТ) ретінде оқытуда жасанды интеллектті (ЖИ) пайдаланумен байланысты мүмкіндіктер мен қиындықтарды зерттеуге арналған. Мақалада кіріспеден, зерттеу әдістерінен, негізгі бөлімнен және қорытындыдан тұрады. Жұмыс барысында бақылау, мазмұнды талдау және эксперимент сияқты әдістер қолданылды. Орыс тілін шет тілі ретінде оқыту үдерісіндегі технологиялардың рөлі сипатталған, жұмыс анықтамалары ұсынылған және осы салада ЖИ қолданудың негізгі бағыттары берілген, сабақ контекстінде ЖИ қолдану мысалдары, сабақты жобалауда ЖИ қолдану перспективалары берілген, шет тілдерін, атап айтқанда, орыс тілін шет тілі ретінде оқытуда ЖИ қолданудың этикалық мәселелері қарастырылған.

Соңғы жылдары ЖИ білім беру үдерісінің ажырамас бөлігіне айналды, оқыту тәсілдерін және мұғалімдер мен студенттердің өзара әрекетін өзгертті. Авторлар негізгі ЖИ технологияларын және олардың оқу материалдарын жетілдірудегі, тапсырмаларды тексерудегі және мазмұнды оқушының деңгейі мен қажеттіліктеріне бейімдеудегі рөлін қарастырады. Тілдік білім беруде ЖИ қолдану мысалдары ерекше көрсетілген: интерактивті платформалар (Duolingo, Lingvist), виртуалды көмекшілер (Replika, Siri), чат-боттар және білім беру барысын талдау жүйелері. ЖИ енгізудің этикалық аспектілері талданады: адамдардың өзара әрекеттесуін азайту қаупі, технологияға тәуелділікті қалыптастыру, құпиялылықты бұзу қаупі және алгоритмдік бұрмалану. Оқытудың ең жақсы нәтижелеріне қол жеткізу үшін инновациялық ЖИ құралдарын дәстүрлі педагогикалық тәсілдермен біріктірудің маңыздылығы атап өтіледі. Қорытындылай келе, ЖИ оқу процесіне жауапкершілікпен және ойластырылған түрде енгізілсе, ОШТ оқытудың сапасын, қолжетімділігін және тиімділігін айтарлықтай жақсартуға қабілетті екендігі атап өтіледі.

Тірек сөздер: орыс тілі шет тілі ретінде, жасанды интеллект, оқыту әдістері, негізгі бағыттары, интерактивті платформалар.

Сілтеме жасау үшін: Кузнецова А.И., Николенко Е.Ю. Шет тіл ретінде орыс тілін оқытудағы жасанды интеллект: мүмкіндіктер мен міндеттер // *Philological Sciences Journal*. – 2025. – Vol. 10. – №2. – Pp. 55-63.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2025.v10.i2.059>

A.I. Kuznetsova^{a*}

E-mail: alvinakuznetsova@mail.ru. *Corresponding author: alvinakuznetsova@mail.ru

E.Y. Nikolenko^b

E-mail: nikolenko.e.yu@gmail.com

^a*Kazakhstan branch of Lomonosov Moscow State University, Astana, Kazakhstan*

^b*Lomonosov Moscow State University, Moscow, Russia*

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN TEACHING RUSSIAN AS A FOREIGN LANGUAGE: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES

Abstract. The article is devoted to the study of opportunities and challenges related to the application of artificial intelligence (AI) in teaching Russian as a foreign language (RFL). The article contains an introduction, research methods, main part and conclusion. Methods such as observation, content analysis and experiment are applied in the course of the work. It describes the role of technology in the process of teaching RFLs, offers working definitions and presents the main directions of using AI in this area, examples of using AI in the context of a lesson, prospects for using AI in lesson design, and considers ethical issues related to the use of AI in teaching foreign languages, particularly Rfls.

In recent years, AI has become an integral part of the educational process, transforming approaches to learning and the interaction between instructor and student. The authors review key AI technologies and their role in improving learning materials, checking assignments, and adapting content to the level and needs of the learner. Examples of AI use in language education are highlighted: interactive platforms (Duolingo, Lingvist), virtual assistants (Replika, Siri), chatbots and learning progress analytics systems. Ethical aspects of AI implementation are analyzed: the threat of reduced human interaction, the formation of dependence on technology, the risks of privacy violations and algorithmic bias. The importance of combining innovative AI tools with traditional pedagogical approaches to achieve the best learning outcomes is emphasized. In conclusion, it is emphasized that AI can significantly improve the quality, accessibility and efficiency of teaching RFL if it is implemented responsibly and thoughtfully in the educational process.

Keywords: Russian as a foreign language, artificial intelligence, teaching methodology, main directions, interactive platforms.

For citation: Kuznetsova A.I., Nikolenko E.Y. Artificial intelligence in teaching russian as a foreign language: opportunities and challenges // Philological Sciences Journal. – 2025. – Vol. 10. – №2. – Pp. 55-63.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2025.v10.i2.059>

Сведения об авторах:

Кузнецова Альвина Ивановна, Казахстанский филиал МГУ имени М.В. Ломоносова, 010010, ул. Кажымукана, 11, Астана, Казахстан
ORCID 0009-0001-9657-4863

Николенко Елена Юрьевна, кандидат педагогических наук, доцент кафедры русского языка для иностранных учащихся филологического факультета МГУ имени М.В. Ломоносова, 119991, Москва, Ленинские горы, 1-й корпус гуманитарных факультетов, Россия

ORCID 0009-0006-2117-3690

Авторлар туралы мәлімет:

Кузнецова Альвина Ивановна, магистрант, М.В. Ломоносов атындағы ММУ Қазақстандық филиалы, 010010, Астана, Кажымұқан көшесі, 11, Қазақстан
ORCID 0009-0001-9657-4863

Николенко Елена Юрьевна, педагогика ғылымдарының кандидаты, М.В. Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университеті филология факультетінің шетел студенттеріне арналған орыс тілі кафедрасының доценті. Ломоносов, 119991, Мәскеу, Ленин таулары, гуманитарлық факультеттердің 1 корпусы, Ресей

ORCID 0009-0006-2117-3690

Information about the authors:

Kuznetsova Alvina Ivanovna, Master's student, Kazakhstan branch of Lomonosov Moscow State University, 11 Kazhymukan str., Astana, Kazakhstan.
ORCID 0009-0001-9657-4863

Nikolenko Elena Yu., Associate Professor, PhD in Pedagogics. Associate Professor of Russian language for foreign students Department, Philological Faculty of Moscow State University n.a. M.V. Lomonosov. 1 Building of Humanitarian faculties, GSP, Leninskiye Gory, Moscow, 119991, Russia.

ORCID0009-0006-2117-3690

*Мақала редакцияға 08.05.2025 ж. келіп түсті;
15.05.2025 ж. рецензиядан кейін мақұлданды; 17.05.2025 ж. баспаға қабылданды.*

*Статья поступила в редакцию 08.05.2025 г.;
одобрена после рецензирования 15.05.2025 г.; принята к публикации 17.05.2025.*

*The article was submitted on 08.05.2025;
approved after reviewing on 15.05.2025; accepted for publication on 17.05.2025.*

МАҚАЛАНЫ РӘСІМДЕУГЕ ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР

1. Журналға мақала беру үшін авторлар <https://vestnik.korkyt.kz/fil/> веб-сайтына тіркеліп өз мақалаларын жүктеуі тиіс.

2. Жарияланым тілі: қазақ, ағылшын, орыс.

3. Мақаланың көлемі – метадеректерсіз 5-8 бет.

4. Мақала мәтіні келесі тәртіп бойынша рәсімделеді:

• Автордың/авторлардың аты-жөні (екі және одан көп авторлар болған жағдайда *Байланыс үшін автор көрсетіледі), беттің ортасында, қалың кіші қаріптермен жазылады.

• Қызмет орны, қаласы, елі, электронды поштасы; беттің ортасында, курсивті қаріп.

• Мақаланың атауы – беттің ортасында, шегініссіз, қалың кіші қаріптер.

• Аннотация (180-200 сөз). Мақала тіліндегі тірек сөздер (9-10 сөз).

• Мақала мәтіні.....

• Әдебиеттер тізімі (мақала тілінде) және Reference ағылшын тілінде.

• Аннотация және тірек сөздер басқа екі тілде (таяу және алыс шетел авторлары бұл деректерді ағылшын және орыс тілдерінде бере алады, қазақ тіліне журналдың редакциясы аударады).

• Мақала соңында автор туралы ақпарат үш тілде (қазақ, ағылшын, орыс): аты-жөні (толық), ғылыми дәрежесі, ғылыми атағы, лауазымы, ЖОО (ғылыми ұйым) атауы, мекен-жайы, қаласы, елі және Orcid немесе Scopus ID болуы міндетті.

5. Мәтінді, формулаларды және кестелерді теру үшін Windows жүйесіне арналған Microsoft Word редакторы пайдаланылады. Мәтін редакторының параметрлері: барлық шеті – 2 см; ені бойынша теңестіріледі; қарпі – Times New Roman, өлшемі – 12; жоларалық интервал – 1,15; абзацтық шегініс – 1 см; беттің кескіні – кітап үлгісінде.

6. Әдебиеттер тізіміндегі тиесілі дереккөздерге жасалатын мәтіндегі сілтемелер шаршы жақша ішінде бірінші авторы, басылған жылы, бет(тер) саны көрсетіліп рәсімделеді, мысалы:

1. [Ваджибов, 1999: 45] немесе [Ваджибов, 1999: URL].

2. Егер 2 немесе одан да көп автор болса:

а) [Ваджибов және т.б., 1999: 45] немесе ә) [Шаймерденова, Аманжолова, Бурибаева, 2021: 10].

3. Егер тікелей сілтеме жасалмаған болса: [Ваджибов, 2022]. Тізімнің қарпі – Times New Roman, өлшемі – 12, абзацтың алғашқы тармақ шегерімі –1,25 см, жолдан жолға көшу арқылы ені бойынша теңестіріледі.

7. Әдебиеттер тізімі екі үлгіде:

1) мақала тілінде алфавиттік рет бойынша нөмірленбей беріледі;

2) латынша транслитерациясы, оның шеңберінде тік жақша ішінде ағылшын тіліндегі аудармасы ұсынылады (Reference үлгісін қараңыз).

8. Талаптар ғылыми шолулар, рецензиялар мен есімнамаларға қатысты да қолданылады.

9. Қолжазба орфографиялық және синтаксистік қателердің болмауы мен техникалық безендіру тұрғысынан мұқият тексерілуі тиіс. Техникалық талаптарға сай келмейтін мақалалар пысықтауға қайтарылады. Пысықтауға қайтару қолжазба жариялануға қабылданған жоқ дегенді білдірмейді. Мақаланы безендіру үлгісі XFTAP 03.91.03 (мына сілтеме бойынша анықталады: <http://grnti.ru/>).

REQUIREMENTS FOR THE ARTICLE

1. Authors wishing to publish in the journal must register and upload the article on the website <https://vestnik.korkyt.kz/fil/>
2. Languages of publications: Kazakh, English, Russian.
3. The volume of the article – 5-8 pages, without metadata.
4. Scheme of articles construction:
 - Full name of the author/authors (if there are two or more authors the *Corresponding author is indicated), center alignment, bold lower-case letters.
 - Place of work, city, country; e-mail; center alignment, timid.
 - Article title-centered, without indentation, bold lowercase letters.
 - Abstract (180-200 words). Keywords (9-10 words) in the language of the article. • Text of article
 - Reference (in the language of the article) and in English.
 - Abstract and keywords in two other languages (authors from near and far abroad can provide this data in English and Russian, and they are translated into Kazakh by the editorial Board of the journal). Information about the author/authors at the end of the article is given in three languages (English, Kazakh, Russian): Full name, academic degree, academic title, position, university name, address, city, country, ORCID or Scopus ID.
5. Use the Microsoft Word editor for Windows to type text, formulas, and tables. Text editor parameters: margins-2 cm on all sides; width alignment; font-Times New Roman, size12; line spacing-1.15; paragraph indent-1 cm; page orientation-book.
6. References to cited works in the text are square brackets given in brackets, indicating the first author of the work, year of publication: number of page(s). For example:
 1. [Vadjibov, 1999: 45) or [Vadzhibov, 1999: URL];
 2. If two or more authors:
 - a) [Vajibov et al., 1999: 45) or b) [Shaimerdenova, Amanzholova, Buribayeva, 2021: 10];
 3. If there is no direct link: [Vajibov, 2022]. The font of the list itself is Times New Roman, size-12, the first line of the paragraph-with a protrusion of 1.25 cm, width alignment with hyphenation.
7. The list of references is provided in two versions:
 - 1) in alphabetical order without numbering in the language of the article;
 - 2) Latin transliteration, in which the English translation is given in square brackets (see sample: References).
8. Requirements apply to scientific reviews and personalities.
9. The article should be thoroughly checked for spelling and syntax errors and technical requirements. Articles that do not meet the technical requirements will be returned for revision. Returning for revision does not mean that the manuscript has not been accepted for publication. A sample of an article IRSTI 03.91.03 (defined by the link <http://grnti.ru/>)

ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЬИ

1. Авторы, желающие публиковаться в журнале, должны пройти регистрацию и загрузить статью на сайте <https://vestnik.korkyt.kz/fil/>
2. Язык публикаций: казахский, английский, русский.
3. Объем статьи – 5-8 стр., без метаданных.
4. Статья оформляется в следующем порядке:
 - Ф.И.О. автора/авторов (при наличии двух и более авторов указывается *Автор для корреспонденции), выравнивание по центру, жирные строчные буквы. •Место работы, город, страна, e-mail; выравнивание по центру, курсив
 - Название статьи – по центру, без отступа, жирные строчные буквы.
 - Аннотация (180-200 слов). Ключевые слова (9-10 слов) на языке статьи.
 - Текст статьи
 - Литература (на языке статьи) и Reference на английском языке.
 - Аннотация и ключевые слова на двух других языках (авторы из ближнего и дальнего зарубежья эти данные могут дать на английском и русском языках, на казахский язык переводятся редакцией журнала).
 - Информация об авторе/ авторах в конце статьи дается на трех языках (русском, казахском, английском): Ф.И.О. (полностью), ученая степень, ученое звание, должность, название вуза, адрес, город, страна, ORCID или Scopus ID.
5. Для набора текста, формул и таблиц используется редактор Microsoft Word для Windows. Параметры текстового редактора: поля – 2 см со всех сторон; выравнивание по ширине; шрифт – Times New Roman, размер – 12; межстрочный интервал – 1,15; абзацный отступ – 1 см; ориентация листа – книжная.
6. Ссылки в тексте на соответствующий источник из списка литературы оформляются в круглых скобках с указанием первого автора работы, года издания, номера страниц(-ы), например:
 1. [Ваджибов, 1999: 45] или [Ваджибов, 1999: URL]
 2. Если 2 и более автора:
 - а) [Ваджибов и др., 1999: 45] или б) [Шаймерденова, Аманжолова, Бурибаева, 2021: 10];
 3. Если нет прямой ссылки: [Ваджибов, 2022]. Шрифт самого списка – Times New Roman, размер – 12, абзац – отступ 1,25, выравнивание по ширине с переносами.
7. Список литературы предоставляется в двух вариантах: 1) по алфавиту без нумерации на языке статьи; 2) латинской транслитерацией, в рамках которого в квадратных скобках дается перевод на английский язык (см. Образец: Reference).
8. Требования распространяются на научные обзоры, рецензии и персоналии.
9. Статья должна быть тщательно выверена на орфографические и синтаксические ошибки и техническое оформление. Статьи, не соответствующие техническим требованиям, будут возвращены на доработку. Возвращение на доработку не означает, что рукопись не принята к публикации. Образец оформления статьи МРНТИ 03.91.03 (определяется по ссылке: <http://grnti.ru/>)

PHILOLOGICAL SCIENCES JOURNAL

2023 жылдан бастап шығады
Издается с 2023 года
Published since 2023

Жылына төрт рет шығады
Издается четыре раза в год
Published four times a year

Редакцияның мекенжайы:

120014, Қызылорда қаласы,
Әйтеке би көшесі, 29 «А»,
Қорқыт Ата атындағы
Қызылорда университеті
Телефон: (7242) 27-60-27
Факс: 26-27-14
E-mail:

Philological_Journal@korkyt.kz
Web-site: <https://vestnik.korkyt.kz/>

Адрес редакции:

120014, город Кызылорда, ул.
Айтеке би, 29 «А»,
Кызылординский университет
имени Коркыт Ата
Телефон: (7242) 27-60-27
Факс: 26-27-14
E-mail:

Philological_Journal@korkyt.kz
Web-site: <https://vestnik.korkyt.kz/>

Address of edition:

120014, Kyzylorda,
29 «A» Aiteke bie str.,
Korkyt Ata Kyzylorda
University
Tel: (7242) 27-60-27
Fax: 26-27-14
E-mail:

Philological_Journal@korkyt.kz
Web-site: <https://vestnik.korkyt.kz/>

Құрылтайшысы: Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті
Учредитель: Кызылординский университет имени Коркыт Ата
Founder: Korkyt Ata Kyzylorda University

Жарияланған мақала авторларының пікірі редакция көзқарасын білдірмейді. Мақала мазмұнына автор жауап береді. Қолжазбалар өңделеді және авторға қайтарылмайды. Журналда жарияланған материалдарды сілтемесіз көшіріп басуға болмайды.

Опубликованные статьи не отражают точку зрения редакции. Автор несет ответственность за содержание статьи. Рукописи редактируются и авторам не возвращаются. Материалы, опубликованные в журнале, не могут быть воспроизведены без ссылки.

The published articles do not reflect the editorial opinion. The author is responsible for the content of the article. Manuscripts are edited and are not returned the authors. Materials published in the journal can not be republished without reference.

Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі
2023 жылы 31 наурызда №KZ70VPY00067251 берілген
бұқаралық ақпарат құралын есепке алу куәлігі

Техникалық редакторы: Абуова Н.А.
Компьютерде беттеген: Махаш А.

Теруге 26.06.2025 ж. жіберілді. Басуға 31.06.2025 ж. қол қойылды.
Форматы 60 × 841 / 8. Көлемі 4 шартты баспа табақ. Индекс 76219.
Таралымы 50 дана. Тапсырыс 0198. Бағасы келісім бойынша.

Сдано в набор 26.06.2025 г. Подписано в печать 31.06.2025 г.
Формат 60 × 841 / 8. Объем 4 усл. печ. л. Индекс 76219.
Тираж 50 экз. Заказ 0198. Цена договорная.

Университет баспасы: 120014, Қызылорда қаласы, Әйтеке би көшесі, 29А.

